

บทที่ 2

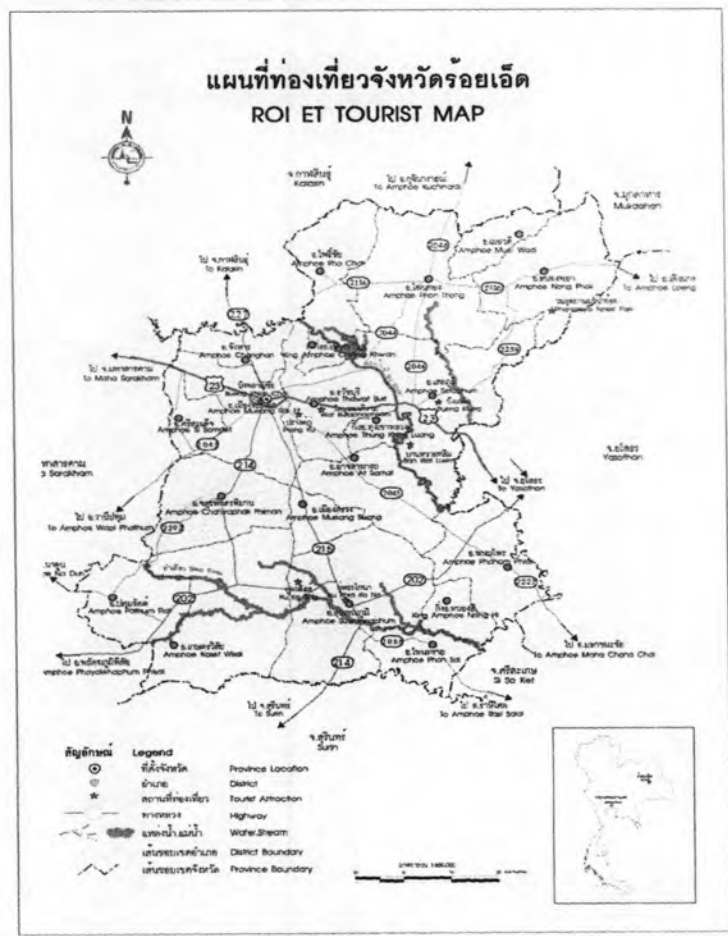
ความเป็นมาและผลงานวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมที่มีความสัมพันธ์กับการฟ้อน ผู้วิจัยพบว่าพิธีกรรมและประเพณีต่างๆ ในภาคอีสานล้วนแต่มีความเกี่ยวข้องกับการฟ้อนทั้งสิ้นจึงส่งผลให้มีการสร้างสรรค์การแสดงพื้นบ้านขึ้นเป็นอย่างมาก โดยผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหา ดังนี้

- 2.1 ประวัติความเป็นมาของจังหวัดร้อยเอ็ด
- 2.2 พิธีกรรมในฮีตสิบสองที่เกี่ยวข้องกับการฟ้อนของจังหวัดร้อยเอ็ด
- 2.3 การละเล่นพื้นบ้านของจังหวัดร้อยเอ็ด
- 2.4 ผลงานการแสดงพื้นบ้านของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

2.1 ประวัติความเป็นมาของจังหวัดร้อยเอ็ด

ภาพที่ 1 แผนที่จังหวัดร้อยเอ็ด

แหล่งที่มา : http://www.roiet.go.th/map_of_roiet.htm (28 ส.ค. 2549)

ร้อยเอ็ด เดิมชื่อว่า สาเกตุนคร แห่งอาณาจักรกุณฑล มีพระเจ้ากุณฑลเป็นเจ้าครองนคร และมีกษัตริย์ปกครองสืบต่อมาจนถึงสมัยสุริยกุมาร โอรสพระยาศรีอมรณี ได้ไปปกครองเมืองสาเกตุ เมืองสาเกตุมีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดมีเมืองขึ้น 11 เมือง ได้แก่ เมืองฟ้าแดด (อ.กมลาไสย จ.กาฬสินธุ์) เมืองเปือย (บ้านเมืองเปือย อ.เมืองร้อยเอ็ด) เมืองทอง (บ้านเมืองทอง อ.เมืองร้อยเอ็ด) เมืองหงษ์ (บ้านเมืองหงษ์ อ.จตุรพักตรพิมาน) เมืองบัว (บ้านเมืองบัว อ.เกษตรวิสัย) เมืองคอง (บริเวณบ้านเมืองสรวง อ.เมืองสรวง) เมืองเชียงขวาง (บริเวณป่าช้าหลวง บ้านจาน อ.ธวัชบุรี) เมืองเชียงดี (บ้านหัวโนน อ.ธวัชบุรี) และเมืองไพ (บ้านเมืองไพ อ.เสลภูมิ) ซึ่งสมัยนั้นคงจะเรียกว่า “สาเกตุนคร เมืองสิบเอ็ดฝักดู สิบแปดปองเอี่ยม ชาวแก้วแม่คั่นไค” ตามลักษณะที่มีเมืองขึ้นที่มีเส้นทางติดต่อเข้าออก 11 เมือง หรือ 11 ประตู หรืออีกในความเชื่อหนึ่งก็เห็นว่าคงจะมีวิหารกลางเมืองเป็นวิหารไม้ 3 ชั้น ที่มี 11 ประตู 18 หน้าต่าง 29 ชั้นบันได เป็นวิหารหลวงขนาดใหญ่ (สร้างด้วยไม้) และพังทลายไปตามกาลเวลา จึงหาหลักฐานยืนยันไม่ได้ สาเกตุนครเจริญรุ่งเรืองสืบมาจนถึงสมัยผาแดง พระยาขอมธรรมมิกราช ผู้ครองนครหนองหานหลวงก็ทำลายสาเกตุนครได้สำเร็จ เพราะผู้ครองนครสาเกตุไม่ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม สาเกตุนครเมืองสิบเอ็ดฝักดู ก็กลายเป็นเมืองร้างจนมีดินกุ่ม (ฝักกุ่ม) ขึ้นรอบเมืองจึงเรียกว่า บ้านกุ่มฮ้าง(ร้าง)

จังหวัดร้อยเอ็ด เดิมมีชื่อว่า “สาเกตุนคร ” เป็นจังหวัดที่มีวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ดังคำขวัญของจังหวัดที่ว่า “สิบเอ็ดประตูเมืองงาม เรืองนามพระสูงใหญ่ ผ้าไหมสาเกต บุญผะเหวดประเพณี มหาเจดีย์ชัยมงคล งามน่ายลบึงพลาญชัย เขตกว้างใหญ่ทุ่งกุลารุ้งโลกือชาข้าวหอมมะลิ ”

จังหวัดร้อยเอ็ดได้ปรับปรุงคำขวัญขึ้นมาใหม่เพื่อให้สอดคล้องและครอบคลุมแหล่งท่องเที่ยวและของดีเมืองร้อยเอ็ด ประกาศใช้อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2549 ดังนี้

สิบเอ็ดประตูเมืองงาม หมายถึง เมืองสาเกตุนครที่มีเมืองขึ้น 101 เมือง (สิบเอ็ดเมืองเป็นภาษาเขียนของคนโบราณ) มีทางเข้า 11 ทาง ได้แก่

ด้านทิศเหนือ	มีประตูเมืองฟ้าแดด เมืองสีแก้ว เมืองเชียงเหียน
ด้านทิศตะวันออก	มีประตูเมืองเชียงขวาง เมืองเชียงดี และเมืองไพ
ด้านทิศตะวันตก	มีประตูเมืองเปือย เมืองทอง และเมืองหงษ์
ด้านทิศใต้	มีประตูเมืองบัว เมืองคอง

เรื่องนามพระสูงใหญ่ หมายถึง จังหวัดร้อยเอ็ดมีพระพุทธรัดนวมงคลมหามุนีที่ชาวร้อยเอ็ดเรียกว่า พระเจ้าใหญ่ซึ่งประดิษฐานอยู่ที่วัดบูรพาภิราม เป็นพระพุทธรูปปางประทานพรที่สูงที่สุดในประเทศไทย คือมีความสูง 67.85 เมตร (101 ศอก)

ผ้าไหมสาเกต หมายถึง ผ้าไหมทอมือด้วยความประณีต ละเอียดเนื้อผ้าแน่น ลวดลายและสีสัน สะดุดตาราคาถูกกว่าที่อื่นๆจึงเป็นที่ต้องการของผู้ใช้จำนวนมากและมีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป สำหรับผ้าไหมของจังหวัดร้อยเอ็ดมีชื่อเรียกว่า “ผ้าสาเกต”

บุญชะเหตุประเพณี หมายถึง งานบุญชะเหตุของจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นงานทำบุญประจำปีอันยิ่งใหญ่ ที่เกิดจากการร่วมมือร่วมใจของชาวร้อยเอ็ดทุกคนผู้คนจากต่างจังหวัดและชาวต่างประเทศเดินทางมาร่วมทำบุญและเที่ยวชมงานเป็นจำนวนมากเป็นประจำทุกปี **มหาเจดีย์ชัยมงคล** หมายถึง พระมหาเจดีย์ชัยมงคลเป็นพระเจดีย์องค์ใหญ่ตั้งตระหง่านภูมิฐานอยู่ท่ามกลางเจดีย์รายล้อมทั้ง 8 ทิศ สร้างแบบทรงลักษณะคล้ายคลึงกันหมดเรียงรายด้วยวิหารครอบองค์พระมหาเจดีย์ ตัวรูปทรงองค์พระมหาเจดีย์เป็นรูป 8 เหลี่ยมใหญ่โตมาก โดยแบ่งเป็น 7 ชั้น ประดิษฐานอยู่ที่ผาน้ำน้อย อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด

งามน้ำยลบึงพลานุชัย หมายถึง จังหวัดร้อยเอ็ดมีบึงพลานุชัยเป็นหนองน้ำโบราณขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่กลางเมืองร้อยเอ็ดมีพื้นที่ประมาณ 200,000 ตารางเมตร ปัจจุบันบึงพลานุชัยเป็นแหล่งท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจตลอดจนเป็นสถานที่ออกกำลังกายของชาวร้อยเอ็ด ในบริเวณกลางบึงพลานุชัยได้ปลูกไม้ดอกไม้ประดับอย่างสวยงามและร่มรื่นไปด้วยไม้ใหญ่นานาพันธุ์ มีฝูงปลานับแสนตัว นอกจากนี้เกาะกลางบึงพลานุชัยยังเป็นที่ตั้งของศาลเจ้าพ่อมเหศักดิ์หลักเมืองอันเป็นที่เคารพเลื่อมใสของชาวเมืองร้อยเอ็ดและที่สำคัญที่สุดก็คือบึงพลานุชัยยังถูกเลือกให้เป็นตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดร้อยเอ็ด

เขตกว้างใหญ่ทุ่งกุลาร้องไห้ หมายถึง บริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ เป็นท้องทุ่งพื้นที่ขนาดใหญ่ ถึง 2 ล้านไร่เศษ ครอบคลุมพื้นที่ถึง 5 จังหวัด คือ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด สุรินทร์ ศรีสะเกษ และยโสธร แต่พื้นที่ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตจังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งในอดีตเป็นพื้นที่แห้งแล้งมากที่สุดตั้งแต่ปี พ.ศ.2522 เป็นต้นมาได้มีการพัฒนากลับกลายเป็นท้องทุ่งแห่งเกษตรเป็นแหล่งปลูกข้าวเจ้าหอมมะลิที่มีชื่อเสียงของประเทศไทย ชาวบ้านขุดบ่อเลี้ยงปลาทำไร่สวนผสมได้ตลอดปี ทำให้มีรายได้และความเป็นอยู่ดีขึ้น การอพยพไปขายแรงงานที่กรุงเทพฯลดน้อยลง ทุ่งกุลาร้องไห้จึงได้ขนานนามใหม่ว่า “ทุ่งกุลาร้องไห้”

โลกสีขาวหอมมะลิ หมายถึง ข้าวหอมมะลิไทยนับได้ว่าเป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับไปทั่วโลกอย่างแพร่หลายทั่วโลก เนื่องจากข้าวหอมมะลิไทยเป็นข้าวหอมหนึ่งเดียวของโลกที่มีกลิ่นหอมตามธรรมชาติ อ.สุวรรณภูมิ จ.ร้อยเอ็ด ได้กลายเป็นแหล่งผลิตข้าวหอมมะลิไทยที่มีคุณภาพดีที่สุดในแห่งหนึ่งของข้าวหอมมะลิไทย ปัจจุบันประเทศไทยส่งออกข้าวมากที่สุดในโลกโดยมีการส่งออกประมาณ 6 ล้านตันเศษต่อปีโดย 1 ใน 4 ของข้าวที่ส่งออกเป็นข้าวหอมมะลิไทยที่ผลิตจากจังหวัดร้อยเอ็ด

กล่าวโดยสรุปคือ การเปลี่ยนคำขวัญจังหวัดจากของเดิมที่ว่า “ร้อยเอ็ดเพชรอีสาน พลาญชัย บึงงาม เรืองนามพระสูงใหญ่ ผ้าไหมชั้นดี ศรีโสภะทุ่งกุลาสดใสดงานใหญ่บุญผะเหวด ” เพื่อให้สอดคล้องและครอบคลุมแหล่งท่องเที่ยว และของดีที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัด และให้เป็นที่รู้จักของคนทั้งประเทศ จึงประกาศใช้อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2549

2.1.1 สภาพทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดร้อยเอ็ด

จังหวัดร้อยเอ็ดตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ระหว่างเส้นรุ้งที่ 15 องศา 24 ลิปดาเหนือ ถึงเส้นรุ้งที่ 16 องศา 19 ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 113 องศา 17 ลิปดาตะวันออก ถึงเส้นแวงที่ 104 องศา 22 ลิปดาตะวันออกอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครฯ โดยทางรถยนต์ประมาณ 512 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 8,299.46 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 5,187,156 ไร่ คิดเป็นพื้นที่ร้อยละ 5.1 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือร้อยละ 1.6 ของพื้นที่ทั่วประเทศจังหวัดร้อยเอ็ดมีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอและจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภอภมลาไสย อำเภอกุฉินารายณ์ และอำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์

ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอชุมพลบุรี และอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ และอำเภอรามัญใต้ จังหวัดศรีสะเกษ

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอเสิงสาง อำเภอมหาชนะชัย อำเภอเมืองยโสธร และอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดยโสธร

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภอเมืองมหาสารคาม อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดมหาสารคาม

ดังนั้นประชากรที่อาศัยอยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นกลุ่มคนที่มีเชื้อชาติที่หลากหลายซึ่งบางกลุ่มมีมาตั้งแต่การก่อตั้งเมืองและโยกย้ายถิ่นฐานมาตั้งรกรากอยู่ที่จังหวัดร้อยเอ็ด สามารถจำแนกตามกลุ่มชาติพันธุ์จากการศึกษาค้นคว้ามาปรากฏว่า ชาติพันธุ์ของประชากรในจังหวัดร้อยเอ็ด มีดังนี้

- กลุ่มไทย-ลาว เป็นกลุ่มพื้นเมืองดั้งเดิม มีอยู่ทั่วไปในเขตพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด
- กลุ่มไทย-เขมร เป็นคนที่อยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ด แต่มีบรรพบุรุษเชื้อสายเป็นชาวเขมร อยู่ในพื้นที่อำเภอสุวรรณภูมิ อำเภอเกษตรวิสัย
- กลุ่มไทย-ส่วย เป็นคนที่อยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ด ที่มีเชื้อสายเป็นชาวส่วยหรือกูย อยู่ในบริเวณอำเภอสุวรรณภูมิ อำเภอโพนทราย ติดต่อกับจังหวัดศรีสะเกษ
- กลุ่มภูไท หรือผู้ไทย เป็นกลุ่มที่มีเชื้อสายจากแคว้นคำมวน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว อยู่ในเขตอำเภอโพธิ์ชัย
- นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาอาศัยในจังหวัดร้อยเอ็ดภายหลังที่สำคัญได้แก่ กลุ่มไทย-จีน ,กลุ่มไทย-ญวน และกลุ่มไทย-แขก

ประชากรในจังหวัดร้อยเอ็ด มีความหลากหลายในกลุ่มชาติพันธุ์ มีทั้งที่เป็นชนดั้งเดิมอยู่แล้ว และมีทั้งกลุ่มคนที่อพยพถิ่นฐาน หรือการแต่งงาน การเกี่ยวดองกันของคนในกลุ่มต่างๆ ที่มาอาศัยอยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ด จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์

2.1.2 สถิติประชากรในจังหวัดร้อยเอ็ด

จังหวัดร้อยเอ็ดมีประชากร ณ วันที่ 20 พฤษภาคม 2548 รวมทั้งสิ้น 1,310,529 คน แยกเป็นชาย 654,508 คน หญิง 655,751 คน โดยมีอำเภอที่มีประชากรมากที่สุด ได้แก่ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด 118,789 คน รองลงมาได้แก่ อำเภอเสลภูมิ มีจำนวน 108,063 คน และอำเภอสุวรรณภูมิมีจำนวน 106,451 คน สำหรับอำเภอที่มีความหนาแน่นของประชากรมากที่สุด คือ อำเภอจังหาร โดยมีอัตราความหนาแน่น 295 คน / ตร.กม. รองลงมาได้แก่ อำเภอเมือง มีอัตราความหนาแน่น 240 คน / ตร.กม. และกิ่งอำเภอเชียงขวัญ มีอัตราความหนาแน่น 215 คน / ตร.กม. อัตราความหนาแน่นโดยเฉลี่ยของจังหวัดอยู่ในระดับ 158 คน / ตร.กม.

ตารางจำนวนประชากรแยกตามเพศ รายอำเภอ/กิ่งอำเภอ

ลำดับที่	อำเภอ/กิ่งอำเภอ	รวม	ชาย	หญิง
1	เมืองร้อยเอ็ด	118,789	58,958	59,831
2	เสลภูมิ	108,063	53,831	54,232
3	สุวรรณภูมิ	106,451	53,286	53,165
4	โพนทอง	96,167	48,094	48,073
5	เกษตรวิสัย	82,164	41,171	40,993
6	จตุรพักตรพิมาน	77,644	38,592	39,052
7	พนมไพร	70,362	35,337	35,025
8	อาจสามารถ	70,603	35,339	35,264
9	ธวัชบุรี	57,741	29,124	28,617
10	หนองพอก	57,758	29,156	28,602
11	โพธิ์ชัย	43,327	21,662	21,665
12	ปทุมรัตน์	45,849	22,878	22,971
14	ศรีสมเด็จ	37,363	19,376	17,987
15	กิ่ง อ.เชียงขวัญ	27,833	13,922	13,911
16	โพนทราย	21,830	10,885	10,945
17	หนองฮี	25,656	13,038	12,618
18	ทุ่งเขาหลวง	24,323	12,232	12,091
19	เมืองสรวง	14,126	7,111	7,015
20	เมยวดี	22,483	11,236	11,247
	รวมทั้งจังหวัด	1,310,259	654,508	655,751

ตารางที่ 1 ตารางแสดงจำนวนประชากรในจังหวัดร้อยเอ็ด
แหล่งที่มา : http://www.roiet.go.th/kro/thai/ch_21.htm (29 ส.ค. 2549)

2.1.3 การเมืองการปกครอง

เมืองร้อยเอ็ดเดิมจัดรูปแบบการปกครองหัวเมืองขึ้นสมัยอาณาจักรล้านช้างอยู่ในความดูแลของเมืองจำปาศักดิ์ มีเจ้าเมือง อุปะฮาด ราชบุตร ราชวงศ์เรียกว่า “ระบบอาญาสี่” ใช้ระบบนี้ต่อเนื่องมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้จัดการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองใหม่ เมืองร้อยเอ็ดได้ยกฐานะขึ้นเป็นบริเวณร้อยเอ็ด และต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2453 บริเวณร้อยเอ็ดได้ยกฐานะขึ้นเป็นมณฑลร้อยเอ็ด ในปี 2469 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิรูปการปกครองเสียใหม่ยุบมณฑลร้อยเอ็ดเปลี่ยนเป็นจังหวัดร้อยเอ็ด และหลังจากการเปลี่ยนแปลงมาเป็นระบอบประชาธิปไตย ได้ขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย ปัจจุบันจังหวัดร้อยเอ็ดจัดรูปแบบการปกครองและการบริหารราชการออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

การปกครองส่วนภูมิภาค ประกอบด้วย

อำเภอ 17 อำเภอ 3 กิ่งอำเภอ

ตำบล 193 ตำบล

หมู่บ้าน 2,289 หมู่บ้าน

การปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย

องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง

เทศบาลเมือง 1 แห่ง

สุขาภิบาล 16 แห่ง

องค์การบริหารส่วนตำบล 177 แห่ง

ความหนาแน่นของประชากรส่วนใหญ่จะหนาแน่นในเขตอำเภอที่มีการประกอบธุรกิจ โรงงาน หรือ ในอำเภอที่เป็นอำเภอที่มีขนาดใหญ่ จึงทำให้เกิดการแข่งขันและการว่างงานในโรงงาน จากที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ก็หันมาทำงานในโรงงาน คนที่มาทำงานในโรงงานก็จะเป็นกลุ่มวัยรุ่นและวัยกลางคน เป็นส่วนใหญ่ จึงมีการย้ายหรือมาพักอาศัยอยู่ในเขตที่ใกล้กับโรงงานที่ตนทำงานอยู่ เช่น อำเภอจังหาร อำเภอเมืองร้อยเอ็ด เป็นต้น

2.1.3 ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดร้อยเอ็ด มีลักษณะภูมิประเทศทั่วไปเป็นที่ราบสูง มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ประมาณ 120 ถึง 160 เมตร มีภูเขาทางตอนเหนือ ซึ่งติดต่อกับเทือกเขาภูพานในเขตพื้นที่อำเภอโพธิ์ชัย อำเภอเมยวดี อำเภอหนองพอก และตอนเหนือของอำเภอเสลภูมิ ส่วนบริเวณตอนกลางของจังหวัดมีลักษณะเป็นที่ราบลูกคลื่น ในเขตพื้นที่อำเภอปทุมรัตน์ อำเภอเกษตรวิสัย อำเภอสุวรรณภูมิ อำเภอโพนทราย และอำเภอหนองฮี พื้นที่บริเวณนี้มีลักษณะเป็นที่ราบต่ำบริเวณกว้างเห็นได้ชัดเจน เรียกว่าทุ่งกุลาร้องไห้ มีเนื้อที่ประมาณ 80,000 ไร่ พื้นที่ประมาณร้อยละ 15 ของทุ่งกุลาร้องไห้เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำมูลในฤดูฝนมีน้ำท่วมอยู่เสมอ

2.1.5 สภาพเศรษฐกิจ

โครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อพิจารณาจากผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ระหว่างปี พ.ศ. 2525 – 2526 มีอัตราการเจริญเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดเฉลี่ยร้อยละ 5.36 ต่อปี โดยในปี พ.ศ. 2536 จังหวัดร้อยเอ็ดมีผลิตภัณฑ์มวลรวมเป็นเงินจำนวน 11,598,000 บาท ซึ่งแหล่งรายได้มาจากการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจดังนี้

1. เกษตรกรรม ประกอบอาชีพที่สำคัญ ได้แก่ การเพาะปลูกข้าวนาปี นาปรัง มันสำปะหลัง ปอ อ้อย และถั่วต่าง ๆ

2 การอุตสาหกรรม ในปี พ.ศ. 2538 จังหวัดร้อยเอ็ดมีโรงงานอุตสาหกรรม 3,286 โรงงาน เป็นเงินลงทุนประมาณ 1,360.32 ล้านบาท ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมที่ใช้วัตถุดิบจากการเกษตร รองลงมาคืออุตสาหกรรมบริการ อุตสาหกรรมวัสดุก่อสร้างและตกแต่ง อุตสาหกรรมแปรรูปไม้ เป็นต้น และจากการประกอบกิจกรรมเศรษฐกิจทางอุตสาหกรรมก่อให้เกิดการจ้างแรงงานในท้องถิ่น ประมาณ 7,957 คน

จากการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจดังกล่าว เมื่อสำรวจสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนในจังหวัดร้อยเอ็ดมีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนละ 4,4100 บาทต่อปี ขณะที่ค่าใช้จ่ายครัวเรือนละประมาณ 47,760 บาทต่อปี ซึ่งถือว่าเป็นรายจ่ายที่สูงกว่ารายได้

2.1.6 ศาสนาและความเชื่อ

ศาสนาและความเชื่อ เป็นสิ่งสำคัญคู่กับชุมชนชาวจังหวัดร้อยเอ็ดมาตั้งแต่สมัยโบราณเพราะเป็นสิ่งที่สร้างขวัญและกำลังใจให้กับชุมชน จากการสำรวจพบว่า ร้อยละ 99 ของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดนับถือศาสนาพุทธ นอกนั้นเป็นศาสนาหรือลัทธิความเชื่อ เช่น คริสต์ อิสลาม กวนอิม (พุทธ-มหายาน) โยเร เป็นต้น ส่วนความเชื่อของชาวร้อยเอ็ดมีคติความเชื่อเรื่องเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์

เหมือนชาวอีสานโดยทั่วไป เช่น เชื้อในแถบ (เทวคา) เพราะถือว่าเป็นเทพบรรพบุรุษ พระอินทร์ พระภูมิเจ้าที่ นาค ครุฑ เป็นต้น นอกจากนี้จะมีคติความเชื่อเรื่องเทพหรือเทวคาแล้วชุมชน ชาวร้อยเอ็ดก็ยังคงเชื่อเรื่องผี เช่น ผีมหัศจรรย์หลักเมือง ผีประจำหมู่บ้าน ผีป่า ผีเขา ผีนา ผีตาแฮก ผีบรรพบุรุษ และผีปอบ เป็นต้น ซึ่งทั้งเทพเจ้า หรือผีต่าง ๆ ล้วนเป็นเป็นสิ่งที่มียุทธิพลต่อความรู้สึก และวิถีชีวิตของชาวร้อยเอ็ดที่สืบเนื่องมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

2.1.7 วัฒนธรรม

จากการศึกษาค้นคว้าของนักโบราณคดี พบว่า จังหวัดร้อยเอ็ดเคยเป็นแอ่งอารยธรรมที่สำคัญ มาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล คือ ประมาณ 2,500 – 3,000 ปีที่ผ่านมาโดยประมาณ โดยมีการขุดค้นพบร่องรอยการตั้งหลักแหล่งของชุมชนโบราณอย่างถาวร (Sedentary settlement) ในบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ที่บ้านเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งพบโครงกระดูกมนุษย์สมัยโบราณ และร่องรอยการฝังศพในไห หรือหีบหิน พบภาชนะดินเผาขนาดใหญ่ลักษณะเป็นภาชนะทรงกลม ภายในบรรจุกระดูกมนุษย์เป็นจำนวนมากแสดงให้เห็นถึงประเพณีการฝังศพครั้งที่ 2 (Secondary - Burial) นอกจากนี้ก็ยังพบแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์อีกมากมาย เช่น แหล่งโบราณคดีโนนกระดิ่ง อำเภอเกษตรวิสัย แหล่งโบราณคดีบ้านดงเมืองจอก อำเภอจตุรพักตรพิมาน แหล่งโบราณคดีบ้านวาน-เดย บ้านตาหยวก บ้านสังข์ บ้านคอนตาพัน บ่อพันขัน บ้านโนนเคือ อำเภอสุวรรณภูมิ และหลายๆ แหล่ง ในอำเภอใกล้เคียง เช่น อำเภอปทุมรัตน์ เป็นต้น นอกจากนี้ โบราณวัตถุที่ขุดค้นพบในบริเวณที่กล่าวมาข้างต้น ยังมีการขุดค้นพบหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นว่า จังหวัดร้อยเอ็ดเคยเป็นเมืองในวัฒนธรรมสมัยทวารวดีมาก่อน เช่น ลักษณะการสร้างคูเมืองรอบร้อยเอ็ด เจดีย์เมืองหงส์ ฐาน้ำคันดินบ้านสีแก้ว เสาหินทรายขนาดใหญ่ที่หนองศิลาเลข อำเภอพนมไพร เป็นต้น

นอกจากศิลปะสมัยทวารวดีแล้ว ยังพบโบราณสถานสมัยลพบุรีหรือสมัยวัฒนธรรมขอม เช่น กู่กาสิงห์ กู่บ้านเมืองบัว กู่โพนระฆัง กู่โพนวิท กู่กระโคน อำเภอเกษตรวิสัย กู่พระโกนา อำเภอสุวรรณภูมิ ปรากฏกู่ อำเภอธวัชบุรี เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันจังหวัดร้อยเอ็ดได้กำหนดเป็นยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวต่อไป

2.1.8 ภูมิปัญญาชาวบ้าน

ภูมิปัญญาชาวบ้านถือว่าเป็นเทคโนโลยีท้องถิ่นซึ่งหมายถึง ความสามารถของชาวบ้านที่เรียนรู้ และมีประสบการณ์สืบทอดต่อกันมา จนพัฒนาให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและชุมชน ในด้านต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ อาชีพ ความเป็นอยู่ และวัฒนธรรม ซึ่งแบ่งได้ 7 ลักษณะ คือ

1. ภูมิปัญญาด้านการพัฒนาหากิน พื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ดมีสิ่งประดิษฐ์และกระบวนการทำหากิน ที่เกิดจากความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของชาวบ้านมากมาย ล้วนแต่เป็นภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้ปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและชุมชนจนเป็นมรดกสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน และได้รับการพัฒนาจากการผลิตเพื่อใช้ในการอุปโภคและบริโภคในครัวเรือน มาเป็นการผลิตเพื่อการจำหน่ายและส่งออก เช่น การทำนา การเพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา ฝ้าย้ายสีธรรมชาติ การทำฟิม การผลิตเครื่องดนตรี เป็นต้น
2. ภูมิปัญญาด้านการรักษาโรค การดูแลรักษาสุขภาพของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดก็มีความคล้ายคลึงกับการรักษาโรคของชุมชนอื่นๆ ในภาคอีสาน คือมีมากกว่า 1 วิธี ที่เรียกว่า “พหุสัถยบำบัดการแพทย์” ซึ่งมีทั้งระบบการรักษาแบบปัจจุบันและตามแบบแผนโบราณที่กำเนิดก่อนแพทย์แผนปัจจุบัน ดังนั้นจึงปรากฏว่าในเขตจังหวัดร้อยเอ็ดมีแพทย์แผนโบราณหลายประเภท เช่น หมอสมุนไพร หมอกระดูก หมอนวด (หมอเอ็น) เป็นต้น
3. ภูมิปัญญาด้านการกินอยู่ ชาวร้อยเอ็ดรู้จักวิธีการถนอมอาหารเพื่อเก็บไว้กินนานๆ เช่น การทำปลาแดด (ปลาร้า) ทั้งเป็นปลาแดดน้อย (ปลาจ่อม) ปลาแดดใหญ่(ปลาส้ม) การทำหม่าจากไข่ปลาใส่ปลา หม่าจากเนื้อ ทำส้มปลา เป็นต้น
4. ภูมิปัญญาด้านจิตรกรรม ชาวร้อยเอ็ดมีฝีมือในการสร้างสรรค์งานศิลปะ ซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาในด้านสุนทรียศาสตร์ เช่น ด้านจิตรกรรม ศิลปินได้ถ่ายทอดเรื่องราวของศาสนาและวรรณกรรมพื้นบ้านลงบนผืนผ้า หรือผนังพระอุโบสถ เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมได้รับรู้และสืบสานเพื่อขัดเกลาตนเองและสังคม (Socialization) ภาพจิตรกรรมฝาผนังสำคัญที่ปรากฏ เช่น จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย และจิตรกรรมฝาผนังวัดกลางมิ่งเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นต้น

5. ภูมิปัญญาด้านภาษาเขียนจังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ดใช้ภาษาถิ่นในการติดต่อสื่อสารคล้ายกับชาวอีสานในจังหวัดอื่นๆ เพียงแต่แตกต่างกันที่สำเนียงเท่านั้น จากการศึกษาพบว่า ในอดีตชาวร้อยเอ็ดมีความสามารถและภูมิปัญญาในการเขียนตัวอักษรธรรม ตัวอักษรขอม และตัวอักษรไทยน้อย ส่วนการใช้ภาษาและการพูดก็จะใช้ภาษาพูดที่นิยมว่าเป็นหลักวาทศิลป์อันทรงคุณค่า คือ การผูกถ้อยคำสำนวนไพเราะคล้องจองกัน ดังมีปรากฏใน บทพญา (กลอน) โดงโตย (คำสุภาษิต) กลอนลำ เพลงชาวบ้าน เช่น เพลงกล่อมลูก กาย์แจ้แจ้ เป็นต้น

6. ภูมิปัญญาด้านศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี ชาวร้อยเอ็ดมีภูมิปัญญาด้านศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณีหลายประการ เช่น การรักษาคำรา หรือ คัมภีร์ของพระพุทธศาสนาด้วยวิธีการชักงูให้เห็นว่าสตรีไม่สามารถบวชเรียนได้ หากต้องการได้บุญกุศลหรือขึ้นสวรรค์เช่นเดียวกับบรรพบุรุษ ต้องทอผ้าไหมเพื่อนำมาห่อคัมภีร์ เป็นต้น ส่วนประเพณีที่สำคัญของจังหวัดร้อยเอ็ด คือ งานบุญผะเหวด ซึ่งเป็นฮีต (จารีต) ในเดือน 4 เพื่อเน้นให้ชุมชนได้ตระหนักในอันิสงค์ของการทำทานและการพึ่งเทศน์มหาชาติ

7. ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากชาวร้อยเอ็ดมีวิถีชีวิตและความผูกพันอยู่กับธรรมชาติ จึงจำเป็นต้องยับยั้งการทำลายธรรมชาติโดยอาศัยภูมิปัญญา เช่น กำหนดให้พื้นที่ป่าให้เป็นคอนปู่ตาเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ใครจะเข้ามาทำลายป่าหรือถ่วงเกินทางด้านอื่นๆ ไม่ได้ การจัดพิธีการสว่างเฮือ (เรือ) เพื่อบูชาพญานาคผู้รักษาแม่น้ำลำคลอง และเพื่อให้ชุมชนเชื่อว่าในแม่น้ำลำคลองมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกป้องคุ้มครองอยู่และไม่ถ่วงเกิน เป็นต้น

นอกจากภูมิปัญญาที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ชาวร้อยเอ็ดยังรู้จักการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม โดยแยกได้ดังนี้

1. การทำนา ได้มีการพัฒนาเทคนิคและวิธีการให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ที่สำคัญ คือ การปลูกข้าวหอมมะลิจนมีชื่อเสียงไปทั่วโลก

2. การเลี้ยงและเพาะพันธุ์ปลา ในบริเวณพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้โดยการพัฒนาการหาปลาด้วยวิธีตามธรรมชาติมาเป็นการเพาะพันธุ์ จึงได้มีการจับบ่อเลี้ยงปลาเพื่อการบริโภคและจำหน่าย

3. การข้อมใหม่ด้วยเปลือกไม้ เดิมการผลิตอาศัยวัสดุที่มีตามธรรมชาติและผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือนเท่านั้น ต่อมาจังหวัดร้อยเอ็ดได้ส่งเสริมการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมจึงได้นำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการผลิตสีข้อมผ้าไหมทำให้มีสีสันทที่สวยงาม โดยการนำพืชพรรณตามธรรมชาติที่ชาวร้อยเอ็ดนำมาผลิตสีข้อมผ้าได้แก่ ขมิ้นชัน เปลือกขนุน ให้สีเหลือง ลูกหว้า ดอกอัญชัญ ให้สีม่วง น้ำเงิน ครั่งให้สีแดง ครามให้สีน้ำเงิน มะเกลือให้สีดำ เป็นต้น

4. การทำพืชมใช้ในการทอผ้าที่บ้านเชียง เป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ในอดีตผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือนแต่ปัจจุบันผลิตเพื่อจำหน่ายทั้งในประเทศและประเทศเพื่อนบ้าน

5. การทำแคนที่บ้านสีแก้ว ได้รับการพัฒนาด้วยการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการผลิตจนกลายเป็นสินค้าที่จำหน่ายได้ทั้งในประเทศและต่างประเทศเพื่อเป็นของฝากและของที่ระลึก

6. การผลิตโหวด ได้พัฒนาจากเครื่องเล่นที่นิยมเล่นกันในช่วงปลายฤดูฝนต้นฤดูหนาว จนกลายเป็นเครื่องดนตรีที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด

7. การผลิตเกลือสินเธาว์ พื้นดินชั้นล่างของจังหวัดร้อยเอ็ดประกอบด้วยชั้นหินเกลือ (Rock Salt) ที่หนาแน่นมาก จึงทำให้ชาวบ้านพัฒนาการทำเกลือสินเธาว์เป็นอาชีพเสริมหลังจากฤดูกาลทำนา เช่น บ้านไพศาล ในเขตอำเภอรวิชัยบุรี เป็นต้น

นอกจากชาวร้อยเอ็ดจะรู้จักใช้ภูมิปัญญาให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมแล้ว ยังมี การละเล่นที่เกิดจากภูมิปัญญาที่แสดงออกมาให้เห็นในรูปแบบต่างๆ ที่มีปรากฏมาจนถึงปัจจุบันคงจะ ได้กล่าวต่อไป

2.2 พิธีกรรมในสืบทอดสองที่เกี่ยวข้องกับการฟ้อนของจังหวัดร้อยเอ็ด

พิธีกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์มีพื้นฐานมาจากความเชื่อ หรือความศรัทธาที่มนุษย์มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น ความเชื่อในศาสนาต่าง ๆ อิทธิพลของสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดเป็นประเพณีที่มนุษย์จัดขึ้นอย่างมีระเบียบแบบแผน ซึ่งเรียกว่าการประกอบพิธีกรรม นักมานุษยวิทยาถือว่าเป็นการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ของคนรุ่นก่อนให้แก่คนรุ่นต่อมา¹

พิธีกรรมในสมัยดึกดำบรรพ์ได้สะท้อนให้เห็นถึงความหวาดกลัวต่อภัยธรรมชาติ ตลอดจนการต้องการเอาชนะต่อสิ่งนั้น จึงทำให้เกิดพิธีกรรม เช่น ผีให้ ผีแลน ผีฟ้า เป็นต้น ซึ่งเป็นพิธีกรรมทรงเจ้าเข้าผี เพื่อบำบัดความเจ็บป่วยของกลุ่มคนที่ใช้ภาษาลาว ลัวะ และเขมร ในระยะเริ่มแรกพิธีกรรมเหล่านี้จะแสดงออกด้วยการกระทำ ด้วยท่าทางเพื่อสื่อความหมาย ต่อมาเมื่อทั้งคำพูด และการขับลำเป็นทำนอง มีดนตรีและฟ้อนรำประกอบ จากการยอมรับในพิธีกรรมความเชื่อนี้เองเป็นปัจจัยที่ทำให้มนุษย์ประกอบพิธีกรรมอันวิจิตรพิสดารจนกลายเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตในที่สุด

ดั่งที่ จารูวรรณ ธรรมวัตร ได้กล่าวไว้ว่า “ พิธีกรรม หมายถึง วิธีการชนิดหนึ่งที่จะนำไปสู่เป้าหมายเพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ต้องการ เช่น เมื่อต้องการให้ข้าวเจริญงอกงามก็จัดพิธีบูชาผู้มีอำนาจ คือ เจ้าแม่โพสพ เมื่อได้จัดพิธีทำขวัญเจ้าแม่โพสพแล้วก็เกิดพลังใจว่าปีนี้ข้าวจะอุดมสมบูรณ์ พิธีกรรมจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์สมมุติขึ้นเพื่อเป็นเสาหลักให้จิตใจมีเครื่องยึดเหนี่ยว พิธีกรรมจึงเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีสง่า เทวดา พุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และฮินดู พิธีกรรมในสังคมไทยมี 2 ลักษณะ คือ พิธีกรรมส่วนรวมทั่วไป และพิธีกรรมจำเพาะท้องถิ่น แต่องค์ประกอบของพิธีกรรมจะคล้ายคลึงกัน คือ มีความเชื่อเป็นพื้นฐาน การกระทำมีผู้ประกอบพิธี มีอุปกรณ์ในพิธี มีวิธีดำเนินการและมีผู้ร่วมพิธี

พิธีกรรมส่วนรวมทั่วไป เป็นกิจกรรมที่ปรากฏคล้ายกันทุกภาคในประเทศ เช่น พิธีกรรมในพุทธศาสนา พิธีกรรมในช่วงสำคัญของชีวิต รัฐพิธี และพิธีกรรมรักษาโรคภัยไข้เจ็บ พิธีกรรมส่วนรวมมีพื้นฐานจากความเชื่อทางศาสนา คนไทยส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนาจึงมีพิธีกรรมคล้ายกัน ส่วนพิธีกรรมในช่วงสำคัญของชีวิต เนื่องจากอยู่ในวัฒนธรรมเดียวกันจึงมีลักษณะร่วมกัน เช่น พิธีร่อนกระดัง พิธีโกนจุก พิธีบวชเณร พิธีบวชพระ พิธีแต่งงาน พิธีศพ ส่วนรัฐพิธี เป็นพิธีที่รัฐกำหนดให้ทำ เช่น พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ส่วนราชพิธี เป็นพิธีเกี่ยวกับกษัตริย์ ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวไทยในโอกาสสำคัญ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันราชาภิเษก

¹ ประมวล ถิณสินสัน . คติชาวบ้าน การศึกษาในด้านมานุษยวิทยา , (กรุงเทพฯ : แพร่วิทยา อินเตอร์เนชั่นแนล , 2521) , หน้า 137 .

พิธีกรรมจำเพาะท้องถิ่น เป็นกิจกรรมที่กระทำเฉพาะที่ใดที่หนึ่ง มิใช่พิธีที่ต้องทำทั้งประเทศ พิธีส่วนนี้เกิดจากความเชื่อ และปัญหาในการดำเนินชีวิตจำเพาะถิ่น เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรของชาวอีสาน มีการเลี้ยงตาแฮกก่อนทำนา มีการลงช่วงผีฟ้า เพื่อขอคำทำนายเกี่ยวกับผีซผล และน้ำฝน มีการเต้าเซียงซ้อง และคิงครกคิงสาก เพื่อเสี่ยงทายเรื่องเรื่องน้ำฝน อันเป็นปัญหาสำคัญของชาวอีสาน นอกจากนี้พิธีกรรมจำเพาะถิ่นเกิดจากศรัทธาอันแรงกล้าและสภาพภูมิศาสตร์แต่ละท้องถิ่น ทำให้เกิดพิธีกรรมที่แปลกไปจากถิ่นอื่น ๆ เช่น พิธีลากพระ ชักพระ พิธีไหลเฮือไฟ เป็นต้น พิธีกรรมจำเพาะท้องถิ่นมีทั้ง พิธีกรรมในช่วงสำคัญของชีวิต พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตร และพิธีกรรมทางพุทธศาสนา แต่ลักษณะสำคัญคือ มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ”²

นอกจากนี้ ปรานี วงศ์เทศ ยังได้กล่าวถึงพิธีกรรมในสังคมไทยว่า “ พิธีกรรมที่ปฏิบัติกันโดยทั่ว ๆ ไป ในสังคมไทยภายในรอบปีหนึ่ง ๆ จำแนกออกได้เป็น 3 ประเภท คือ พิธีกรรมเกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน พิธีกรรมเกี่ยวข้องกับชีวิตและพิธีกรรมเกี่ยวกับชุมชนหรือสังคม ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้ก่อให้เกิดการละเล่นชนิดต่าง ๆ ขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับพิธีกรรมเพราะบางส่วนประกอบของพิธีกรรมเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาจะมีการบูชาเช่น สรวงบูชา การทำบุญทำทาน การกินเลี้ยง การสนุกสนานรื่นเริง หรือที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ”³

1. พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากิน เป็นเรื่องที่สำคัญมากจะมีอยู่เกือบทั้งปีแต่ช่วงความสำคัญอยู่ระหว่างหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตและก่อนจะเริ่มฤดูกาลผลิตใหม่ เช่น พิธีกรรมตาแฮกเป็นเรื่องของพิธีกรรมก่อนเริ่มการผลิตใหม่

2. พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต เป็นเวลาในชีวิตของคนตั้งแต่เกิดไปจนกระทั่งตาย เป็นความสำคัญระดับครอบครัว เช่น การทำขวัญเด็ก โคนจุก บวชนาค ตลอดจนการทำขวัญบ่าวสาวในพิธีแต่งงาน

3. พิธีกรรมเกี่ยวกับชุมชน หรือสังคม หรือประเทศ พิธีกรรมนี้จะเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปเจ้าเทวดา และผีทุกชนิด และเป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านทุกครัวเรือนมาร่วมงานได้หมด เช่น การเลี้ยงผีบ้านผีเรือน พิธีกรรมในเทศกาลสงกรานต์ เข้าพรรษา เป็นต้น

² จารุวรรณ ธรรมวัตร , คติชาวบ้าน , เอกสารประกอบวัฒนธรรมพื้นบ้าน ภาควิชาภาษาไทย, มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ , 2530 , หน้า 190-191 .

³ ปรานี วงศ์เทศ , การละเล่นและพิธีกรรมในสังคมไทย , วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ , กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2529 , หน้า 242-252 .

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีมันสมอง มีความรู้สึกรู้คิด มีสติปัญญาไหวพริบในการแก้ปัญหา แต่ไม่สามารถมีชีวิตอยู่โดยลำพังได้ ดังนั้นมนุษย์จึงต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเพื่อที่จะทำกิจกรรมร่วมกัน และจะกระทำทุกวิถีทางเพื่อที่จะอยู่ในสภาวะที่สมดุลและเหมาะสมต่อสภาวะการในด้านต่าง ๆ เมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นจำนวนมากขึ้นจึงกลายเป็นระบบโครงสร้างของสังคมที่มีหน้าที่ในการหาปัจจัยสี่ เพื่อดำรงชีวิตและอยู่รวมกันอย่างมีระบบ จากเหตุผลนี้เองทำให้มนุษย์แสวงหาความรู้ความเข้าใจ ในเรื่องต่าง ๆ ทั้งที่อยู่ใกล้ตัวและอยู่ไกลตัวออกไป ซึ่งบางอย่างอาจหาคำตอบได้และมีอีกอย่างหนึ่ง ที่หาคำตอบไม่ได้จนเกิดความเชื่อขึ้นมาแทน เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากิน ความเชื่อเกี่ยวกับ ชีวิต และความเชื่อเกี่ยวกับชุมชน หรือสังคม เป็นต้น เพราะฉะนั้นความเชื่อจึงเป็นส่วนหนึ่งของ มนุษย์ การจะกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดลงไปจึงมีความเชื่อปะปนอยู่ด้วยเสมอ เพราะทำให้พวกเขา เกิดความมั่นใจและกำลังใจดีขึ้น ถ้าหากขาดสิ่งเหล่านี้แล้วก็ไม่อาจทำอะไรให้บรรลุเป้าหมายได้ และ ความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์มากทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และระดับสังคมก็คือความเชื่อเกี่ยวกับ สิ่งที่อยู่นอกเหนือธรรมชาติ เช่น ภูตผีปีศาจ เทวดา ศาสนา มนุษย์จึงประกอบพิธีกรรมต่างๆ ขึ้น เพื่อเป็นการเคารพกราบไหว้ วิงวอนและอ้อนวอนให้เทพเหล่านั้นเกิดความพอใจทำหน้าที่ปกป้อง คุ้มครองให้พวกเขาอยู่อย่างมีความสุขปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ พิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านี้มีบทบาทควบคุม และกระตุ้นให้มนุษย์อยู่รวมกันอย่างมีระบบระเบียบ มีแบบแผนกลายเป็นจารีตประเพณีในที่สุด

การประกอบพิธีกรรมมีความหมายสำคัญในการชักนำผู้คนให้มาพบปะรู้จักสัมพันธ์และ สื่อความหมายเพื่อให้ได้มาในสิ่งที่มุ่งหวังอันเดียวกัน เป็นผลรวมทางด้านจิตใจก่อให้เกิดความสุข ทางกายสบายใจและมั่นใจจนเกิดการยอมรับพิธีกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน เช่น พิธีกรรมการขอฝน พิธีกรรมการทำบุญของชาวข่า พิธีกรรมการเสี่ยงทายสิ่งของที่หาย หรือพิธีกรรมการรักษาผู้ป่วยไข้ ของชนเผ่าต่าง ๆ ประเพณีและพิธีกรรมจึงเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่สำคัญในสังคมไทย และที่ผ่านมา จึงเป็นการผสมผสานกันระหว่างศาสนากับไสยศาสตร์ที่แยกกันไม่ออก นับแต่อดีต มาจนถึงปัจจุบันความเชื่อประเพณี และพิธีกรรมมีความสัมพันธ์กับอำนาจนอกเหนือธรรมชาติ เป็นสิ่งที่ผูกพันกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมของคนไทยอย่างแยกไม่ออก การไม่รังเกียจเคียดชังที่ศาสนาและ ลัทธิความเชื่ออื่น ๆ ตามธรรมชาติของพุทธศาสนารวมทั้งการที่มีผู้คนอพยพเคลื่อนย้ายจากภายนอก เข้ามาอยู่ในประเทศไทย สามารถนำเอาระบบความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมของตนเข้ามาผสมผสาน กับสิ่งที่มีอยู่ในสังคมในดินแดนประเทศไทยได้ ทำให้ความเชื่อประเพณี พิธีกรรมซึมแทรกเข้าไป ในส่วนต่าง ๆ ของชีวิต วัฒนธรรมของผู้คนจนกลายเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับความมั่นคงในวิถีชีวิต และจิตใจ ทำให้มองเห็นความสัมพันธ์กันอย่างมีคุณภาพระหว่างโครงสร้างสังคม เศรษฐกิจ และ ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่อยู่นอกเหนือธรรมชาติ

การฟ้อนรำมีกำเนิดมาจากการเลียนแบบธรรมชาติ การต้องการแสดงออกทางอารมณ์ การต้องการเอาชนะธรรมชาติ และการคิดประดิษฐ์หาเครื่องบันเทิงใจของมนุษย์ การฟ้อนรำพื้นบ้านของไทยมีมานานและถ่ายทอดสืบต่อกันมาตามรูปแบบของการฟ้อนตามความนิยมและขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนความเป็นอยู่ของแต่ละท้องถิ่น การฟ้อนรำพื้นบ้านอีสานจะมีลักษณะเด่นในเรื่องการแต่งกาย ท่วงทำนองเพลงร้อง และท่าท่าทางการฟ้อน นิยมแสดงเป็นหมู่ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการฟ้อนรำแตกต่างกันไปตามประเภทของการฟ้อนรำ เช่น การฟ้อนผีฟ้า เป็นการฟ้อนรำเพื่อรักษาผู้ป่วยที่เกิดจากมีสิ่งมากระทำให้ป่วยไข้ หรือฟ้อนดิงครก-ดิงสาก เป็นการฟ้อนรำในพิธีกรรมการขอฝน เป็นต้น การฟ้อนรำเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เป็นเครื่องบันเทิงใจ เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมและยังเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคม

ชาวอีสานในอดีตนั้น นับถือผีสงเวทคาและไสยศาสตร์มาก่อนที่พุทธศาสนาจะมีอิทธิพลแพร่หลายเข้าไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนั้นจะเห็นได้จากหลักฐานโบราณ เช่น เสาหินลักษณะคล้ายเสมาที่พบในหลายแห่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ต่อมาเมื่อวัฒนธรรมอินเดียแพร่หลายเข้าไป เสาหินเหล่านั้นได้กลายเป็นวัตถุเนื่องในศาสนา และพัฒนามาเป็นเสมาของพุทธศาสนาในสมัยต่อมา ศาสนาที่เข้าไปสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้นนอกจากศาสนาพุทธแล้ว ยังมีศาสนาฮินดูที่เข้ามามีอิทธิพลต่อชาวอีสาน แต่พุทธศาสนามีอิทธิพลและได้รับการยอมรับนับถือมากกว่า ชาวอีสานจึงยังคงนับถือศาสนาพุทธ แต่ในขณะเดียวกันก็ยังมี การนับถือผีไปด้วย คงจะพบได้จากพิธีกรรมโบราณต่าง ๆ ที่ปรากฏสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เช่น

1. พิธีกรรมลำผีฟ้า เพื่อรักษาผู้ป่วย โดยมีผู้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการติดต่อระหว่างผีฟ้ากับมนุษย์ บางแห่งเรียกว่าแม่หมอ บางแห่งเรียกว่าหมอเหยา บางแห่งเรียกว่าหมอลำผีฟ้า เพราะมีการร้องเป็นภาษาอีสานอัญเชิญผีฟ้าตามความเชื่อว่ายูบนสวรรค์ให้ลงมาประทับทรง โดยมีเสียงแคนเป่าคลอและเมื่อผีฟ้าเข้าทรงแล้วจะมีการฟ้อนในสภาวะไม่รู้ตัว

2. พิธีกรรมขอฝน เนื่องจากว่าพื้นดินอีสานแห้งแล้งน้ำและไม่เพียงพอต่อการอุปโภค บริโภค และประกอบอาชีพเกษตรกรรม ชาวอีสานจึงทำพิธีขอฝน เช่น เช็งบั้งไฟ ซึ่งจะต้องมีการร้องกาพย์เช็งบั้งไฟ และทำท่าฟ้อนเพื่ออ้อนวอนต่อผีแถนบันดาลให้ฝนตกลงมา

นอกจากนั้นชาวอีสานยังยึดมั่นปฏิบัติตามจารีตประเพณี 12 เดือน ซึ่งชาวอีสานจะมีชื่อเรียกประเพณีประจำเดือนเรียกว่า “ฮีตสิบสอง”⁴ ดังนั้นในแต่ละเดือนจะมีการประกอบพิธีกรรม การละเล่น การฟ้อน และดนตรี ปรากฏอยู่ด้วยเสมอ เช่น

1. ฮีตเดือน 3 บุญข้าวจີ

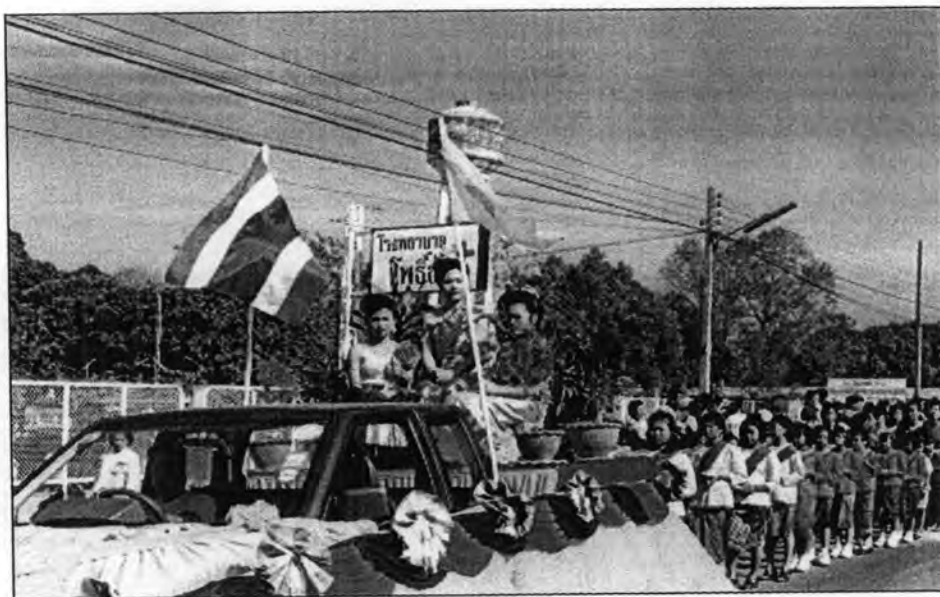
หลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวขึ้นแล้ว ชาวร้อยเอ็ดจะได้ข้าวใหม่ช่วงเดือน 3 อากาศเริ่มเย็น ชาวบ้านจะตื่นแต่เช้าล้างข้าว ใส่กระติบ ใส่ก่อง แล้วเอาข้าวเหนียวมาปั้นแล้วเอาเกลือโรยไฟให้สุกกินรองท้องก่อนออกไปทำงานในนา ในสวน ปัจจุบันจะพัฒนาขึ้น โดยใช้ไข่ไก่ทาขณะจี้ด้วยทำให้ได้คุณค่าทางอาหารเพิ่มขึ้น กลอนผญาอีสานกล่าวเกริ่นไว้ว่า

“ พอแต่เดือนสามค้อย	ลมวอขๆ บุญข้าวจี้
ปั้นข้าวจิบมีน้ำอ้อย	จวน้อยเซ่นน้ำตา
อย่าพากันไล่ลมทิ่ม	ประเพณีตั้งแต่เก่า
บ้านเมืองเฮาสีเสร์้า	ภัยฮ้ายสิเล่นนำ ”

ภาพที่ 2 บุญข้าวจี้ที่อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด
ที่มา : สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด

⁴ จารุบุตร เรืองสุวรรณ , ของดีอีสาน, ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2520) , หน้า 147.

ภาพที่ 3 ขบวนพ็อนในงานประเพณีบุญข้าวจีของอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด
ที่มา : สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด

มูลเหตุแห่งการทำ

มีกล่าวในพระธรรมบทว่า ครั้งหนึ่งนางปุลณทาสีได้ทำขนมเป็นแป้งจี (ข้าวจี) ถวายพระพุทธเจ้าและพระอานนท์ นางคิดว่าพระองค์รับแล้วคงไม่ฉัน เพราะอาหารคนมิได้ประณีต พระพุทธเจ้าทราบวาระจิตของนาง จึงรับสั่งให้พระอานนท์ปูลาดอาสนะลงทรงนั่งประทับฉันขนมแป้งจี ณ ที่นั้น นางปุลณทาสีปีติสุดกำลัง พระองค์ทรงแสดงธรรมให้ฟังนางได้บรรลุโศคาปัตติผล เป็นอริยบุคคล เพราะแป้งจี ดังนั้น ชาวร้อยเอ็ดจะพากันทำข้าวจีจากข้าวที่เก็บเกี่ยวแล้วมาร่วมกันทำบุญ เพราะการถวายข้าวจีมีอานิสงส์มาก

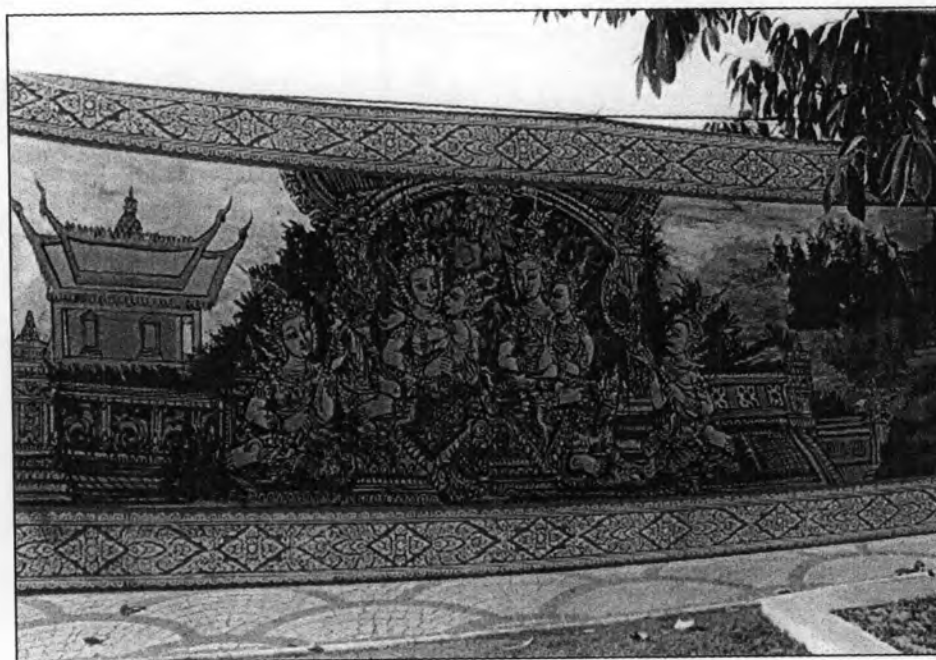
ขั้นตอนการทำพิธี

ตอนเย็นพระสงฆ์จะสวดพระปริตแล้วเทศน์เรื่องอุณหสวิชัย 1 กัณฑ์ ตอนเช้ามีการตัดบาคร์ข้าวจี โดยชาวบ้านตื่นแต่เช้า ปั่นข้าวโรยเกลือ ทาไข่ไก่ จีไฟให้สุก บางคนใช้น้ำอ้อยเป็นไส้ บางคนใช้ปลาแดกบองหรือแจंबอง(ปลาร้าทรงเครื่อง) เป็นไส้ก็มี เมื่อตัดบาคร์ข้าวจีเสร็จแล้ว จะเลี้ยงพระ ชาวบ้านก็เอาข้าวจีแจกจ่ายกัน ในวันนี้มีการฟังเทศน์และนิทานเรื่องต่างๆ ตลอดทั้งวัน ประเพณีบุญข้าวจีของชาวร้อยเอ็ดจะจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีโดยเฉพาะที่อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด ได้ยกบุญข้าวจีเป็นงานบุญใหญ่ประจำอำเภอ และมีการประกวดขบวนแห่ข้าวจี ซึ่งจะประกอบด้วย การพ็อนและบรรเลงดนตรีประกอบในขบวนแห่นั้นด้วย

2. ฮีตเดือน 4 บุญพะเหวด

เป็นบุญประเพณีที่มีการเทศน์มหาชาติเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ของจังหวัดร้อยเอ็ด โดยเฉพาะจังหวัดได้กำหนดให้เป็นงานประเพณีประจำปีของจังหวัดและจัดได้ยิ่งใหญ่มากเป็นไปตามฮีต 12 คือ หมายถึง เดือนสี่มีการทำบุญพะเหวดดังกล่าวไว้ในฮีตว่า

“ ฮีตหนึ่งพอถึงเดือนสี่ได้ให้เก็บดอกบุปผา หามาถาดวงหอมสูตนเก็บไว้
 อย่าได้ไลคองนี้เสียศรีสุญเปล่า หาเอาตากแดดไว้ได้ทำแท้สูตน
 อย่าได้ไลหนีเว้นแนวคองตั้งแต่เก่า ไฟทั้งหลายสิเล่นเข้าเผาบ้านสิเสื่อมสุญ เต ”

ภาพที่ 4 ผ้าพะเหวดซึ่งใช้ในประเพณีบุญพะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด
 ที่มา : สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด

ภาพที่ 5 ขบวนแห่กัณฑ์ทานกัณฑ์ในงานบุญประเพณีบุญสะเทวด จังหวัดร้อยเอ็ด
ที่มา : สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด

ภาพที่ 6 การฟ้อนในงานประเพณีบุญสะเทวด จังหวัดร้อยเอ็ด
ที่มา : ฝ่ายศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

มูลเหตุแห่งการทำ

มีกล่าวไว้ในหนังสือมัลลหิมินมัลลยแสนว่า ครั้งหนึ่งพระมัลลยให้ไปไหว้พระชาตุเกศแก้ว จูฬามณี บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ได้พบและสนทนากับพระศรีอริยเมตไตรย พระโพธิสัตว์ ผู้ซึ่งจะได้ จุติกาลลงมาเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ทราบความประสงค์ของมนุษย์จากพระมัลลยแล้ว จึงสั่งความ กับพระมัลลยว่า “หากใครต้องการจะพบและเกิดในสมัยพระศรีอาริย์ ให้ทำแต่ความดี อย่างน่าพอใจแม่ สมณชิ พราหมณ์ ครูอาจารย์ อย่าทำร้ายพระพุทธเจ้า อย่าขูข่มขู่ให้แตกกัน และต้องฟังเทศน์มหาชาติ ให้จบทุกกัณฑ์ในวันเดียว ท่านทั้งหลายจะได้เกิดร่วมและพบพระองค์” ด้วยเหตุนี้เองชาวร้อยเอ็ดจึงได้ พากันทำบุญสะเทวดาและไปฟังเทศน์มหาชาติทุกปี โดยกำหนดเอาวันศุกร์ วันเสาร์ และวันอาทิตย์แรกของเดือนมีนาคม เป็นวันจัดงาน

ขั้นตอนการทำพิธี

เมื่อกำหนดวันจัดงาน ชาวบ้านจะช่วยกันหาดอกไม้มาตากแห้งไว้ ช่วยกันผ่านดอกโน (ทำจากลำต้นหม่อน) งานนี้เป็นงานใหญ่ทำติดต่อกัน 3 วัน

วันแรกของงาน ตอนเย็น (บ่ายๆ) จะมีการแห่พระอุปคุตรอบบ้าน ให้ชาวบ้านได้สักการบูชา แล้วนำไปประดิษฐานไว้ห่ออุปคุต ภายในบริเวณงานเพราะเชื่อว่าเป็นพระเถระ ผู้มีฤทธิ์นิรมิตกฐิ อยู่กลางแม่น้ำมหาสมุทร สามารถขจัดเภทภัยทั้งหมดได้

วันที่ 2 ของงานเป็นการแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง แต่ละคุ้มวัดจะจัดขบวนแห่ ซึ่ง ประกอบด้วย การฟ้อนและการบรรเลงดนตรี ในแต่ละกัณฑ์ทั้ง 13 กัณฑ์แห่รอบเมือง ตอนเย็น มีมหรสพสมโภช ในวันที่ 2 ที่ 3 ชาวร้อยเอ็ดจะมีโรงทานเลี้ยงข้าวปุ้นบุญสะเทวดา ผู้คนที่มาในงาน กินได้ตลอดเวลา (ฟรี) มีชาวบ้าน ร้านค้า และหน่วยงานราชการมาตั้งโรงทานมากมาย

วันที่ 3 ของงานเริ่มตั้งแต่เช้ามืด ประมาณตี 4 ชาวบ้านจะนำข้าวเหนียวมาป้อนเสียบไม้จำนวน 1,000 ก้อน เพื่อเอาบูชากัณฑ์เทศน์ คาถาพัน เรียกว่า “ข้าวพันก้อน” ชาวบ้านจะพากันแห่ข้าวพันก้อน รอบศาลาวัด มีหัวหน้ากล่าวคำบูชา ดังนี้

“นะโม นะโม จอมไตรปิฎก ยกออกมาเทศนาธรรม
 ชันหมากเบ็งงานสะพาส ข้าวพันก้อนอาคบูชา
 ชาเฮฮา สามดวงยอดแก้ว ข้าไหว้แล้วถวายอาคบูชา สาธุ”

ในวันที่ 3 นี้เอง ชาวบ้านชาวเมืองจะแห่กัณฑ์หลอนมาร่วมถวายกัณฑ์เทศน์ ตลอดทั้งวัด กัณฑ์เทศน์จะมี 2 ลักษณะ

กัณฑ์หลอน - เป็นการแห่กัณฑ์เทศน์มา ถึงบริเวณที่พระกำลังเทศน์ก็ถวายกัณฑ์เทศน์โดยไม่เจาะจงว่าจะเป็นพระสงฆ์รูปใด

กัณฑ์จอบ - เป็นกัณฑ์เทศน์ที่กลุ่มผู้ถวายปรารภจะถวายเฉพาะภิกษุที่ตนชอบ เคารพศรัทธา จึงมีการส่งคนไปสอดแนมว่า ขึ้นเทศน์หรือยัง ภาษาอีสานเรียกว่า “จอบ” (แอบดู) จึงเรียกกัณฑ์เทศน์ประเภทนี้ว่า “กัณฑ์จอบ”

บุญพะเหวดถือเป็นบุญสำคัญ ทำกันอยู่ทั่วทุกหมู่บ้าน และจังหวัดร้อยเอ็ด ได้จัดเป็นศูนย์รวมที่สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ทุกปีระหว่างวันเสาร์หรืออาทิตย์แรกของเดือนมีนาคม

3.ฮีตเดือน 6 บุญบั้งไฟ

บุญบั้งไฟจุดถวายปู่ตา อารักษ์ และบุญวิสาขบูชา

มูลเหตุแห่งการจัดทำ

จัดทำบุญนี้ก็เพื่อบูชาเทพดาอารักษ์ มเหศักดิ์หลักเมือง และเชื่อว่าพระยาแถนหรือผีฟ้าผีแถน บันดาลฝนให้แก่โลก โดยปกติแล้วบุญบั้งไฟจะมีสองวัน วันแรก หรือวัน โสมนั้นคือวันที่ชาวบ้าน ไกลเคียงที่ได้รับการเชื่อเชิญ เรียกว่า ได้สลากลงใส่บุญจะมาถึงหมู่บ้านเจ้าภาพพร้อมกับบั้งไฟที่แห่มา โดยมีพระภิกษุของหมู่บ้านนั่งมาพร้อมกับขบวนบั้งไฟ เมื่อถึงศาลปู่ตาก็จะมีการจุดบั้งไฟ 1 บั้ง เรียกว่า “ถวายปู่ตา” พร้อมกับการเช่นสรวง แล้วนำบั้งไฟของแต่ละหมู่บ้านมารวมกันที่วัด ชาวบ้านที่มาจากที่ต่าง ๆ ก็จะมาพักกันที่ ผามบุญ หรือที่พักที่ทางเจ้าภาพจัดเป็นซุ้ม ๆ หรือเป็นศาลาไว้ให้ กลางคืนมีการฉลอง การเดินแข่งตามผามบุญต่าง ๆ มีการพูดคุย เกี่ยวกับพาราสิของหนุ่มสาว รุ่งขึ้น วันที่สองก็นำบั้งไฟ ของตนเองไปยังฮ้าน (นั้งร้าน) ที่ ๆ จุดบั้งไฟ และมีการแข่งขันประชันว่าบั้งไฟของใครจะขึ้นสูงที่สุด มีการจับเวลา หากของใครหรือของบ้านใดไม่ขึ้นสู่ท้องฟ้า จะมีการจับบั้งไฟ หรือชาวบ้านนั้น ๆ โยนลง น้ำอย่างสนุกสนาน ในขณะที่จุดบั้งไฟอยู่จะมีการแข่งคำหยาบ โยนประกอบการแสดงรูปจำลองของ อวัยวะเพศชายและเพศหญิงที่ถือว่าเป็นการไล่มาร ไล่ผี หรือไล่วิญญาณชั่วร้าย ที่จะรังควาญพระยาแถนอันจะช่วยให้พระยาแถนบันดาลฝนให้แก่ชาวอีสาน และชาวโลกต่อไป อีกประการหนึ่งในวันขึ้น 15 ค่ำ จัดว่าเป็นเดือนสำคัญยิ่งของชาวพุทธคือเป็นวันวิสาขบูชา เป็นวันที่พระพุทธเจ้าประสูติ ครัสต์ และปรินิพพาน ชาวอีสานก็มีการทำบุญทำทาน และเวียนเทียนตามวัดต่าง ๆ

ภาพที่ 7 ขบวนแห่ประเพณีบุญบั้งไฟ อ.เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ด
ที่มา : สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด

4. ฮีตเดือน 8 บุญเข้าพรรษา

เป็นการทำบุญเนื่องในโอกาสที่พระภิกษุ สามเณรจะเข้าจำพรรษาเป็นเวลาตลอดไตรมาส (3 เดือน) ชาวบ้านจะนำเครื่องไทยธรรมชนิดต่างๆ เช่น ผ้าอาบน้ำฝน ชूप เทียน น้ำมัน และเครื่องสักการะอื่นๆ ถวายแด่พระภิกษุและมีการฟังธรรม ที่สำคัญยิ่งอีกอย่างหนึ่งในกิจกรรมครั้งนี้คือมีการแห่เทียนเข้าพรรษา บางแห่งมีการประกวดต้นเทียนและเครื่องประดับต้นเทียนอีกด้วย วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 นี้ ถือว่าเป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนา คือ วันอาสาฬหบูชา อันเป็นวันคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมจักรที่ป่าอิสิปตมฤคทายวัน แขวงกรุงราชคฤห์ ดังนั้นพระรัตนตรัยจึงเกิดขึ้นครบบริบูรณ์ในวันนี้เอง ชาวอีสานถือว่าเป็นวันสำคัญเช่นเดียวกับชาวพุทธอื่น ๆ การบำเพ็ญบุญถวายทาน สมาทานศีล ฟังเทศน์และเวียนเทียน

ภาพที่ 8 การแห่เทียนเข้าพรรษาของชาวร้อยเอ็ด
ที่มา : สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด

5. ฮีตเดือน 12 บุญทอดกฐิน

มูลเหตุความเป็นมาของการทำบุญทอดกฐินมีอยู่ว่าพระภิกษุเมืองปาฐา 30 รูป ได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ที่ประทับอยู่ที่ พระเชตะวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี พระพุทธองค์ทอดพระเนตรเห็นจีวรของพระภิกษุทั้ง 30 รูป เก่าเสร้าหมอง ขาดวิน ชุ่มไปด้วยน้ำและโคลนตมจึงทรงอนุญาตให้รับผ้ากฐินจากเจ้าศรัทธา ได้ซึ่งก่อนหน้านี้พระภิกษุต้องแสวงหาจากซากศพเรียกผ้าบังสุกุล นำมาข้อมฝาด และเย็บติดกันทำเป็นจีวร ความทราบถึงนางวิสาขาธิดาเศรษฐี นางจึงนำผ้าถวายพระภิกษุทั้ง 30 วันนับแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12

ภาพที่ 9 การทอดกฐินในประเพณีฮีต 12
ที่มา : สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด

จะเห็นได้ว่าชาวอีสาน โดยเฉพาะในกลุ่มวัฒนธรรมไทยอีสานหรือไทยลาว นิยมใช้ดนตรี การขับลำ และการฟ้อนประกอบพิธีกรรมและประเพณีงานบุญทั่ว ๆ ไป ซึ่งแสดงออกถึงความเป็นกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมทางด้านศิลปการดนตรี การขับลำและการฟ้อนร่ำมาช้านาน โดยเฉพาะศิลปการฟ้อนรำนั้นจะมีปรากฏอยู่ในพิธีกรรมต่าง ๆ รวมถึงการละเล่นของชาวอีสานนับตั้งแต่อดีตจนกระทั่งได้มีการพัฒนารูปแบบการแสดงออกไปหลากหลาย ได้มีการรวบรวมพิธีกรรมการละเล่น การฟ้อนของชาวบ้านมาจัดแสดงบนเวที เช่น ฟ้อนผีฟ้า เซิ้งบั้งไฟ ฟ้อนบูชาสังข์ศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากมีสถาบันการศึกษาเช่น วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ได้จัดตั้งขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และได้นำศิลปการฟ้อนนี้ออกแสดงเผยแพร่สู่สายตาประชาชนทั่วไป

2.3 การละเล่นพื้นบ้านของจังหวัดร้อยเอ็ด

การละเล่นพื้นบ้านของชาวอีสานเป็นการละเล่นที่มีลักษณะเฉพาะที่เป็นของตนเอง ซึ่งมีการพัฒนามาตั้งแต่อดีตและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

การละเล่นในพิธีกรรม ชาวอีสานแต่โบราณมีการรำผีฟ้าเพื่อรักษาคนป่วย การร้องสรภัญญะ ในเทศกาลแห่เทียนเข้าพรรษา การเล่นปล่อยโคมในช่วงเทศกาลออกพรรษา การเล่นตีกรรเชียง (ชักเย่อ) เพื่อการขอฝนในเดือน 5 เดือน 6 การเล่นสาดน้ำสงกรานต์ การเซิ้งบั้งไฟ การเต้นนางแมว การเต้นนางด้ง การเล่นเสือกินหมู ปูตากินไก่ในงานศพ (งันเฮือนดี) เป็นต้น

การละเล่นที่เป็นมหรสพ ชาวอีสาน มีการเล่นหมอลำเป็นมหรสพคู่บ้านคู่เมืองมาช้านาน หมอลำมีหลายชนิดด้วยกัน จะขอกกล่าวเฉพาะที่รู้จักและนิยมแพร่หลาย ดังนี้

หมอลำพื้น เป็นการแสดงและขับร้องของหมอลำคนเดียวเพื่อเล่านิทาน และสมมุติตัวเองตามบทบาทไปตามท้องเรื่อง

หมอลำกลอน เป็นการแสดงและขับร้องหมอลำของคนสองคน อาจจะเป็นชายกับชาย หรือชายกับหญิงก็ได้ ปัจจุบันนิยมชายกับหญิงลำคู่กัน และพัฒนามาเป็นหมอลำประยุกต์ (ซิ่ง) ในปัจจุบัน ถ้าเป็นหมอลำชายกับชายก็จะลำ โจทย์แก้แปลถามคดีโลก คดีธรรม ถามความรู้ แข่งขัน ไหวพริบปฏิภาณและความรู้ ถ้าเป็นชายกับหญิงก็จะเป็นการถามความรู้และเกี่ยวพาราตีตักพ้อต่อว่ากัน บางทีใช้ผู้ลำชาย 2 หญิง 1 เรียกว่า หมอลำซิ่งซู้ เป็นการชิงรักหักสวาทระหว่างหญิง 1 ชาย 2 โดยฝ่ายชายทั้งสองจะใช้วาตะ

ปะทะการม กู้ยโ้อวดความดี ความเด่นของตนเพื่อให้เป็นที่น่าพึงพอใจของฝ่ายหญิงตกลงเลือกฝ่ายชาย คนใดคนหนึ่งแต่งงาน ส่วนที่กลายมาเป็นหมอลำประยุกต์ (ซึ่ง) นั้น ใช้ฝ่ายชาย 1 คน ฝ่ายหญิง 1 คน ถ้าเกี่ยวพาราสีกัน ใช้ดนตรีสมัยใหม่ เช่นกีตาร์ เบส กลองชุด พิณ ไฟฟ้าตลอดจนทางเครื่องที่มีลีลา การเดินเร้าใจ เพื่อความสนุกสนาน และคลก โปกฮาไม่เน้นความรู้ และเนื้อหาสาระอะไรมากนัก

หมอลำหมู่ หรือหมอลำเรื่องต่อกลอนเป็นการแสดงคล้ายลิเกคือมีผู้แสดงเป็นตัวพ่อ แม่ ตัวพระ ตัวนาง ตัวโง่ ตัวตลก ฯลฯ ที่เรียกว่าหมอลำหมู่เพราะใช้ผู้แสดงดังกล่าวที่ว่า “แคนดวงเดียวหมอลำ พอฮ้อย” (แคนเดี่ยวแต่ใช้หมอลำหลายคน) หมอลำหมู่ที่มีชื่อเสียงในอดีตได้แก่

1. คณะ ส. ไตรมิตร มีคุณพ่อจำลิจิต ระฤฯ เป็นหัวหน้าคณะ มีพระเอกชื่อดังคือ หมอลำ เสมอมิตร นางเอกชื่อ หมอลำทองใบ ซึ่งในเวลาต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นคณะ ป.สามัคคี
2. คณะร้อยเอ็ดเนรมิตร มีคุณพ่อขุนศักดิ์ พันธุ์ระพรม เป็นหัวหน้าคณะ มีพระเอก คือ หมอลำเสมอน้อย นางเอก ชื่อ หมอลำรัญจวน ดวงเด่น (นางรัญจวน ดวงไขศรี)
3. คณะดาวเทียมเดือน บ้านเหล่าคำแย ตำบลสีแก้ว อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด มีคุณพ่อ หมอลำบุญ อินอุ่น โชติเป็นหัวหน้าคณะ โดยมีหมอลำสมชาย (นายจำปี อินอุ่น โชติ) ซึ่งเป็นลูกชายหมอลำบุญเป็นพระเอก

หมอลำหมู่ทั้ง 3 คณะที่กล่าวมานี้เป็นคณะที่มีชื่อเสียงเป็นอย่างมากในอดีต ปัจจุบันคณะเหล่านี้ ได้เลิกล้มไปด้วยกาลเวลา อายุ และวัยของผู้แสดง ขาดการสืบทอง บางคนก็เสียชีวิต

หมอลำเพลิน เป็นศิลปะการแสดงคล้ายหมอลำหมู่คือใช้ตัวแสดงครบตามตัวละครในท้องเรื่อง และท่วงทำนองในการลำสนุกสนานเพลิดเพลิน มีการใช้พิณ แคน และฉาบ ตีประกอบจังหวะ ทำให้เกิดความสุขสนาน การแต่งกาย ตัวนางนุ่งกระโปรงสั้นๆ และสวมกางเกงขาสั้นสีขาวไว้ข้างใน ทำพ็อนร่าวดเร็วทันใจ สนุกสนาน การร้องเกริ่นก่อนออกจากโรงแสดงเรียกว่าการ “เปิดผ้ากั๋ง” และก่อนจะลำ “โอยน้อยนาย” จึงทำให้ได้รับความนิยมมากในระยะหนึ่งเป็นช่วงระยะเวลาเกือบ 20 ปี หมอลำเพลินที่มีชื่อเสียง ได้แก่

1. คณะดาวเทียมเดือน บ้านเหล่าคำแย ตำบลสีแก้ว อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ใช้แสดงชุดเดิมกับที่เล่นหมอลำหมู่ เมื่อปรับเปลี่ยนมาเล่นหมอลำเพลินก็ยังมีชื่อเสียงมากยิ่งขึ้น และเคยชนะการประกวดต่างๆ
2. คณะขวัญใจวัยรุ่น บ้านโลกสว่าง ตำบลปอภาร อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด
3. คณะต้นตระกูลเพชร บ้านโด้น อำเภोजตุรพัตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

ทั้งสามคณะนี้มีชื่อเสียงมากในอดีตแต่ปัจจุบัน ได้ล้มเลิกคณะไปตามกาลเวลา และวัยของผู้

แสดง

หมอลำสินไช หมอลำหมู่อีกคณะหนึ่งที่ใช้ผู้แสดงหญิงล้วน เล่นเฉพาะเรื่องสังข์สินไช มีทำพ็อนและทำนองเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ บางทีเรียกหมอลำกกาชาขาว ผู้แสดงตัวพ่อ ตัวละครตัวออก ล้วนเป็นผู้หญิงทั้งนั้น เดิมทีมีคณะอยู่ที่บ้านเหล่าคำแย ตำบลสีแก้ว อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีนายสมชาย วิเศษศิลป์ เป็นหัวหน้าคณะ (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว)

ในขณะที่หมอลำเป็นมหรสพที่เป็นเอกลักษณ์เด่นของจังหวัดร้อยเอ็ดอยู่นั้น มีการละเล่น อีกรูปแบบหนึ่งที่ชาวร้อยเอ็ดให้ความสนใจคือ หนังประ โมทัย (หนังตะลุงอีสาน) เรื่องที่นิยมแสดง ได้แก่ รามเกียรติ์ และสินไช (สังข์สินไช) การร้องหนังประ โมทัยก็จะมีทั้งบทร้องที่เป็นภาษากลางและ ภาษาอีสาน ตัวละครที่เป็นกษัตริย์ พระ นาง จะเจรจาด้วยภาษากลาง ส่วนตัวตลกและตัวประกอบอื่นๆ จะเจรจาด้วยภาษาอีสาน หนังประ โมทัยที่มีชื่อเสียงในจังหวัดร้อยเอ็ดปัจจุบัน มีรายชื่อดังต่อไปนี้

1. คณะประกาศสามัคคี บ้านแค ตำบลธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด
2. คณะ ธ.ถนอมศิลป์ บ้านโคไพลี หมู่ที่ 11 ตำบลโพธิ์ทอง อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด แสดงเรื่องสินไช (สังข์สินไช)
3. คณะ ป.บันเทิงศิลป์ บ้านสีแก้ว ตำบลสีแก้ว อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด แสดงเรื่อง รามเกียรติ์ ตอน หนุมานสืบข่าวนางสีดา และตอนพระลักษมณ์ประหารนางสีดา

2.2.1 การละเล่นและเพลงพื้นบ้านในจังหวัดร้อยเอ็ด

ในจังหวัดร้อยเอ็ดมีเครื่องดนตรีพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ คือ แคน พิณ โปงกลาง และโหวด แคน พิณเป็นเครื่องดนตรีที่มีมาแต่โบราณคู่กับการแสดงหมอลำประเภทต่างๆ เช่น ใช้แคนที่กับหมอลำหมู่ ถ้าหมอลำเพลินจะใช้แคนและพิณ กลองและฉาบเพิ่มเข้ามา ส่วน โปงกลางและโหวดนั้นเดิมเป็นเพียง เครื่องเล่นที่เป็นเอกเทศ โปงกลางใช้ห้อยไปตามเถียงนาหรือต้นไม้ ไว้ใช้ไล่นกที่มากินผลผลิตในไร่นา ส่วนโหวดนั้นเป็นเครื่องดนตรีของเด็กเลี้ยงควาย จะเอาไม้รวกลำเล็กๆมาตัดขนาดสั้นยาวไล่เลี่ยกันไป ติดด้วยดินเหนียวหรือแกนยัดซึ่งมีหางยาว เวลาเหวี่ยงไปในอากาศก็จะมีเสียงดังหู่หรือโหวด แล้วก็ ทิ้งไปเลย โหวดนั้นได้พัฒนาเป็นส่วนหนึ่งของดนตรีวงโปงกลางที่ใช้ร่วมกับ พิณ แคน กลอง ไห และ ฉาบ วงโปงกลางที่มีชื่อเสียงในอดีต คือคณะ โหวดเสียงทอง บ้านหนองพอก อำเภอหนองพอก จังหวัด ร้อยเอ็ด โดยมีอาจารย์ทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ เป็นหัวหน้าคณะ ต่อมาอาจารย์ ทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ ได้รับการติดต่อให้มาเป็นครูสอนดนตรีพื้นบ้านในวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด และได้นำเอารูปแบบ การผสมวงโปงกลางเข้ามาสอนในวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดด้วย จึงทำให้แพร่หลายไปทั่วทุกจังหวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคอื่นๆทั่วประเทศไทย

ในขณะที่วงโปงลางเป็นที่นิยมแพร่หลายอยู่นั้น มีวงดนตรีชาวบ้านอีกรูปแบบหนึ่งที่นิยมในขบวนแห่งานบุญต่างๆ ตามหมู่บ้านแถบอำเภอศรีสมเด็จ อำเภอเกษตรวิสัย อำเภอปทุมรัตน์ และอำเภอสุวรรณภูมิ วงดนตรีนั้นก็คือ วงมโหรีอีสาน ซึ่งประกอบด้วยเครื่องดนตรีต่อไปนี้คือ ปี่ ซอ กลอง ฉาบใหญ่ ฉาบเล็ก และกรับ เพลงที่นิยมบรรเลงได้แก่ เพลงด้นหรือเพลงแห่ เพลงคักชา เพลงชะนีโยย และเพลงกาไว เป็นต้น มีอยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ดประมาณ 20 วง และคณะมโหรีที่ยังได้รับความนิยมและมีชื่อเสียงในปัจจุบันนี้ มีรายชื่อดังต่อไปนี้

1. คณะมโหรีบ้านเทียมแซ่ ตำบลน้ำใส อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
2. คณะร่วมมิตรจตุ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
3. คณะอีสานเขียว บ้านโพนสูง ตำบลสามขา อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด

การเส็งกลอง คือการนำเอากลองกิ่งมาตีแข่งขันเสียงกันด้วยพลังกำลังสุดแรงเกิดในการตีของผู้เข้าแข่งขัน กลองที่ชนะต้องเป็นกลองหนังมัน เสียงทอง (สูง) และมีเสียงแซ่ (เสียงสะเทือนแก้วหู) ติดอยู่หางเสียง กลองที่ตีดังมากๆ เวลาตีได้ร่มไม้ ใบจะร่วงลงมาเพราะเสียงกลอง การเส็งกลองเป็นที่พาลูกผู้ชายชาวอีสานอย่างหนึ่ง เพราะกลองกิ่งก็คือ กลองศึกโบราณนั่นเอง เป็นสัญลักษณ์ของการต่อสู้ นิยมเส็งกลองในงานผ้าป่า กฐิน และที่นิยมเป็นพิเศษก็คือ การเส็งในประเพณีบุญบั้งไฟ เมื่อได้ยินเสียงกลองกิ่ง จิตใจของผู้คนจะฮึกเหิม หัวหาญ แม้ไม่มีการเส็งกลองก็จะเอากลองกิ่งมาเคาะ (ตีในลักษณะเคาะค่อยๆ) ในขบวนบั้งไฟเสมอ จังหวัดร้อยเอ็ดในอดีตมีการเส็งกลองกันทั่วไป แต่ปัจจุบันจะเหลืออยู่เพียงแถบอำเภอจังหาร และอำเภอโพธิ์ชัย เท่านั้น ดังรายชื่อหมู่บ้านดังต่อไปนี้

- บ้านจิวงาม อำเภอจังหาร จังหวัดร้อยเอ็ด
- บ้านน้ำม่วง อำเภอจังหาร จังหวัดร้อยเอ็ด
- บ้านคอนหวาย อำเภอจังหาร จังหวัดร้อยเอ็ด
- บ้านโปโล อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด
- บ้านหนองตาไก่ อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด
- บ้านหนองहुลิ่ง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

การละเล่นในจังหวัดร้อยเอ็ดสามารถแบ่งออกเป็น 2 หัวข้อคือ การแสดงในพิธีกรรม เป็นการละเล่นหรือการแสดงที่ผนวกเข้ากับความเชื่อในศาสตร์ไสยศาสตร์ เพื่อ การรักษาโรค การเสี่ยงทาย การพยากรณ์ เป็นต้น ความเชื่อเหล่านี้อยู่กับสังคมอีสานมาตั้งแต่โบราณและจะสืบลำเลียงตามกาลเวลาไป การละเล่นอีกอย่างคือ การละเล่นที่เป็นมหรสพ เป็นการแสดงเพื่อเกิดความบันเทิงในกลุ่มชุมชน จัดแสดงในงานเทศกาลต่างๆ หรืองานบุญ สิ่งที่จะขาดมิได้เลย ก็คือ หมอลำ หนังกลางแปลง

และมหรสพอื่นๆเป็นต้น หมอลำที่แสดงในจังหวัดร้อยเอ็ดก็มีอยู่หลายประเภท ยกตัวอย่างเช่น หมอลำพื้น หมอลำกลอน หมอลำหมู๋ หมอลำประยุกต์ (ซึ่ง) เป็นต้น นอกจากนี้จะมีหมอลำเดี่ยว ยังมีการแสดงดนตรีพื้นบ้านอีสาน ที่เรียกกันว่า “ วงโปงลาง ” ซึ่งนิยมเล่นกันมากในแถบอีสานเหนือ ประกอบด้วย แคน พิณ กลอง โปงลาง และโหวด เครื่องดนตรีชนิดหนึ่งที่เรียกว่า “โหวด” เป็นเครื่องดนตรีที่พัฒนามาจากของเล่นเด็กเลี้ยงควาย โดยท่านอาจารย์ทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ ได้พัฒนามาเป็นเครื่องดนตรีและได้นำมาประกอบกับวงโปงลาง จนเป็นที่นิยม นอกจากนี้ยังมีวงดนตรีอีกชนิดหนึ่งคือ วงมโหรีอีสานที่คอยให้ความบันเทิงแก่กลุ่มคนในหมู่บ้านแถบ อำเภอสว่างแดนดิน ปทุมรัตน์ และอำเภोजตุรพัคร์พิมาน จะประกอบด้วยเครื่องดนตรี คือ ปี่ ซอ กลอง และเครื่องประกอบจังหวะ ใช้ในการแห่และประกอบพิธีต่างๆ และการละเล่นสุดท้ายซึ่งเป็นการละเล่นที่หาชมได้ยากในขณะนี้ คือ การเส็งกลองหรือการแข่งขันตีกลอง เป็นการละเล่นผสมผสานกับการกีฬา เพราะผู้ตีจะตีด้วยพลังกำลังมาก ซึ่งมีการละเล่นอยู่ในแถบอำเภोजังหาร และอำเภอโพนธิชัย

2.3 ผลงานการแสดงพื้นบ้านของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

2.3.1 ประวัติความเป็นมาวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด⁵ เป็นวิทยาลัยที่สังกัดกองศิลปศึกษา กรมศิลปากร แห่งที่ 3 ในจำนวนวิทยาลัยนาฏศิลป์ส่วนภูมิภาคทั้งหมด 11 แห่ง ซึ่งการจัดตั้งวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดได้เริ่มจากการสำรวจพื้นที่ที่จะจัดตั้งวิทยาลัย กล่าวคือ เมื่อวันที่ 11 มกราคม 2522 ฯพณฯ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ดร. ก่อ สวัสดิพานิชย์ พร้อมคณะได้ทำการสำรวจพื้นที่ที่จะจัดตั้งวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด เพื่อขยายการศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรมให้แพร่หลายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีผู้ร่วมชี้สถานที่หลายท่าน อาทิเช่น นายเดโช สวานานนท์ อธิบดีอธิบดีกรมศิลปากร นายศักดิ์ อ้อพงษ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด ในขณะนั้น รวมทั้งบุคคลสำคัญอีกหลายท่าน และได้ตกลงที่จะใช้ที่ดินสาธารณะประโยชน์ คือ บริเวณสระสรง และสระแก้ว รวมทั้งราชพัสดุ บริเวณคูเมืองเป็นสถานที่ก่อสร้างวิทยาลัยฯ โดยใช้บริเวณสระสรงเป็นสถานที่ก่อสร้างอาคารเรียนและให้บริเวณสระแก้วเป็นสถานที่ก่อสร้างบ้านพักข้าราชการ

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ นายสิปนนท์ เกตุทัตสน์ได้ลงนามประกาศจัดตั้งวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2522 โดยให้สังกัดกองศิลปศึกษา กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ เปิดสอนถึงชั้นประกาศนียบัตรนาฏศิลป์ชั้นสูง ตั้งแต่วันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2522 โดยอาศัยอาคารเรียนของโรงเรียนสตรีศึกษา 1 หลัง เป็นที่เรียนชั่วคราวมีนักเรียนระดับนาฏศิลป์ชั้นต้นปีที่ 1 จำนวน 80 คน และระดับนาฏศิลป์ชั้นกลางปีที่ 1 จำนวน 80 คน ครูผู้สอนได้รับการสนับสนุนจากวิทยาลัยนาฏศิลป์ส่วนกลางในขั้นแรก จำนวน 7 คน และมีครูช่วยราชการจากจังหวัดร้อยเอ็ด 5 คน โดยมีนายล้วน เจนใจ อาจารย์ 2 วิทยาลัยช่างศิลปรักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการ

ในปีงบประมาณปี พ.ศ. 2523 วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดได้รับงบประมาณจำนวน 5,650,000 บาท เป็นค่าก่อสร้างอาคารเรียน 3 ชั้น 18 ห้องเรียน 1 หลัง โรงอาหาร 1 หลัง บ้านพักยาม 1 หลัง และรั้วลวดหนามรอบบริเวณ การก่อสร้างได้ดำเนินการแล้วเสร็จในเดือนธันวาคม 2524 และในปีงบประมาณ 2524 ได้รับงบประมาณปรับปรุงพื้นที่มีวงเงิน 756,329 บาท ซึ่งในเนื้อที่เกือบ 20 ไร่

⁵ กรมศิลปากร , คู่มือนักเรียนและผู้ปกครองประจำปีการศึกษา 2549 วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด , (ร้อยเอ็ด : วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด, 2549) , หน้า 6-7 .

และบางแห่งถึงถึง 2 เมตรเศษ ราคาผืนดินจริงๆ จะต้องใช้เงินไม่ต่ำกว่า 2,000,000 บาท แต่วิทยาลัย ฯ ได้รับความอนุเคราะห์จากองค์การบริหารส่วนจังหวัดดำเนินการให้เงินแล้วเสร็จในเดือน มีนาคม 2522 เปิดให้เรียน 20 พฤษภาคม 2525 และทำพิธีเปิดอาคารใหม่ของวิทยาลัยนาฏศิลป์ฯ ในวันที่ 15 กรกฎาคม 2525 โดยท่านผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด นายรัชชัย สมสนาม

วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ได้เปิดทำการสอนจากปีการศึกษา 2522 ถึงปีการศึกษา 2548 มีผู้อำนวยการตามลำดับ ดังนี้

1. นายล้วน เจนใจ (รักษาราชการในตำแหน่ง) ตั้งแต่วันที่ 31 มกราคม 2522–12 เมษายน 2523
2. นายชวลิต มณีรัตน์ ตั้งแต่วันที่ 13 เมษายน 2523 - ตุลาคม 2531
3. นายจิรพล เพชรสม (รักษาราชการในตำแหน่ง) ตั้งแต่วันที่ 2 ตุลาคม 2531 - 31 ตุลาคม 2532
4. นายสมบัติ แก้วสุจริต ตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน 2532 - 9 มกราคม 2537
5. นายเจริญ จันทร์เพื่อน ตั้งแต่วันที่ 10 มกราคม 2537 - 13 พฤศจิกายน 2538
6. นางสันทนา วงษ์แสงพลอย ตั้งแต่วันที่ 14 พฤศจิกายน 2538 - 30 กันยายน 2543
7. นายจิรพล เพชรสม ตั้งแต่วันที่ 12 พฤศจิกายน 2543 - 30 มิถุนายน 2548
8. นางฉวีวรรณ สุทธิประภา รองผู้อำนวยการสถานศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป์ รักษาราชการในตำแหน่งผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม 2548 ถึง 15 มกราคม 2550
9. นายจิรพล เพชรสม ตั้งแต่วันที่ 19 มกราคม 2550 ถึงปัจจุบัน

บทบาทหน้าที่ของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด มีหน้าที่อนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่วิทยาการและวัฒนธรรมของชาติ ด้านดนตรี-นาฏศิลป์ไทยและพื้นบ้าน โดยเป็นศูนย์กลางในการบำรุงรักษา พิธีและเผยแพร่ ศิลปวัฒนธรรมไทยในด้านดังกล่าว เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนในท้องถิ่นเกิดความรัก ความหวงแหน เห็นคุณค่าในศิลปวัฒนธรรมอันเป็นมรดกของชาติ และเป็นแหล่งพัฒนาและวิจัยบริการให้ความรู้ด้าน ดนตรี-นาฏศิลป์ไทยและพื้นบ้าน แก่ชุมชนและสถาบันการศึกษาอื่นๆ นอกจากนั้นยังมีหน้าที่ผลิต บุคลากรและศิลปินด้านดนตรี-นาฏศิลป์ที่มีคุณสมบัติตรงกับความต้องการของท้องถิ่น

วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ได้แบ่งการจัดการเรียนออกเป็น 3 ระดับ คือ

1. ระดับช่วงชั้นที่ 3 (ประกาศนียบัตรนาฏศิลป์ขั้นต้น)
2. ระดับช่วงชั้นที่ 4 (ประกาศนียบัตรวิชาชีพนาฏศิลป์ชั้นกลาง)
3. ระดับอุดมศึกษา (เปิดสอนระดับปริญญาตรี โดยเปิดเป็นห้องเรียนเครือข่ายของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์)

ปรัชญาของวิทยาลัย

สาธุใจ สิบปลก่ นาม อปี ยาทิสกิตถั

“ จินชื้อว่าศิลปะแม่เช่นใด เช่นหนึ่ง ก็ยังประโยชน์ให้สำเร็จได้ ”

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทาน ในโอกาสครบรอบ 60 ปี วิทยาลัยนาฏศิลป์ 17 พฤษภาคม 2537)

วิสัยทัศน์ (VISION)

การจัดการศึกษา วิจัย ส่งเสริม สร้างสรรค์ นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ เพื่อความเป็นเลิศและธำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรม เพื่อความมั่นคงของชาติ

พันธกิจ (MISSION)

1. จัดการศึกษาเพื่อวางรากฐานด้านดนตรี-นาฏศิลป์ และด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม
2. ดำเนินการส่งเสริมการวิจัย เพื่อสร้างองค์ความรู้นำไปสู่ความเป็นเลิศทางด้านนาฏศิลป์และดุริยางคศิลป์ รวมถึงดนตรีและการแสดงพื้นบ้าน
3. สนับสนุนส่งเสริมการอนุรักษ์ พัฒนาและเผยแพร่ด้านนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ ดนตรีและการแสดงพื้นบ้าน และศิลปวัฒนธรรม
4. ให้ความร่วมมือ บริหารทางวิชาการ สนับสนุนส่งเสริมด้านดนตรี-นาฏศิลป์ไทย รวมถึงดนตรีและการแสดงพื้นบ้าน และศิลปวัฒนธรรม ร่วมสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน
5. พัฒนาระบบการบริหารและการจัดการองค์กรให้มีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ (GOAL)

1. เพื่อผลิตศิลปิน ครู ทางด้านนาฏศิลป์ และดุริยางคศิลป์
2. เพื่ออนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ และสืบทอดศิลปะ และวัฒนธรรมไทย
3. เพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย ให้คงอยู่เป็นมรดกของชาติสืบไป
4. เพื่อพัฒนาวิชาการด้านดนตรี และนาฏศิลป์ให้ผสมผสานเข้ากับวิถีชีวิตของไทยอย่างมีความสุข
5. เพื่อเป็นศูนย์กลางในการบำรุงรักษา พิณพู่ และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทย
6. เพื่อเป็นแหล่งวิชาการให้บริการความรู้ทางด้านดนตรี นาฏศิลป์พื้นบ้าน

แผนการดำเนินงาน

1. จัดการเรียนการสอนระดับนาฏศิลป์ขั้นต้น ประกาศนียบัตรวิชาชีพนาฏศิลป์ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม
2. จัดการเรียนการสอนระดับปริญญาตรีตามหลักสูตรของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

2.3.2 ผลงานการแสดงผลงานพื้นบ้านอีสานวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

จากพันธกิจในการส่งเสริมการอนุรักษ์ พัฒนาและเผยแพร่ด้านนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ ดนตรีและการแสดงพื้นบ้าน ทำให้การสร้างสรรค์ผลงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเชิงอนุรักษ์ด้านพิธีกรรม และส่งผลให้เกิดกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานด้านนาฏศิลป์พื้นบ้าน ซึ่งผู้วิจัยพบว่าวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดมีการสร้างสรรค์งานด้านนาฏศิลป์พื้นบ้าน ทั้งหมด 32 ชุด แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1. การแสดงพื้นบ้านที่ปรับปรุงจากเดิม 12 ชุด
2. การแสดงพื้นบ้านที่สร้างสรรค์ใหม่ 20 ชุด

1. การแสดงพื้นบ้านที่ปรับปรุงจากเดิม

การแสดงประเภทนี้วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดได้นำมาจากการแสดงพื้นบ้านอีสานที่มีมาแต่เดิม จัดแสดงตามงานบุญประเพณีต่างๆ และเป็นที่ยึดกันทั่วไปในอีสาน เมื่อวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดได้เปิดทำการเรียนการสอนและดำเนินการตามนโยบายในการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านอีสาน จึงได้คิดที่จะนำมาปรับปรุงรูปแบบการแสดงเพื่อสืบทอดคัมภีร์ระบบทางวัฒนธรรมพื้นบ้านและปรับปรุงให้เป็นแบบแผนขึ้น ผู้วิจัยพบว่ามีทั้งหมด 12 ชุด ตามรายละเอียดดังนี้

1.1 เชิงบังไฟ

การเชิงบังไฟเป็นประเพณีของพี่น้องชาวอีสานที่เชื่อกันว่า ทำกันเพื่อขอฝนจากพญาแถน ซึ่งมีเรื่องเล่าสืบต่อกันว่าเมื่อครั้งที่พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นพญาคันคาก (คางคก) ได้ทำสงครามชนะพญาแถน และพญาแถนได้สัญญาว่าต่อไปจะไม่ทำให้ชาวโลกเดือดร้อนเพราะความแห้งแล้ง ขอแต่เพียงว่าเวลาใดที่ต้องการให้ฝนตกให้ชาวโลกจุดบังไฟขึ้นไปเดือน ดังนั้นชาวอีสานจึงนิยมทำบุญบังไฟกันเป็นประจำทุกปี

เมื่อถึงฤดูกาลเดือน 5-6 ชาวอีสานจะจัดให้มีการเชิงบังไฟเพื่อขอฝน ซึ่งจะจัดเป็นขบวนแห่เชิงออกไปบอกบุญตามหมู่บ้าน ในการเชิงก็จะมีการแต่งกายแบบชาวอีสานโบราณ ในปี พ.ศ. 2524 นายจิรพล เพชรสม ผู้ช่วยผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ในขณะนั้น นางฉวีวรรณ พันธุ (คำเนิน) , นายทองคำ ไทยกล้า , นายทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ ครูสอนศิลปะพื้นบ้าน วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ได้ออกศึกษาค้นคว้า เรื่องราวการเชิงบังไฟจากบ้านสังข์สงยาง บ้านสีแก้ว บ้านเมืองทอง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด บ้านหันเชียงเหียน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม และการเชิงบังไฟของชาวอำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ มาสร้างสรรค์ผลงานด้านนาฏศิลป์พื้นบ้าน ชุดเชิงบังไฟ ด้วยการจำลองเหตุการณ์การแข่งขันบังไฟ ที่เมืองเอกซิดา ในสมัยพญาขอมเรื่องอำนาจตามตำนานเรื่องผาแดง-นางไอ่ โดยมีวัตถุประสงค์จะใช้กิจกรรมด้านนาฏศิลป์สื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมรับรู้ถึงอดีตและความเป็นมาของวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ตลอดจนให้มีส่วนร่วมในการสืบสานและเผยแพร่สู่อนุชนรุ่นหลังต่อไป

ผู้ฟ้อน - ผู้หญิง 6-8 คน

การแต่งกาย

กลุ่มที่หนึ่ง - นุ่งผ้าซิ่นมีเชิง สวมเสื้อแขนกระบอกแต่งลายด้วยผ้าซิด มีผ้าซิดพาดเฉียงไหล่ สวมกระโจมที่ศีรษะ มือถือร่ม

กลุ่มที่สอง - นุ่งผ้าจีบหน้านางหางไหล สวมเสื้อแขนกระบอกตกแต่งด้วยลูกปัด มีผ้าซิดพาดไหล่ สวมกระโจมสามเหลี่ยมที่ศีรษะ สวมเล็บขาวที่นิ้วกลางข้างเดียว

อุปกรณ์ประกอบการแสดง ได้แก่ ร่ม , เล็บ , บังไฟจำลอง

ลายเพลงที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง ได้แก่ ลายเชิงบังไฟ

ภาพ ที่ 11 การแต่งกายชุดเซ็งบั้งไฟ (กลุ่มที่ 1 และ กลุ่มที่ 2)
ที่มา : อาจารย์ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ

1.2 ฟ้อนสี่พันดอน

“ สี่พันดอน ” เป็นการละเล่นของชาวอีสานตอนเหนือ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเกี่ยวพาราสีกันระหว่างหนุ่มสาวลุ่มแม่น้ำโขง ในสมัยก่อนลุ่มน้ำโขงจะมีดอน ซึ่งหมายถึง เกาะเล็ก ๆ ที่โผล่พื้นเหนือน้ำขึ้นมาเมื่อถึงสี่พันดอน พวกหนุ่มสาวที่พากันไปเล่นน้ำโขงก็จะอยู่กันคนละดอนแล้วร้องคุยเกี่ยวกับ เพราะแต่ละดอนอยู่ไม่ห่างกันนัก เมื่อร้องคุยเกี่ยวกับแล้วก็พากันฟ้อนเกี่ยวกับ ซึ่งการฟ้อนนั้นเรียกว่า การฟ้อนสี่พันดอน ต่อมาจึงเรียกเพี้ยนไปบ้างตามกาลเวลาจนในปัจจุบันได้เรียกเป็นฟ้อนสี่พันดอน คนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบโดยดำเนินทำนองอย่างรวดเร็วสนุกสนานเร้าใจ ทำฟ้อนนั้นก็กระฉับกระเฉงว่องไว วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดได้นำการฟ้อนสี่พันดอนมาปรับปรุงเป็นการแสดงเพื่อความเหมาะสมและสวยงาม โดยนำออกแสดงเผยแพร่เมื่อ ปี พ.ศ.2524

ผู้ฟ้อน - ผู้ชาย 6 คน และ ผู้หญิง 6 คน

การแต่งกาย

หญิง - นุ่งผ้าซิ่นมีเชิง ใส่เสื้อคอกลมแขนสั้น เก้าฝนมวยทัดอุบะ สวมเครื่องประดับ

ชาย - นุ่งกางเกงขาก๊วย ใส่เสื้อม่อฮ่อม มีผ้าผูกเอวและโพกศีรษะ

ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง - ลายสี่พันดอน

ภาพที่ 12 การแต่งกายชุดฟ้อนสี่พันดอน

ที่มา : อาจารย์ปัทมาวดี ชาณสุวรรณ

1.3 ฟ้อนคอนสะหวัน

คอนสะหวัน เป็นชื่อเมืองหนึ่งในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ปัจจุบันเรียกว่า สุวรรณเขต ซึ่งตั้งอยู่ตรงข้ามกับอำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร การฟ้อนคอนสะหวันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนสุวรรณเขตที่แพร่กระจายเข้าสู่ชุมชนอีสานในตอนเหนือ เนื้อหาสาระการรำคอนสะหวัน จะกล่าวถึงการเกี่ยวพาราสีของสาวต่อหนุ่มด้วยการหยอกล้อด้วยผญาที่เป็นคำอุปมาอุปไมย อันเป็นลักษณะการแสดงออกซึ่งภูมิปัญญาของหนุ่มสาวในสมัยนั้น จุดเด่นอยู่ที่ทำรำลีลาท่าทางที่อ่อนช้อย ซึ่งอาจารย์ฉวีวรรณ พันธุ (คำเนิน) ศิลปินแห่งชาติ ได้นำท่าฟ้อนมาเผยแพร่ให้นักเรียน นักศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดได้ฝึกหัด และนำออกแสดงเผยแพร่ในปี พ.ศ. 2524

ผู้ฟ้อน - ผู้หญิง 6-8 คน

การแต่งกาย

ผู้ฟ้อน- นุ่งผ้าจันมีเชิงยาวกรอมเท้า สวมเสื้อแขนยาว มีผ้าสไบคล้องคอ แถบผมมวย
 ทัดพวงอุบะ สวมเครื่องประดับ

ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง - ลายคอนสะหวัน

ภาพที่ 13 การแต่งกายชุดฟ้อนคอนสะหวัน

ที่มา : อาจารย์ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ

1.4 ฟ้อนตั้งห้วย

ฟ้อนตั้งห้วย หรือ รำตั้งห้วย คือ การรำตวย ซึ่งเป็นศิลปะการฟ้อนประจำท้องถิ่นที่มีการขับร้องประกอบคือลำทำนองตั้งห้วย วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดได้นำเอาการรำตั้งห้วยของแขวงสุวรรณเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และการรำตั้งห้วยของชาวอำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี มาปรับปรุงเข้าด้วยกันจนกลายเป็นการรำที่ใช้ในการต้อนรับแขกผู้มาเยือน โดยประติษฐ์สร้างสรรค์เมื่อปี พ.ศ. 2524 และนำออกแสดงเผยแพร่ทั่วไป

ผู้ฟ้อน - ผู้หญิง 6-8 คน

การแต่งกาย

กลุ่มที่ 1 - นุ่งผ้าซิ่นลาวมีเชิง สวมเสื้อรัดอกห่มด้วยผ้าลาวเวียง เก้าฝนมวยทักดอกไม้ และสวมเครื่องประดับ

กลุ่มที่ 2 - นุ่งผ้าซิ่นมีเชิง สวมเสื้อแขนสั้นผ่าอกติดกระดุม ใช้ผ้าสไบคล้องคอเกล้าฝนมวยทักดอกไม้ สวมเครื่องประดับ

ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง - ลายลำตั้งห้วย

ภาพ ที่ 14 การแต่งกายชุดฟ้อนตั้งห้วย

ที่มา : อาจารย์ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ

1.5 ฟ้อนสังข์สินชัย

คำว่า “สังข์สินชัย” เป็นชื่อตัวเอกของนิทานเรื่องท้าวสังข์สินชัย การฟ้อนชุดสังข์สินชัย เป็นการตัดคอนมาจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องท้าวสังข์สินชัย หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “รำกกาขาว” แต่เดิมการแสดงนี้ผู้แสดงจะใส่กางเกงขาสั้นและสวมหมวก เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะการแสดงชุดนี้ขึ้นในยุคสมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ.2475) ต่อมาอาจารย์ฝ่ายนาฏศิลป์พื้นบ้านวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดได้นำมาปรับปรุงการแต่งกายให้เป็นลักษณะของชาวอีสาน เมื่อปี พ.ศ. 2525 และนำออกแสดงเผยแพร่ครั้งแรกในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ณ กรุงเทพมหานคร

ผู้ฟ้อน - ผู้หญิง 6-8 คน

การแต่งกาย

ผู้ฟ้อน - นุ่งผ้าจัน ใส่เสื้อรัดอกห่มด้วยผ้าจิดทิ้งชายด้านหน้าเกล้าผมมวยทัดดอกไม้
สวมเครื่องประดับ

ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง - ลายลำเพลินแก้วหน้าม้า

ภาพที่ 15 การแต่งกายชุดฟ้อนสังข์สินชัย

ที่มา : อาจารย์ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ

1.6 มวยโบราณ

มวยโบราณ เป็นศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวในสมัยโบราณแบบหนึ่งของชาวอีสาน ซึ่งมีชื่อเรียกกันหลายชื่อ เช่น มวยลาวบ้าง เสือลากหางบ้าง ฯลฯ มวยดังกล่าวนี้นิยมฝึกหัดตามคุ้ม ตามหมู่บ้าน เพื่อให้มีกำลังวังชาสามารถต่อสู้ป้องกันตัวไว้ และในขณะเดียวกันก็คำนึงถึงความสวยงามของลีลาท่ารำ ท่าพ็อน มีการรำเรียนเวทย์มนตร์ คาถา เป้าหมัด เข่า ให้มีพลังกำลังแข็งแรง จนคู่ต่อสู้ทำอันตรายไม่ได้ บางหมู่บ้านที่ครูมวยมีความสามารถสูงจะมีผู้คนชายฉกรรจ์จากหมู่บ้านอื่นเข้ามาฝากตัวเป็นศิษย์รำเรียนสังกัดเป็นหมู่คณะ และเมื่อรำเรียนแล้วก็กลับบ้านเดิมของตนเพื่อเผยแพร่ในหมู่บ้านในคุ้มของตนต่อไป

ในปัจจุบันจังหวัดสกลนคร เป็นแหล่งเดียวที่ยังมีมวยโบราณให้ประชาชนชมในเทศกาลงานบุญประเพณี เช่น เทศกาลแห่เทียนเข้าพรรษา แห่ปราสาทผึ้ง เทศกาลออกพรรษา เป็นต้น เทศกาลงานบุญเช่นนี้ชาวบ้านจะจัดขบวนแห่ของคุ้มหมู่บ้านเข้าร่วมอย่างสนุกสนาน และอาจมีการแสดงรำมวยโบราณในขบวนแห่นั้นด้วย โดยเฉพาะชาวสกลนครในเขตรอบ ๆ เมือง ถือกันมาแต่โบราณว่าเพื่อบอกบุญและทำบุญร่วมกันถวายแด่องค์พระธาตุเชิงชุม ความงดงามของมวยโบราณอยู่ที่ท่าทางการไหว้ครู ซึ่งใช้ลีลาจากอากัปภิกขีของสัตว์ เช่น เสือ ช้าง ม้า วัว ควาย มาดัดแปลงด้วยลีลาของนักมวย แล้วเคลื่อนไหวเหยาะย่างให้เข้ากับเสียงกลองเสียงแคน นักมวยบางคนยังนำเอาท่าทางของลิงของยักษ์ในเรื่องรามเกียรติ์มาประดิษฐ์เป็นท่าทางร้ายร้ายอย่างสวยงาม

อันเนื่องมาจากความงดงามของมวยโบราณ ซึ่งเป็นศิลปะผสมระหว่างนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน และชั้นเชิงของการต่อสู้ จึงทำให้ครูมวยโบราณคิดประดิษฐ์ท่าทางของการแสดงมวยโบราณขึ้น ในจำนวนนี้ นายจำลอง นวลมณี ซึ่งเป็นข้าราชการบำนาญเป็นผู้รักและสนใจการแสดงมวยโบราณได้ทุ่มเทเวลาให้กับการฝึกมวยโบราณให้กับนักเรียนประถม มัธยม และพนักงานดับเพลิงของเทศบาลเมืองสกลนครในสมัยที่ตนเป็นเทศมนตรี นายจำลอง นวลมณี ได้แบ่งการแสดงมวยโบราณเป็น 3 ตอน คือ 1. ขบวนแห่มวยโบราณ 2. ท่าไหว้ครูหรือรำเดี่ยว 3. การต่อสู้

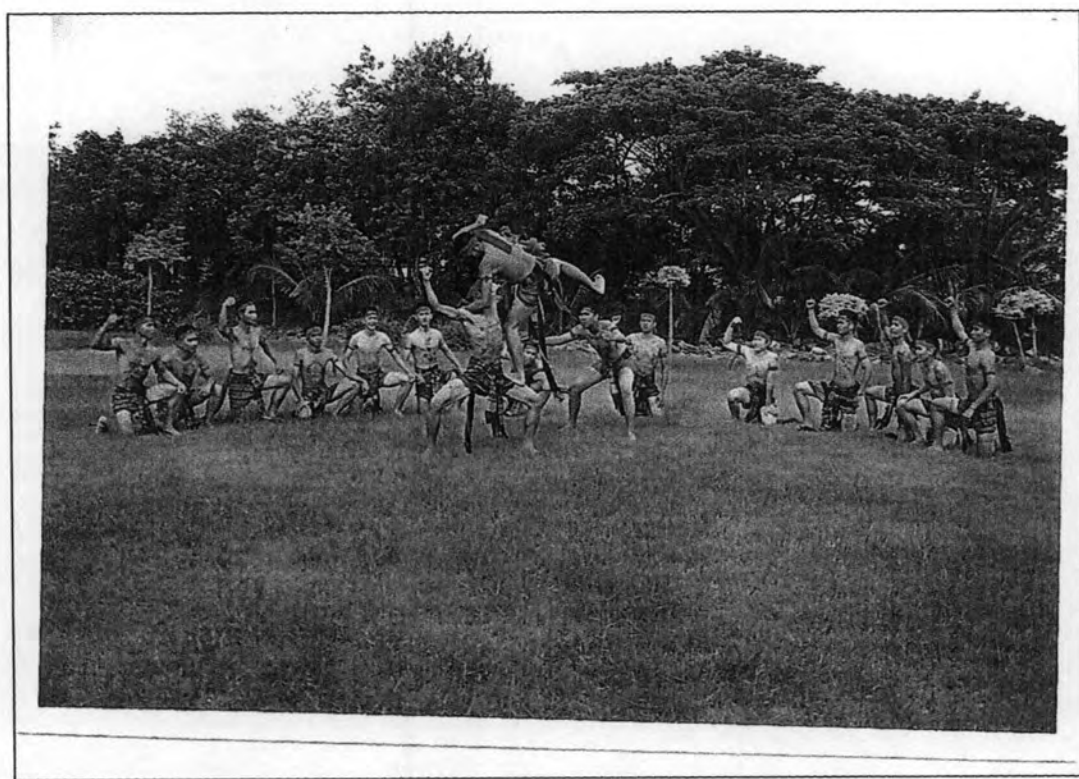
เมื่อปี พ.ศ.2525 วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดได้นำการแสดงมวยโบราณมาปรับปรุงให้เป็นรูปแบบการแสดงอย่างนาฏศิลป์ และนำออกแสดงเผยแพร่โดยทั่วไป เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวของชาวอีสานให้คงอยู่ต่อไป

ผู้พ็อน - ผู้ชาย 7-21 คน

การแต่งกาย

ผู้พ็อน - นุ่งผ้าโจงกระเบนหยักครึ่งไว้หาง ไม่สวมเสื้อ สักลายตามตัวและขา ใช้ผ้าคาดเอว และผูกผ้าตีแดงที่ต้นแขน ศีรษะ

ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง - ลายลมพัดไฟ

ภาพที่ 16 การแต่งกายชุดมวยโบราณ
ที่มา : นายชัยณรงค์ คั่นสุข

1.7 ฟ้อนดิ่งครกดิ่งสาก

พิธีดิ่งครก-ดิ่งสาก เป็นพิธีทางไสยศาสตร์ที่กระทำเพื่อเสียดายเรื่องฝนว่าฝนจะตกต้องตามฤดูกาลหรือไม่ โดยมีครกและสากตำข้าวเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญ ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวนี้ วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ได้ประดิษฐ์ทำรำเมื่อปี พ.ศ. 2526 โดยอาศัยแม่ท่าของอีสานมาผสมผสานกับท่าทางที่เป็นธรรมชาติ และใช้ลายเพลงที่ปรับปรุงให้เกิดความกลมกลืนเหมาะสมกับรูปแบบของการแสดง โดยสะท้อนให้เห็นถึงพิธีกรรมของชาวอีสาน และนำออกแสดงเผยแพร่ทั่วไป

ผู้ฟ้อน - ผู้หญิง 11 คน ผู้ชาย 4 คน

การแต่งกาย

ตัวกลางดิ่งครก - นุ่งซิ่นขาวกรอมเท้า สวมเสื้อรัดอก มีผ้าสไบพาดไหล่สองชาย สวมเครื่องประดับ

ผู้ดิ่งแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย - นุ่งโจงกระเบน สวมเสื้อแขนยาว ผ้าซิดาคาดเอว เก้าอี้มวมวยและใช้ผ้าผูกผม

เสาดิ่งครก - สวมกางเกงขา ก๊วย ใส่เสื้อม่อฮ่อม มีผ้าคาดเอว

ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง -

ภาพ ที่ 17 การแต่งกายชุดฟ้อนดิ่งครกดิ่งสาก (ผู้ดิ่ง ตัวกลาง และเสาดิ่งครก)

ที่มา : อาจารย์ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ

1.8 ฟ้อนแม่บทอีสาน

ฟ้อนแม่บทอีสาน เป็นการรำแม่ทำพื้นบ้านของภาคอีสาน ซึ่งมีด้วยกันทั้งสิ้น 48 ท่า แต่ละท่ามีชื่อเรียกแตกต่างกัน โดยเลียนแบบท่าทางการดำรงชีวิตของชาวบ้านซึ่งเป็นท่าทางตามธรรมชาติและในบางท่ายังเป็นการเลียนแบบท่าทางของสัตว์ เป็นท่าที่มีอยู่ในทุกจังหวัดของภาคอีสาน ซึ่งวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ได้รับการถ่ายทอดจาก อาจารย์ฉวีวรรณ พันธุ (คำเนิน) ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ปี 2536 และอาจารย์ฉวีวรรณ พันธุ (คำเนิน) ก็ได้รับการถ่ายทอดมาจากบิดา คือ นายชาติ คำเนิน แล้วนำท่าเหล่านี้มาฝึกหัดให้กับนักเรียน นักศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด เมื่อเรียบเรียงเป็นลายลักษณ์อักษรจึงเรียกว่า ฟ้อนแม่บทอีสาน เมื่อปี พ.ศ. 2526 และนำออกแสดงเผยแพร่ทั่วไป

ผู้ฟ้อน - ผู้ชาย 6 คน ผู้หญิง 6 คน

การแต่งกาย

ชาย - นุ่งผ้าโสร่ง สวมเสื้อม่อฮ่อม มีผ้าคาดเอว

หญิง - นุ่งผ้าซิ่นมีเชิงยาวกรอมเท้า ห่มสไบเฉียงเกล้าผมมวยทัดดอกไม้ และสวมเครื่องประดับ

ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง - ลายเมฆดัดบ่เต่า

ภาพที่ 18 การแต่งกายชุดฟ้อนแม่บทอีสาน

ที่มา : อาจารย์ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ

1.9 เต้นกระบะตาสาก

วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ได้นำการเต้นสากของชาวสกลนคร มาผสมกับการละเล่นเรือมอันเรของชาวจังหวัดสุรินทร์ ที่มีลักษณะการละเล่นคล้ายกับการรำลาวกระทบไม้ โดยเริ่มจากการพ้อนที่มีท่วงทำนองช้า เป็นการเริ่มต้น จากนั้นจึงเป็นจังหวะเร็วที่สนุกสนานเร้าใจ ซึ่งผู้เต้นจะต้องอาศัยความชำนาญในการก้าวเท้าเข้า-ออก ตามจังหวะไม้ ในขณะที่เดียวกันก็จะทำท่าทางให้สวยงามกลมกลืนกับการเต้น ส่วนลีลาในการเต้นนั้นได้ศึกษาค้นคว้าและประดิษฐ์ให้มีลีลาที่แปลกสนุกสนาน การแสดงชุดนี้ได้นำออกแสดงเผยแพร่ เมื่อปี พ.ศ. 2526

ผู้พ้อน - ผู้หญิง 6 คน ผู้ชาย 6 คน และ คนตีไม้ 6 คน

การแต่งกาย

ชาย - นุ่งผ้าโจงกระเบน สวมเสื้อคอกลมมีผ้าพาดไหล่ทั้งชายสองข้างใช้ผ้าคาดเอว

หญิง - นุ่งผ้าซิ่นมีเชิงแบบอีสานใต้ สวมเสื้อคอกลมแขนกระบอกผ่าอกติดกระดุม ใช้ผ้าสีพาดเฉียงไหล่ผูกไว้ด้านหลังลำตัว เก้าอี้มมวยทัดดอกไม้ และสวมเครื่องประดับ

อุปกรณ์ประกอบการแสดง - สากคำเข้า หรือ ไม้ไผ่ขนาดยาว 4 คู่

ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง - ลายจิงมุย , ลายเจิงปรี , ลายละลมโคง

ภาพที่ 19 การแต่งกายชุดเต้นกระบะตาสาก

ที่มา : อาจารย์ปีทมาวดี ชาญสุวรรณ

1.10 เรืองกันตรึม

กันตรึม หรือ โจ๊ะกันตรึม เป็นการละเล่นอย่างหนึ่งของชาวอีสานใต้ ในปัจจุบันเป็นการละเล่นที่กำลังได้รับความนิยมมาก การละเล่นชนิดนี้ได้รับการสืบทอดมาจากสมัยขอมเดิม การละเล่นนี้ใช้สำหรับขับประกอบการเช่นวงสรวงเวลามีการทรงเจ้าเข้าผี แต่ในปัจจุบันกันตรึมใช้เป็นการละเล่นเพื่อความบันเทิงโดยทั่วไป

เรืองกันตรึม เป็นการแสดงที่ใช้ทำนองเพลงกันตรึมบรรเลงประกอบ “ เรือง ” หมายถึง รำกันตรึมเป็นคำที่เกิดจากเสียงติกลอง (สโกล) คือเสียงโจ๊ะกันตรึม ทำรำชุดเรืองกันตรึมใช้ประกอบการรำ แต่ละท่า แต่ละทำนองเพลง จะแตกต่างกันออกไป ส่วนใหญ่คิดประดิษฐ์ทำรำเลียนแบบกิริยาของคนและสัตว์ ตลอดจนธรรมชาติที่อยู่ใกล้ตัว

กันตรึมที่เล่นในปัจจุบันมีการรับและถ่ายทอดกันไปตามแบบการละเล่นโดยทั่ว ๆ ไป คือเมื่อกันตรึมคณะเดิมในหมู่บ้านหนึ่งหมดความนิยมด้วยเหตุว่าผู้เล่นชราภาพก็ดี หรือการอพยพถิ่นฐานก็จะมีผู้สืบทอดต่อไปแทน ปัจจุบันกันตรึมที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมมากที่สุดคือ กันตรึมคณะบ้านคงมัน อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยมีอาจารย์ปิ่น คีสม เป็นผู้ควบคุมคณะ ซึ่งวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ได้เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเรืองกันตรึมจากคณะบ้านคงมันและศูนย์วัฒนธรรม

จังหวัดสุรินทร์ โดยได้รับความร่วมมือจากศิลปินท้องถิ่นจังหวัดสุรินทร์ และนำเรืองกันตรึมมาจัดเป็นการแสดงเพื่อการอนุรักษ์และนำเสนอผลงานสร้างสรรค์นาฏศิลป์พื้นบ้านเนื่องในงานนิทรรศการศิลปวัฒนธรรมสี่ภาคของสถานศึกษาในสังกัดกรมศิลปากร เมื่อปี พ.ศ. 2541 ณ วิทยาลัยนาฏศิลป์นครศรีธรรมราช

ผู้ฟ้อน - ผู้หญิง 6 - 8 คน

การแต่งกาย

แบบที่ 1 - นุ่งผ้าซิ่นไหมพื้นบ้านมีเชิง ใช้ผ้าขาวม้าพื้นบ้านกระโจมอกด้านหน้าปล่อยชายผ้าห้อยลงระดับสะโพก เก้าหมมวยทักดอกไม้ สวมเครื่องประดับเงิน

แบบที่ 2 - นุ่งผ้าไหมพื้นบ้านมีเชิง สวมเสื้อคอกลมแขนกระบอก มีผ้าพาดไหล่เฉียงไปด้านหลัง เก้าหมมวยทักดอกไม้ สวมเครื่องประดับเงิน

ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง - เพลงเพ็ชร์ , เพลงอาไยชาระยัง , เพลงเขิบเขิบ

ภาพที่ 20 การแต่งกายชุดเรือมกันตรึม
ที่มา : นายชัยณรงค์ คั่นสุข

1.11 ฟ็อนกลองคู้ม

ฟ็อนกลองคู้ม เป็นการฟ็อนที่เกิดขึ้นเมื่อประมาณ 60-70 ปีมาแล้ว โดยการฟ็อนประกอบใน ประเพณีบุญบั้งไฟ ที่เรียกว่า ฟ็อนกลองคู้ม ก็เนื่องจากใช้กลองคู้มและพั้งฮาคตีประกอบ แต่เดิมผู้ ฟ็อนเป็นชายล้วน และเริ่มมีผู้หญิงฟ็อนเมื่อประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา โดยมีลักษณะของการฟ็อนเป็น การฟ็อนเดินถอยหลัง ซึ่งมีความหมายว่า เดินตามรอยเท้าของบรรพบุรุษ ทำฟ็อนเป็นแบบพื้นบ้าน เน้นการสะบัด กวัดไกวมือทำให้นิ้วมือที่สวมเล็บคูดานดาและสวยงาม เป็นท่าง่าย ๆ ประมาณ 5 ท่า และหมุนเวียนไปในท่าเดิม วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดได้เก็บรวบรวมทำฟ็อนกลองคู้มในจังหวัดจันทบุรี จาก ชาวบ้านลาดสำราญ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี และบ้านหนองแก้ว อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ มาผสมผสานกัน ทำในจังหวัดเร็วของชาวบ้านหนองสูง อำเภอหนองสูง จังหวัด มุกดาหาร ส่วนดนตรีประกอบการแสดงและกระบวนการแปรแถวได้ปรับปรุงให้เหมาะสมกับ การแสดงเพื่อต้องการอนุรักษ์การฟ็อนแบบโบราณของอีสานไว้มิให้สูญหาย

เนื่องจากการแสดงชุดฟ็อนกลองคู้ม เป็นการแสดงพื้นบ้านที่เก่าแก่และสืบทอดเป็นประเพณี มาช้านาน การแต่งกายแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์และภูมิปัญญาของท้องถิ่นอีสานได้อย่างชัดเจน ทาง วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด จึงได้พยายามอนุรักษ์รูปแบบการแต่งกายดั้งเดิมของชาวบ้านไว้ ปรับเปลี่ยน เพียงสีสันทันเสื้อผ้าของฝ่ายหญิงบ้างเท่านั้น ลักษณะเด่นที่สะดุดตาของเครื่องแต่งกายชุดนี้คงจะเป็นที่ หมวกหรือกระโຈิมที่มีรูปทรงเฉพาะตัว และเล็บที่ถักด้วยหวายและตกแต่งด้วยเส้นด้ายสีต่าง ๆ ไว้ อย่างสวยงาม ส่วนเครื่องประดับเป็นวัสดุที่ทำได้ง่ายและราคาถูก ซึ่งมีความงดงามตามแบบพื้นบ้าน

การแสดงชุดฟ็อนกลองคู้มนี้ ได้ประดิษฐ์ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2542 เพื่อนำเสนอผลงานสร้างสรรค์ เนื่องในงานนิทรรศการศิลปวัฒนธรรมสัปดาห์ ของสถานศึกษาในสังกัดกรมศิลปากร ณ วิทยาลัยนาฏ ศิลปนครราชสีมา และนำออกแสดงเผยแพร่ทั่วไป

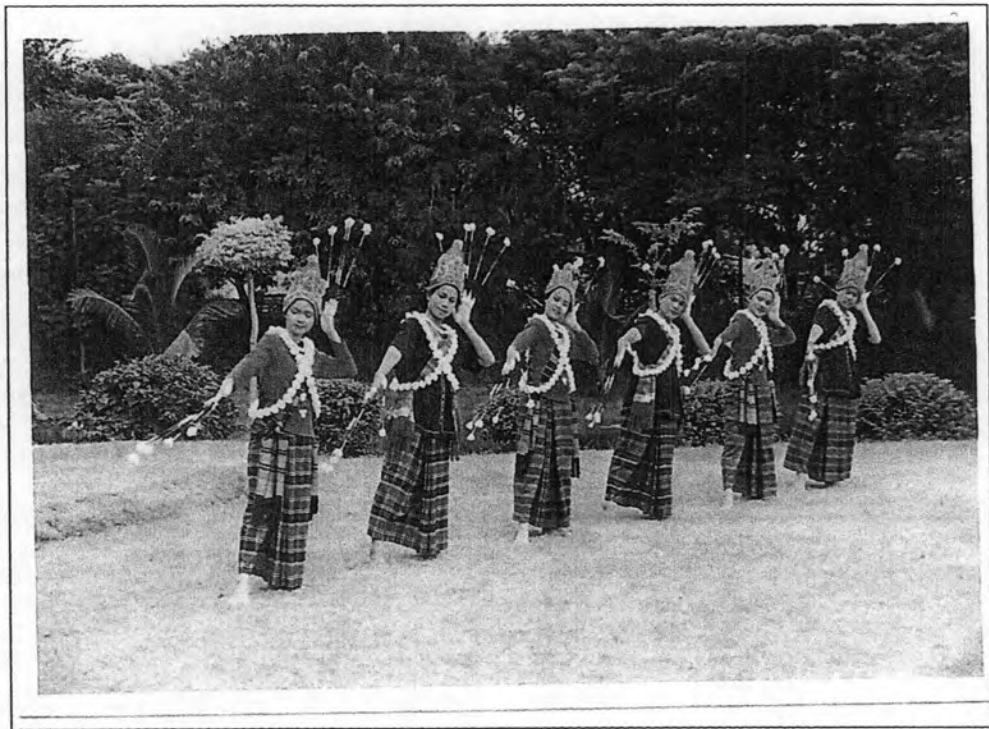
ผู้ฟ็อน - ผู้หญิง 6 คน ผู้ชาย 6 คน

การแต่งกาย

ผู้ฟ็อนฝ่ายชาย - ใส่เสื้อม่อฮ่อมสีน้ำเงินเข็มผ่าหน้าตลอดตัว ติดกระดุม ตกแต่งลายที่สาบเสื้อ และชายเสื้อ นุ่งผ้าโสร่งยาวกรอมเท้าจับทบซ้อนกันไว้ด้านหน้า พาดผ้าเฉียง (ผ้าสไบ) ให้ไขว้กัน แล้วผูกทั้งชายไว้ข้างลำตัวทั้ง 2 ข้าง ใช้ฝ้ายสีขาวพาดทับ สวมสร้อยคอที่ทำจากไม้ สวมกรวยยาวที่ นิ้วมือทั้ง 10 นิ้ว สิริระสวมหมวกหรือกระโຈิม

ผู้ฟ็อนฝ่ายหญิง - ใส่เสื้อผ้าทอพื้นเมืองสีแดง ผ่าหน้าติดกระดุม นุ่งผ้าโสร่งยาวกรอมเท้าจับ ทบซ้อนกันไว้ด้านหน้า พาดผ้าเฉียง (ผ้าสไบ) ให้ไขว้กันแล้วผูกทั้งชายไว้ข้างลำตัวทั้ง 2 ข้าง ใช้ฝ้าย สีขาวพาดทับ สวมสร้อยคอที่ทำจากไม้ สวมกรวยยาวที่นิ้วมือทั้ง 10 นิ้ว สิริระสวมหมวก

ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง - ลายดนตรีกลองคู้มโบราณ

ภาพที่ 21 การแต่งกายชุดฟ้อนกลองดุ่ม
ที่มา : อาจารย์ปัทมาวดี ชาณสุวรรณ

1.12 ฟ็อนสาละวัน

สาละวัน เป็นชื่อแขวง ๑ หนึ่งในของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งเป็นแขวง 1 ใน 4 แขวงภาคใต้ที่ถูกจักรพรรดินิยมต่างชาติเข้ามาทำลายล้างอย่างหนัก เป็นแขวงที่มีความหนาแน่นไปด้วยธรรมชาติที่สวยงาม แบ่งเป็น 8 เมือง ได้แก่ เมืองสาละวัน เมืองตะโอย เมืองดู่มถาน เมืองละครเพ็ง เมืองวาปี เมืองคงเซโคน เมืองเล่างาม และเมืองม้วย มีพลเมือง 60 กว่าชนเผ่าตั้งทางภาคใต้ของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แขวงสาละวันยังคงดำรงไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิม มีการดำสาละวันที่เก่าแก่ที่กำเนิดมาจากการทรงผีให้ผีแดน ตามความเชื่อดั้งเดิมแล้วจึงกลายมาเป็นมหรสพของชุมชนและได้ประยุกต์เพิ่มเติมกลอนลำให้เกิดความสนุกสนาน ประกอบท่าทางการเคลื่อนไหวของร่างกายโดยอิสระตามธรรมชาติ แรกเริ่มเป็นการเล่นกันทั่วไปในหมู่บ้านตามเทศกาลหรืองานพิธีมงคล ต่อมาได้ใช้ต้อนรับแขกผู้มาเยือนในโอกาสสำคัญๆ ปัจจุบันลำสาละวันได้แพร่กระจายเป็นที่นิยมทั่วไปในประเทศไทย

ทำนองและบทร้องมีความไพเราะตามแบบฉบับของหมอลำสาละวัน มีการเอื้อนและการใช้ลูกคอถี่และละเอียด ที่สามารถถ่ายทอดความรู้สึกได้มากมายไม่ว่าจะเป็นความอ่อนหวาน เยือกเย็น อาลัยอาวรณ์ คร่ำครวญ โหยหา ภาษาที่ใช้เป็นภาษาที่สื่อความหมายอย่างตรงไปตรงมาและแสดงถึงความซื่อบริสุทธิ์ จริงใจ ซึ่งเป็นอุปนิสัยโดยแท้จริงของชาวสาละวัน บทร้องนอกจากจะแฝงไว้ด้วยโวหารเปรียบเทียบและความงามในการใช้ภาษาแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่และการเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาวอีกด้วย ทำรำเป็นท่าทางอิสระเคลื่อนไหวร่างกายตามท่วงทำนองเพลงและบทร้อง โดยมีขนบในการฟ็อนคือต้องเป็นการฟ็อนของชายคู่กับหญิงเท่านั้น ไม่นิยมให้หญิงฟ็อนคู่กับหญิง หรือชายคู่กับชาย

วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ได้เล็งเห็นคุณค่าในความไพเราะของทำนองและบทร้องตลอดจนท่ารำที่สื่อความหมายตามแบบศิลปะพื้นบ้านที่บริสุทธิ์รวมไปถึงความสวยงามของลวดลายที่ปรากฏบนผ้าทอของชาวสาละวัน จึงได้นำฟ็อนประกอบการลำสาละวันมาจัดระเบียบแบบแผนในการแสดงใหม่ โดยพยายามอนุรักษ์การฟ็อนแบบดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด โดยนำเสนอผลงานสร้างสรรค์นาฏศิลป์พื้นบ้านเนื่องในงานนิทรรศการศิลปวัฒนธรรมสี่ภาคของสถานศึกษาในสังกัดกรมศิลปากร เมื่อ ปี พ.ศ. 2543 ณ วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย

ผู้ฟ้อน - ผู้หญิง 6 คน ผู้ชาย 6 คน

การแต่งกาย

หญิง - ใส่เสื้อไม่มีแขนเปิดไหล่ข้างเดียวตัดด้วยผ้าไหมพื้นอย่างดี ห่อผ้าเบี่ยง(ผ้าสไบ) ทิ้งชาย
ด้านหน้าและด้านหลัง นุ่งผ้าซิ่นยาวกรอมเท้า ผมห่อด้วยสูงเรียบตั้งเฉียงไปทางซ้าย รวมนวมด้วย
ลูกปัดสีทองมีปิ่นปักผม สวมเครื่องประดับทอง

ชาย - ใส่เสื้อคอกลมผ้าหนา ตัดด้วยผ้าทอสอดคั่นทองลายดอกแก้ว นุ่งผ้าไหมควมจีบโจงไป
ด้านหลัง มีผ้าเบี่ยง (ผ้าสไบ) ผูกเอว สวมเครื่องประดับทอง

ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง - ลายลำสาละวัน

ภาพ ที่ 22 การแต่งกายชุดฟ้อนสาละวัน

ที่มา : นายชัยณรงค์ คັນสุข

การแต่งที่ปรับปรุงขึ้นจากเดิม ทั้ง 12 ชุด ผู้วิจัยได้สรุปเป็นตารางโดยแจกรายละเอียดของปีที่สร้างสรรค์และแหล่งที่มาของข้อมูลในการพื่อนได้ดังนี้

ลำดับ	ชุดการแสดง	ปี พ.ศ. ที่สร้างสรรค์	แหล่งที่มาของข้อมูล
1	เจ็บบังไฟ	2523	บ้านสีแก้ว บ้านเมืองทอง จ.ร้อยเอ็ด , บ้านหันเชียงเหียน จ.มหาสารคาม , อ.กมลาไสย จ.กาฬสินธุ์
2	พื่อนสี่ทันคอน	2524	การละเล่นของชาวลาว
3	พื่อนคอนสะหวัน	2524	เมืองคอนสะหวัน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
4	พื่อนดั่งหวย	2524	แขวงสุวรรณเขต ประเทศลาว และ อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี
5	พื่อนสังข์สินชัย	2525	วรรณกรรมพื้นบ้านเรื่องสังข์สินชัย
6	มวยโบราณ	2525	จังหวัดสกลนคร
7	พื่อนคิงครกคิงสาก	2526	อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี
8	พื่อนแม่บ่ทอีสาน	2526	ท่าแม่บ่ทของหมอลำโดยอาจารย์ฉวีวรรณ พันธุ (ดำเนิน)
9	เค้นกระทบสาก	2526	อ.กุสุมาลย์ จ.นครพนม และ จ.สุรินทร์
10	เรือมกันคริม	2541	คณะบ้านคงมัน จังหวัดสุรินทร์
11	พื่อนกลองตุ้ม	2542	จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดมุกดาหาร
12	พื่อนสาละวัน	2543	ท่าพื่อนแขวงสาละวันสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ตารางที่ 2 แสดงผลงานการแสดงพื้นบ้านของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด แหล่งที่มา : ฝ่ายศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

จากตารางแสดงผลงานการแสดงพื้นบ้านที่ปรับปรุงขึ้นจากงานเดิมนั้น จะเห็นได้ว่าการแสดง ทั้ง 12 ชุดการแสดง เป็นการแสดงที่มีแหล่งที่มาที่ชัดเจนและเคยมีการละเล่นตามพื้นที่ต่างๆ ทั่วไป ในภาคอีสานและในประเทศเพื่อนบ้านซึ่งเป็นการหยิบยืมทางวัฒนธรรม โดยวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ได้นำมาปรับปรุงให้เป็นแบบนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน เช่น เครื่องแต่งกาย กระบวนท่ารำ คนตรี รูปแบบการแสดง การแปรแถว ผู้แสดง เป็นต้น ดังนั้นการปรับปรุงการแสดงพื้นบ้านต้องคำนึงถึง พื้นฐานทางวัฒนธรรมต่างๆ นอกจากการแสดงที่ปรับปรุงขึ้นจากงานเดิมแล้ววิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดยังสร้างสรรค์การแสดงพื้นบ้านขึ้นใหม่ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวต่อไป

2. การแสดงพื้นบ้านที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่

การแสดงที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ ในที่นี้เป็นการแสดงที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ได้ดำเนินการตามนโยบายการศึกษาในเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งได้นำแนวความคิดมาจากประเพณีและวิถีชีวิตของชาวอีสาน เมื่อนำมาสร้างสรรค์เป็นงานด้านนาฏศิลป์จึงเกิดกระบวนการคิดสร้างสรรค์ทำฟ้อนและสืบทอดการแสดงโดยบรรจุในหลักสูตรการเรียนการสอนนาฏศิลป์พื้นบ้านของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ซึ่งผู้วิจัยพบว่ามียี่สิบ 20 ชุด ดังนี้

2.1 ฟ้อนมโนราห์เล่นน้ำ

เป็นการแสดงที่นำมาจากวรรณกรรมพื้นบ้านเรื่องท้าวสีชน-นางมโนราห์ โดยตัดตอนตั้งแต่ นางมโนราห์และพี่ทังหอกขออนุญาตบิดา-มารดา ไปเล่นน้ำที่สระอินคาตและนางมโนราห์คิดบ่วงพรานบุญ พี่ทังหอกตกใจกลัวเมื่อช่วยเหลือนางมโนราห์ไม่ได้จึงบินหนีกลับเขาไกรลาส วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด โดย อาจารย์ฉวีวรรณ พันธุ (ดำเนิน) ศิลปินแห่งชาติ ซึ่งเคยแสดงเป็นนางมโนราห์ในคณะรังสิมันต์ ได้นำทำฟ้อนมาเผยแพร่ให้นักเรียน นักศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดได้ฝึกหัดการแสดงชุดนี้ประดิษฐ์ขึ้นและนำออกแสดงเผยแพร่เมื่อปี พ.ศ. 2523

ผู้ฟ้อน - ผู้หญิง 7 คน ผู้ชาย 1 คน

การแต่งกาย

ผู้ฟ้อน - นุ่งผ้าซิ่น ใส่เสื้อคอกลมแขนสั้นตกแต่งด้วยผ้าซิด สวมกรองคอผ้าตาข่าย ติดปีกผ้าโปร่ง มีผ้าคาดเอว ใส่หางปีกเลื่อม ใส่เล็บสีทอง สวมมงกุฎเพชร เครื่องประดับ

นายพราน - ใส่ชุดม่อฮ่อม สะพายย่าม ใช้ผ้าผูกเอวและโพกศีรษะ

ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง - ลายลำเพลิน

ภาพที่ 23 การแต่งกายชุดฟ้อนมโนราห์เล่นน้ำ
ที่มา : อาจารย์ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ

2.2 เตี้ยเดือนห้า

คำว่า “ เตี้ย ” หมายถึง การร้องเกี่ยวพาราสิกันระหว่างหนุ่มสาวนิยมกันทางอีสานตอนเหนือ เดือนห้า หมายถึง เดือนเมษายน ซึ่งมีประเพณีวันสงกรานต์ หรือที่เราเรียกว่า บุญสงกรานต์ จะมีการสงกรานต์พระและผู้สูงอายุ หลังจากนั้นหนุ่มสาวก็พากันมาเล่นสาดน้ำกัน แล้วร้องเตี้ยเกี่ยวกัน

“ เตี้ยเดือนห้า ” นี้ เป็นการรำชุดหนึ่ง ซึ่งเป็นประเพณีของทางอีสานที่ได้สืบทอดกันมาแต่โบราณ วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดได้ประดิษฐ์สร้างสรรค์ทำรำขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2523 ทั้งนี้เพื่อความเหมาะสมและสวยงาม ทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ศิลปะประเพณีพื้นบ้านไว้ให้นุชนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไป

ผู้ฟ้อน - ผู้หญิง 6 คน ผู้ชาย 6 คน

การแต่งกาย

หญิง - นุ่งผ้าซิ่นมีเชิง สวมเสื้อแขนกระบอก สวมพวงคอกรัก ทัดดอกไม้

ชาย - นุ่งผ้าโจงกระเบน สวมเสื้อแขนสั้น มีผ้าคาดไหล่และผูกเอว พวงมาลัยคอกรักสวมคอ

อุปกรณ์ประกอบการแสดง - จันทน์

ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง - ลายเตี้ยเดือนห้า

ภาพที่ 24 การแต่งกายชุดฟ้อนเตี้ยเดือนห้า

ที่มา : อาจารย์ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ

2.3 ฟ้อนสาวหลอก

ฟ้อนสาวหลอก เป็นการสะท้อนภาพแสดงให้เห็นถึงกรรมวิธีการการทอผ้าไหมของชาวอีสาน โดยเริ่มจากการนำตัวไหมมาเลี้ยงจนกระทั่งทอสำเร็จเป็นผืนผ้า ซึ่งขั้นตอนทั้งหมดจะอยู่ในกรรมวิธีกระบวนการฟ้อนสาวหลอก วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดได้นำรูปแบบการประกอบอาชีพทอผ้าไหมของชาวอีสานมาปรับปรุงเป็นท่าฟ้อน เมื่อปี พ.ศ. 2523

ผู้ฟ้อน - ผู้หญิง 8-12 คน

การแต่งกาย

ผู้ฟ้อน -นุ่งซิ่นมีเชิงยาวครึ่งแข้ง สวมเสื้อแขนสั้นผ้าอกติดกระดุมและห่มสไบทับ ด้านนอกอีกชั้นหนึ่ง เก้าผมมวยทัดดอกไม้และลูกปัด สวมเครื่องประดับ

อุปกรณ์ประกอบการแสดง - อุปกรณ์ทอผ้า

ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง - ลายลำจ้ำว และ ลายลมพัดรุ

ภาพที่ 25 การแต่งกายชุดฟ้อนสาวหลอก

ที่มา : อาจารย์ปีทมาวดี ชาญสุวรรณ

2.4 เชิงเชิงซ้อง

เป็นพิธีกรรมของชาวอีสาน โดย นายถิ ervaas เสริฐ หมู่ 2 บ้านนิคมสะอาดนาดี ตำบลปอภาร อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นหมอทำพิธีเชิงซ้องประจำหมู่บ้านเป็นผู้สาคพิธีกรรม ซึ่งกล่าวว่า เมื่อสมัยเป็นเด็กอายุ 12-13 ปี ได้เห็นผู้จับซ้องนุ่งซิ่นมีเชิง นุ่งแบบโจงกระเบนและใช้ผ้ารัดกระโจมอก ในการทำพิธีเค้าเชิงซ้องนั้น จะอัญเชิญเทพยดาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ลงมาสถิตย์ในซ้องเมื่อเทพยดาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ลงมาสถิตย์ในซ้องแล้ว ซ้องก็จะสั่นกระดุกและจะพาผู้ถือไปตามที่ต่าง ๆ ชุมชนชาวอีสานจึงเรียกพิธีกรรมนี้ว่า พิธีเค้าเชิงซ้อง การเค้าเชิงซ้องมิใช่เป็นพิธีกรรมเพื่อค้นหาสัตว์เลี้ยง หรือสิ่งของที่หายไปเท่านั้น ยังพบว่าเป็นพิธีกรรมในการขับไล่วิญญาณภูติผีที่ชั่วร้ายไม่ให้มาสร้างความเดือดร้อนแก่ชุมชนอีกด้วย

พิธีเค้าเชิงซ้องนั้น ไม่มีดนตรี แต่เมื่อนำมาจัดเป็นรูปแบบการแสดงจึงได้นำทำนองดนตรีจากการลำส้อง การลำผีฟ้า ซึ่งมีดนตรีคือแคนเป่าประกอบ ซึ่งเป็นทำนองลายลำเพลินหรือบ้างก็เรียกกลายลำส้องก็มี มาใช้บรรเลงประกอบการแสดงและเพิ่มเครื่องดนตรีขึ้นอีก ได้แก่ โปงกลาง พิณ แคน โหวด กลอง ฉาบเล็ก ฉาบใหญ่ และไห พร้อมทั้งปรับท่วงทำนองให้ช้าและเร็วตามรูปแบบของการแสดง

ผู้ฟ้อน - ผู้หญิง 12 คน ผู้ชาย 3 คน

การแต่งกาย

ผู้ถือซ้อง - นุ่งโจงกระเบนสีน้ำเงิน มีผ้าขาวม้าคาดทับโจงกระเบน กระโจมอกด้วยผ้าซิดสีแดง เก้าฝดคุดอกไม้ สวมสร้อยคอและกำไลข้อมือลูกปัดสีแดง ซ้อเท้ามี่กระพรวน

ชะง้า - แต่งกายด้วยผ้าสีขาว

ผี - สวมชุดสีดำใส่หน้ากากผี

อุปกรณ์ประกอบการแสดง

- ซ้องไม้ไผ่สำหรับใส่สัตว์น้ำขนาดเล็ก ต่อขาสองข้าง ใช้กะลามะพร้าว

ผ้าครึ่งปิดปากซ้อง เขียนรูปหน้าคน คาคปากซ้องด้วยผ้าสีแดง

ลายดนตรีประกอบการแสดง - ทำนองลอกลายแมงด้บเต่า และทำนองลอกลายลำพิน

ภาพ ที่ 26 การแต่งกายชุดแข็งเชียงซ็อง (ผู้ถือซ็อง) และผู้กระทำพิธี
ที่มา : อาจารย์ปัทมวดี ชาญสุวรรณ

2.5 เฆี่ยนางดั่ง

เฆี่ยนางดั่ง เป็นการฟ้อนที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากพิธีกรรมอย่างหนึ่งของภาคอีสาน นั่นก็คือ พิธีเต้าแม่นางดั่ง เป็นพิธีกรรมที่กระทำเพื่อขอฝน พิธีกรรมนี้กระทำโดยเตรียมหลักไว้ 4 หลัก แต่ละหลักก็มีการอธิษฐานไว้ก่อนว่า เป็นหลักฝนแล้ง ฝนดี น้ำท่วม หรือฟ้าผ่า เป็นต้น หลังจากนั้น ก็จะเอากระดิ่ง 2 ใบ ไม้คาน 2 คู่ มามัดติดกันเป็นรูปกากบาท ซึ่งข้างในจะมีเครื่องใช้ของผู้หญิง หม้ายใส่ไว้ข้างใน เช่น กระจก กำไล หวี เป็นต้น และมีคนจับไม้คาน 2 คน พิธีกรรมนี้จะต้องใช้ ผู้หญิงหม้ายเป็นผู้กระทำโดยมีหมอสวดมนต์หรือ พระจำเริญ ประจำหมู่บ้านเป็นผู้นำกระทำโดยปลุกเสก แม่นางดั่งแล้วกล่าวว่า ถ้าฝนปีนี้จะเป็นอย่างไรก็ขอให้แม่นางดั่งไปลงที่หลักซึ่งได้อธิษฐานไว้แล้วนั้น

จากพิธีกรรมนี้ วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดได้คิดประดิษฐ์ทำรำขึ้นรำประกอบเพื่อความเหมาะสมและสวยงาม ซึ่งประดิษฐ์เมื่อปี พ.ศ. 2525 และนำออกแสดงเผยแพร่ทั่วไป

ผู้ฟ้อน - ผู้หญิง 7 คน

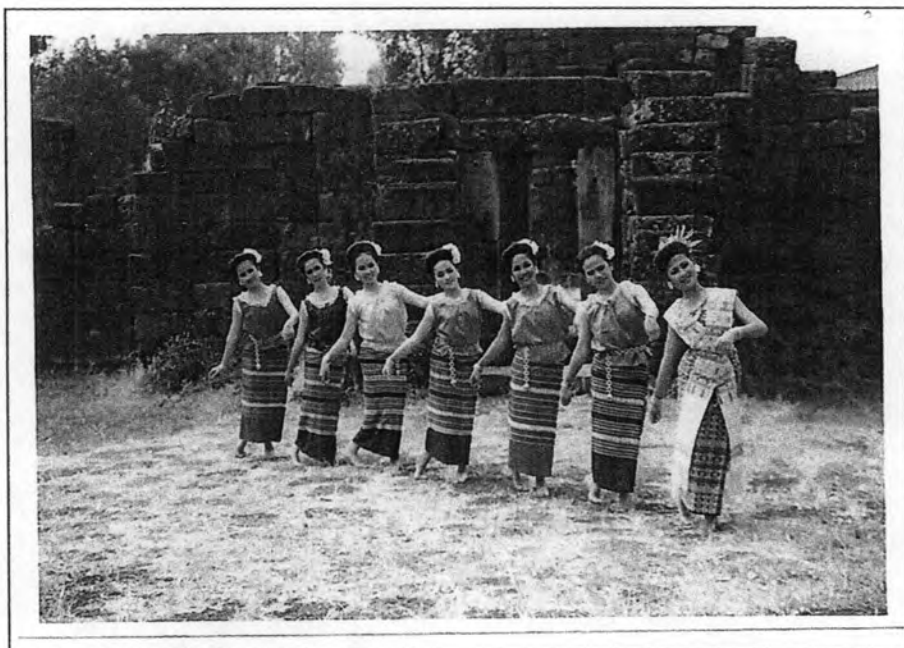
การแต่งกาย

แม่นางดั่ง - นุ่งผ้าซิ่นขาว สวมเสื้อรัดอก มีผ้าสไบพาดไหล่สองชาย สวมมงกุฎ สร้อยคอ กำไลข้อมือ และมีเข็มขัดคาดเอว

บริวารนางดั่ง - สวมเสื้อคอกระเช้า นุ่งผ้าซิ่นมีเชิงยาวกรอมเท้า ผมเกล้ามวยทัดพวงอุบะ สวมสร้อยคอ กำไลข้อมือ และมีเข็มขัดคาดเอว

อุปกรณ์ประกอบการแสดง - กระดิ่ง 2 ใบ ผูกประกอบกับไม้คาน 2 คู่ เป็นรูปกากบาท

ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง -

ภาพที่ 27 การแต่งกายชุดเซิ้งนางด้ง (นางด้งและบริวาร)
ที่มา : อาจารย์ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ

2.6 ฟ้อนภูไท 3 เผ่า

ภูไท หรือ ผู้ไท เป็นกลุ่มชนพื้นบ้านของชาวอีสานที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่เทือกเขาภูพาน ซึ่ง การฟ้อนของกลุ่มชนเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ ของกลุ่มชน เช่น ท่าฟ้อน การแต่งกาย คนตรี และภาษา วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดได้รวบรวมไว้ เพียง 3 กลุ่ม คือ ภูไทบ้านโนน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ภูไท อำเภวาริชภูมิ จังหวัด สกลนคร และ ภูไท อำเภอรณนคร จังหวัดนครพนม ดังนั้นการแสดงชุดนี้จึงเป็นการรวม ศิลปวัฒนธรรมการฟ้อนของชาวภูไทไว้ทั้ง 3 กลุ่ม และการเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาวชาวผู้ไท ซึ่งจะ แสดงให้เห็นถึงความงดงามตามเอกลักษณ์ของแต่ละชนเผ่าของชาวผู้ไทได้อย่างสวยงาม วิทยาลัย นาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ได้ประดิษฐ์สร้างสรรค์ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2525 และนำออกแสดงเผยแพร่ทั่วไป

ผู้ฟ้อน - ผู้หญิง 12 คน ผู้ชาย 12 คน

การแต่งกาย

- หญิงผู้ไทบ้านโนน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ นุ่งผ้าซิ่นมัดหมี่สีดำหรือสีกรมท่ามี เเชิงยาวกรอมเท้า สวมเสื้อแขนยาวตกแต่งด้วยผ้าซิด มีแพรวาวคาดไหล่เกล้าผมมวยใช้ฝ้ายผูกผม สวม เครื่องประดับ
 - ชายผู้ไทจังหวัดกาฬสินธุ์ นุ่งกางเกงขาก๊วย สวมเสื้อม่อฮ่อม มีผ้าคาดเอว
 - หญิงผู้ไทวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร นุ่งผ้าซิ่นสีดำมีเชิงสีแดงยาวกรอมเท้า สวม เสื้อแขนยาวเปิดคอ มีผ้าสไบพาดเฉียงไหล่เกล้าผมมวยใช้ฝ้ายหรือผ้าสีแดงผูกผม และสวม เครื่องประดับ
 - ชายผู้ไทจังหวัดสกลนคร นุ่งโจงกระเบนหยักรั้ง (ถกเขมร) มีผ้าคาดเอว ใช้ผ้าสี แดงมัดที่ต้นแขนและศีรษะ เขียนลายสักตามตัวและขา
 - ผู้หญิงผู้ไทเรณูนคร จังหวัดนครพนม นุ่งผ้าซิ่นสีน้ำเงินมีเชิงยาวกรอมเท้า สวมเสื้อแขนยาว มีผ้าถักด้วยด้ายเป็นลวดลายสวยงามสีขาวพาดไหล่เกล้าผมมวยประดับด้วยดอกไม้หรือฝ้ายสีขาวผูกผม และสวมเครื่องประดับ
 - ชายผู้ไทเรณูนคร จังหวัดนครพนม นุ่งกางเกงขาก๊วย สวมเสื้อแขนสั้นสีน้ำเงินผ่าอกตลอด ตัวตกแต่งผ้าสีแดง มีผ้าคาดเอว
- ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง - ลายลมพัดไม้, ลายภูไทเกาะดือบ, ลายลมพัดพร้าว

ภาพที่ 28 การแต่งกายชุดฟ็อนญไท 3 เผ่า
ที่มา : อาจารย์ปัทมวดี ชาญสุวรรณ

2.7 ฟ็อนแมงตับเต่า

“ แมงตับเต่า ” เป็นแมลงปีกแข็งสีดำชนิดหนึ่งที่อาศัยอยู่ในน้ำ ตัวผู้และตัวเมียมีลักษณะที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะสีของตัวเมียจะออกเป็นสีน้ำตาลและมีเงี่ยงแหลมที่ช่วงอกสั้นกว่าตัวผู้ แมลงชนิดนี้สามารถอยู่ได้ทั้งบนบกและในน้ำ แต่ที่นิยมอาศัยคือในน้ำเนื่องจากมันมีความสามารถหลบหนีได้อย่างรวดเร็วขณะอยู่ในน้ำ เมื่อถึงฤดูผสมพันธุ์มันก็มีวิธีการในการเข้าหาตัวเมียที่น่าสนใจ ดังนั้น วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดจึงได้ศึกษาพฤติกรรมของแมลงชนิดนี้และนำมาประดิษฐ์เป็นท่ารำที่เลียนท่าทางของแมลงชนิดนี้โดยนำเสนอในรูปแบบของการแสดงพื้นบ้าน ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงการเกี่ยวพาราตีของแมงตับเต่า และนำออกแสดงเผยแพร่เมื่อ ปี พ.ศ. 2525

ผู้ฟ็อน - ผู้หญิง 6 คน ผู้ชาย 6 คน

การแต่งกาย

หญิง - แบบดั้งเดิม - นุ่งผ้าซิ่นสีดำ ใส่เสื้อคอกลมแขนสั้นผ่าอกติดกระดุม ด้านหลังตกแต่งด้วยผ้าตาข่ายเหมือนปีกของแมลง เก้าผมมวยทัดดอกไม้ สวมเครื่องประดับ

- แบบปรับปรุงใหม่ - นุ่งกางเกงตัดเย็บด้วยผ้าสอคั่นทอง ใส่เสื้อไม่มีแขนตัดเย็บด้วยผ้าชนิดเดียวกันแต่งลวดลายด้านหน้า มีปีกบาง ๆ ติดไว้ข้างหลัง และปีกแข็งที่ทำจากตาข่ายลวดสีระยสะสวมหมวกรูปจำลองของแมลง

ชาย - แบบดั้งเดิม - นุ่งโจงกระเบนหยักครึ่งไว้หางยาว ใส่เสื้อคอกลมแขนสั้นแต่ง ด้านหลังตกแต่งด้วยผ้าตาข่าย ใช้ผ้าสไบลาวผูกเอว

- แบบปรับปรุงใหม่ - นุ่งกางเกงตัดเย็บด้วยผ้าสีน้ำตาลตกแต่งด้วยริบบิ้นสีทองเป็นริ้ว ใส่เสื้อที่ตัดเย็บด้วยผ้าที่สอคั่นทองไม่มีแขนแต่งลวดลายด้านหน้า มีปีกบาง ๆ ติดไว้ข้างหลัง และปีกแข็งที่ทำจากตาข่ายลวด สีระยสะสวมหมวกรูปจำลองของแมลง

ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง - ลายลำแมงตับเต่า

ภาพที่ 29 การแต่งกายชุดฟ็อนแมงด๋บเต่าแบบเดิม
ที่มา : นายชัยณรงค์ คั่นสุข

ภาพที่ 30 การแต่งกายชุดฟ็อนแมงด๋บเต่าแบบปรับปรุงขึ้นใหม่
ที่มา : อาจารย์ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ

2.8 เริ่มชั้นตรูจน์

“ ชั้นตรูจน์ ” เป็นภาษาเขมร หมายถึง การตกเบ็ด (ตกปลา) ซึ่งเป็นการละเล่นของชาวอีสานใต้ แถบจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ เป็นการแสดงให้เห็นถึงการเกี่ยวพาราตีของหนุ่มสาวชาวอีสานใต้ โดยชายหนุ่มแต่ละคนจะมีเทคนิคลีลาการเกี่ยวพาราตีที่แตกต่างกันออกไป และอุปกรณ์ที่สำคัญในการเกี่ยวพาราตีคือ คันเบ็ดตกปลา เพลงร้องที่ใช้ประกอบเป็นภาษาเขมร

ผู้ฟ้อน - ผู้หญิง 6 คน ผู้ชาย 6 คน

การแต่งกาย

หญิง - นุ่งผ้าขึ้นพื้นบ้านอีสานใต้ ใส่เสื้อรัดอกและห่มผ้าสไบทับด้านหลัง ก่อ้ามอมวยทัดดอกไม้ สวมเครื่องประดับ

ชาย - นุ่งโจงกระเบน ใส่เสื้อคอกลม มีผ้าพาดไหล่ทั้งชายด้านหลังสองข้างและใช้ผูกเอว

อุปกรณ์ประกอบการแสดง - คันเบ็ดตกปลา

ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง - ลายอีสานใต้

ภาพที่ 31 การแต่งกายชุดเริ่มชั้นตรูจน์

ที่มา : อาจารย์ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ

2.9 ฟ้อนไหลเรือไฟ

“ไหลเรือไฟ” เป็นประเพณีหนึ่งของภาคอีสานที่นิยมจัดขึ้นในเทศกาลออกพรรษาจะพบได้ที่จังหวัดนครพนมและจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งเป็นประเพณีที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในช่วงเดือนตุลาคม การไหลเรือไฟนี้เกิดจากความเชื่อของชาวอีสานว่าเป็นการบูชาถวายแด่พระพุทธเจ้าโดยจะมีการสร้างเรือไฟให้เป็นรูปต่าง ๆ เช่น เรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หรือเรื่องราวที่เกี่ยวกับบุคคลสำคัญ เป็นต้น และประดับด้วยดวงไฟหลายพันดวง ในปัจจุบันการไหลเรือไฟได้นำมาประกวดแข่งขันเพื่อให้เห็นถึงกระบวนการทางความคิดที่สร้างสรรค์ขึ้น โดยผ่านเรือไฟที่ลอยอยู่กลางลำน้ำโขง วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ได้ประดิษฐ์ทำฟ้อนขึ้นเมื่อ ปีพ.ศ. 2526 ประกอบตามความเหมาะสม เพื่อจำลองการไหลเรือไฟในเทศกาลออกพรรษาของชาวจังหวัดนครพนมและจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์งานด้านนาฏศิลป์พื้นบ้าน โดยมีแนวคิดมาจากประเพณีพื้นบ้านของชาวอีสานและจบด้วยการจำลองการแข่งขันเรือยาวอย่างสนุกสนาน

ผู้ฟ้อน - ผู้หญิง 6-12 คน

การแต่งกาย

ผู้ฟ้อน - นุ่งผ้าซิ่นมีเชิง ใส่เสื้อแขนกระบอก หมวกผ้าสไบ เก้าอี้มมวยทัดดอกไม้คล้องมวย ค้วยลูกปัดสีเงิน สวมเครื่องประดับ

อุปกรณ์ประกอบการแสดง - พวงมาลัยประดิษฐ์จากกระดาษแก้ว , ไม้พายเรือ

ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง - ลายเซิ้งบั้งไฟ , ลายลำสาละวัน

ภาพที่ 32 การแต่งกายชุดฟ้อนไหลเรือไฟ

ที่มา : อาจารย์ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ

2.10 ฟ้อนเก็บฝ้าย

การแสดงชุดฟ้อนเก็บฝ้าย เป็นการแสดงที่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการการเก็บฝ้ายของชาวอีสาน ซึ่งเมื่อว่างจากการทำนา ก็จะทอผ้า อาชีพนี้สามารถทำรายได้ให้กับครอบครัวได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดได้ประดิษฐ์ขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2526 เพื่อให้เหมาะสมกับรูปแบบการแสดงและนำออกแสดงเผยแพร่ทั่วไป

ผู้ฟ้อน - ผู้หญิง 6 คน ผู้ชาย 6 คน

การแต่งกาย

หญิง - นุ่งซิ่นมีเชิงยาวครึ่งแข้ง สวมเสื้อแขนยาวผ่าอกติดกระดุม ใช้ผ้าโพกศีรษะ
สวมเครื่องประดับ

ชาย - สวมกางเกงขาก๊วย ใส่เสื้อม่อฮ่อม มีผ้าคาดเอว ใช้ผ้าโพกศีรษะ

อุปกรณ์ประกอบการแสดง - กระบุงขนาดเล็ก (กระหย่ง)

ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง - ลายเข็นฝ้าย , ลายสีทันดอน , ลายลำเพลิน

ภาพที่ 33 การแต่งกายชุดฟ้อนเก็บฝ้าย

ที่มา : นายชัยณรงค์ คั่นสุข

2.11 ฟ็อนกะโป้

“กะโป้” เป็นภาษาอีสานหมายถึงกะลามะพร้าว เป็นการแสดงถึงความสนุกสนานของชายหนุ่มและหญิงสาว หลังจากเสร็จสิ้นจากภารกิจของตนแล้วจึงนำกะลามาเคาะเล่นกันเกิดเป็นจังหวะที่สนุกสนาน ซึ่งการแสดงชุดนี้วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดทำรำ ตลอดจนผสมผสานลายคนตรีและเครื่องแต่งกายให้เหมาะสมกับรูปแบบการแสดง และนำออกแสดงเนื่องในงานนิทรรศการศิลปวัฒนธรรมสี่ภาค ของสถานศึกษาในสังกัดกรมศิลปากร เมื่อ ปี พ.ศ. 2530

ผู้ฟ็อน - ผู้หญิง 6 คน ผู้ชาย 6 คน

การแต่งกาย หญิง - นุ่งโจงกระเบน ใส่เสื้อคอกลมแขนกระบอก ใช้ผ้าสไบลาวพาดไหล่ ผูกไว้ด้านหลัง เก้าอี้มมวยมัดดอกไม้ สวมเครื่องประดับ

ชาย - นุ่งโจงกระเบน ใส่เสื้อคอกลม มีผ้าพาดไหล่ทั้งชายด้านหลังสองข้าง และใช้ผูกเอว

อุปกรณ์ประกอบการแสดง - กะลามะพร้าว

ลายคนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง - ทำนองเพลงอีสานใต้

ภาพที่ 34 การแต่งกายชุดฟ็อนกะโป้

ที่มา : อาจารย์ปีทมาวดี ชาญสุวรรณ

2.12 ฟ้อนหมากกับแก๊บ-ลำเพลิน

“หมากกับแก๊บ” เป็นเครื่องดนตรีประเภทประกอบจังหวะชนิดหนึ่ง ในวงดนตรีพื้นบ้านอีสาน มีอยู่ 2 ลักษณะ คือ ไม้สั้น ให้เสียงก๊บ และไม้ยาวที่ให้เสียงแก๊บ และยังสามารถใช้เล่นประกอบการละเล่นและการแสดง เพื่อความบันเทิงและพักผ่อนหย่อนใจของชาวอีสานอีกด้วย สามารถเล่นได้ทั้งชายและหญิง แต่นิยมเล่นกันในหมู่ผู้ชาย โดยมีลีลาการขยับกับแก๊บผสมผสานท่าทางของมวยโบราณที่เลียนแบบกิริยาของสัตว์ เช่น ท่าเสือออกเหล่า ท่ากระเซ้ฟาดหาง ท่าอินทรียผงาดฟ้า และท่าที่แสดงความโลดโผนแบบชายชาตรี

วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ได้รวบรวมท่าทางการละเล่นหมากกับแก๊บ มาผสมผสานกับลีลาท่าฟ้อนของหมอลำที่เรียกว่า “ลำเพลิน” ที่มีจังหวะสนุกสนานและมีท่าฟ้อนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่น ท่ากระดิกนิ้ว ท่าเงี้ยว ท่าเตะเท้า ท่าเตี้ยเงี้ยว โดยจัดให้มีผู้แสดงทั้งชายและหญิง เน้นให้เห็นความสนุกสนานและสวยงาม อันแสดงออกถึงเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวอีสาน และเป็นการแสดงพื้นบ้านอีสานที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ได้นำเสนอเป็นผลงานสร้างสรรค์เนื่องในงานนิทรรศการศิลปวัฒนธรรมสู่ภาค ของสถานศึกษาในสังกัดกรมศิลปากร ณ วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย เมื่อปี พ.ศ. 2534

ผู้ฟ้อน - ผู้หญิง 6 คน ผู้ชาย 6 คน

การแต่งกาย หญิง - นุ่งซิ่นต่อหัวสีแดงซิ่นมีเชิง สวมเสื้อแขนกระบอก ห่มผ้าเบี่ยง(ผ้าสไบ) แพรวาท ทั้งชายด้านหน้าและด้านหลัง เก้าอี้มวยประดับดอกไม้และห้อยลูกปัด และสวมเครื่องประดับ

ชาย - นุ่งโสร่งยาวลักษณะโจงกระเบนหยักครึ่งไว้หาง ผ้าคาดเอว สวมเสื้อกักเขียนยันต์หรือสักลายตามตัวและขา ใช้ผ้าสีแดงควั่นเป็นเกลียวผูกคั่นแขน โปกผ้าที่ศีรษะ

อุปกรณ์ประกอบการแสดง - ก๊บแก๊บสั้น , ก๊บแก๊บยาว

ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง - ลายแมงคืบเต่า , ลายลำเพลิน

ภาพที่ 35 การแต่งกายชุดฟ็อนหมากกับแก๊บลำเพลิน
ที่มา : อาจารย์ปัทมวดี ชาญสุวรรณ

2.13 ฟ้อนเก็บขิด

“เก็บขิด” คือ การประดิษฐ์ลวดลายลงในการทอผ้าของชาวอีสานซึ่งในสมัยโบราณชาวอีสานรู้จักปลูกฝ้ายและประดิษฐ์เครื่องมือในการทอผ้าขึ้นใช้ ชาวบ้านอีสานจะประดิษฐ์ลวดลายลงในผืนผ้า ขณะที่ทอ ในตอนต้น ๆ จะทำเพียงหมอนเพื่อถวายพระเพียงเท่านั้น เพราะถือว่าเป็นผ้าที่ทออยากควรแก่การนำไปถวายเพื่อประโยชน์แห่งสงฆ์ด้วยการทำหมอนรูปสามเหลี่ยมและหมอนสี่เหลี่ยมธรรมดา ต่อมาผู้คนเห็นว่าลายขิดเป็นลายที่สวยงามจึงนำมาประดับประดาตกแต่งร่างกายเป็นผ้าสไบ คาคอหวีหรือโพกศีรษะ ความเจริญด้านการพัฒนาเครื่องแต่งกายของมนุษย์ก้าวหน้าขึ้นเรื่อย ๆ สตรีไทยจึงนำผ้าขิดมาทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ได้นำลักษณะขั้นตอนและกรรมวิธีการทอผ้า และการเก็บขิดพื้นบ้านมาประดิษฐ์เป็นท่ารำประกอบเพื่อความเหมาะสมสวยงาม เมื่อปี พ.ศ. 2533 เป็นสื่อสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านที่ดิ้นรนควรรค่าแก่การอนุรักษ์สืบต่อไป โดยนำเสนอผลงานสร้างสรรค์เนื่องในงานนิทรรศการศิลปวัฒนธรรมที่ภาค ของสถานศึกษาในสังกัดกรมศิลปากร วิทยาลัยนาฏศิลป์กรุงเทพฯ

ผู้ฟ้อน - ผู้หญิง 6-12 คน

การแต่งกาย ผู้ฟ้อน - นุ่งซิ่นสี่พื้นตรงเชิงแต่งด้วยลายขิด สวมเสื้อคอกลมแขนสั้น สไบเฉียง ผ้าขิดคาคอหวี แถบผมมวยสูงประดับด้วยดอกไม้ และสวมเครื่องประดับ

อุปกรณ์ประกอบการแสดง - เครื่องมือทอผ้า

ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง - ลายสาวน้อยลงทุ่ง , ลายหมาขำหาด , ลายนกไซบินข้ามทุ่ง , ลายสาวน้อยหยิกแม่

ภาพที่ 36 การแต่งกายชุดฟ้อนเก็บขิด

ที่มา : อาจารย์ปัทมวดี ชาณสุวรรณ

2.14 ฟ็อนเต็ยเกี้ยว

“ เต็ย ” เป็นท่วงทำนองและลีลาการลำชนิดหนึ่งของภาคอีสาน ที่ผู้ล่าจะต้องฟ็อนประกอบกับจังหวะและทำนอง โดยได้รับอิทธิพลมาจากการล่าของชาวลาวตอนใต้ (ถ้าเป็นตอนเหนือ หรือลาวสูง เรียกว่า การขับ) ลำเต็ยเป็นการล่าหยอกล้อเพื่อเกี้ยวพาราสีหลังจากที่ผู้ล่าได้ตอบไหวพริบปฏิภาณมาแล้วในการล่าทางสั้นและล่าทางยาว

ฟ็อนเต็ยเกี้ยว เป็นการล่า (ร้อง) เต็ย ที่มีทำรำการเกี้ยวพาราสีประกอบ ซึ่งส่วนมากผู้รำจะฟ็อนและออกลีลาประกอบการล่าอย่างอิสระ วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลมาจากการรำประกอบการลำเต็ยของชาวจังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดชัยภูมิ โดยรวบรวมและประดิษฐ์ทำฟ็อนเต็ยเกี้ยวที่มีอยู่มาจัดลำดับและรูปแบบให้สอดคล้องกับวิถีของการล่า ดังนั้น “ เต็ยเกี้ยว ” จึงหมายถึง การฟ็อนรำเพื่อการเกี้ยวพาราสีระหว่างหนุ่มสาว ในโอกาสที่ได้มาพบปะสังสรรค์และแลกเปลี่ยนทัศนะปฏิภาณไหวพริบในรูปแบบของการล่า

วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ได้ประดิษฐ์การแสดงชุดฟ็อนเต็ยเกี้ยวเพื่อนำเสนอผลงานการสร้างสรรค์ด้านนาฏศิลป์พื้นบ้านเนื่องในงานนิทรรศการศิลปวัฒนธรรมสี่ภาคของสถานศึกษาในสังกัดกรมศิลปากร ปี พ.ศ. 2536 ณ วิทยาลัยนาฏศิลป์พัทลุง และนำออกแสดงเผยแพร่ทั่วไป

การแต่งกาย

หญิง - นุ่งผ้าซิ่นจกนครพนม หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ จกกลุ่มน้ำโจง ” ใส่เสื้อแขนเลย (อีสานเรียกว่าแขนเกี๊ยะ) ห่มสไบจกนครพนม เก้าฝนมวยเฉียงขวาเล็กน้อยทัดดอกไม้ห้อยลูกปัดสีเงิน สวมเครื่องประดับเงิน

ชาย - ใส่เสื้อคอกลมผ้าจกนครพนม นุ่งผ้าไหมจิบโจงหยักครึ่งแล้วทิ้งชายพกด้านหน้า ใช้ผ้าสไบลาวผูกเอว

ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง

- ลายเต็ยเดือนห้า , ลายเต็ยหัวโนนตาล , ลายเต็ยธรรมดา , ลายเต็ยพม่า , ลายเต็ยโจง

ภาพที่ 37 การแต่งกายชุดฟ้อนदैยเกี้ยว
ที่มา : อาจารย์ปัทมาวดี ชาณสุวรรณ

2.15 ฟ็อนโหวด

“ โหวด ” เป็นเครื่องเล่นอย่างหนึ่งของชาวอิสานใช้สำหรับสะแนหรือแกว่งให้เป็นเสียง ชาวอิสานเชื่อกันว่าหากต้องการให้ฝนตกก็จะจุดบั้งไฟขึ้นสู่ท้องฟ้าบอกแก่พญาแถนให้ส่งฝนลงมาให้ แต่ถ้าหากต้องการให้ฝนหยุดตกก็จะสะแนโหวดหรือแกว่งโหวดเป็นสัญญาณบอกพญาแถน และได้รับการพัฒนาให้เป็นเครื่องดนตรีประเภทเป่า โดยนายทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ ผู้เชี่ยวชาญการสอนดนตรีพื้นบ้านของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ได้นำโหวดมาเรียงลูกใหม่ให้มีเสียงครบ 7 เสียง และสามารถใช้บรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีอิสานอื่นได้ให้เห็นชัดเจนคือ การนำไปบรรเลงร่วมกับวงโปงลาง

ต่อมาภาควิชานาฏศิลป์ไทย วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ได้ประดิษฐ์สร้างสรรค์การแสดง ชุดฟ็อนโหวดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2537 โดยนำเสนอกรรมวิธีการทำโหวด เริ่มตั้งแต่การออกไปตัดไม้ไผ่เหี้ยหรือไม้ไผ่รวก ตากให้แห้ง ตัดแต่ง เลือกลูกเสียง เรียงลูกติดกับแกนโหวด แล้วนำมาประกอบเป็นโหวด หลังจากนั้นจึงเป็นการเกี่ยวพาราตีของหนุ่มสาวชาวอิสานด้วยท่าฟ็อนที่อ่อนช้อยสวยงาม ปัจจุบันโหวดถือเป็นเครื่องดนตรีสัญลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด โดยนำเสนอเป็นผลงานสร้างสรรค์เนื่องในงาน นิทรรศการศิลปวัฒนธรรมสี่ภาค ของสถานศึกษาในสังกัดกรมศิลปากร ณ วิทยาลัยนาฏศิลป์จันทบุรี เมื่อปี พ.ศ. 2537

การแต่งกาย

หญิง - นุ่งผ้าซิ่นยาวกรอมเท้า สวมเสื้อไม่มีแขน ห่มผ้าเบี่ยง (ผ้าสไบ) ทิ้งชาย ด้านหน้าและด้านหลัง เก้าผมตลบไปด้านหลังคล้ายทรงดอกกระทุ่ม (พับกล้วยหอม) ประดับด้วย ดอกไม้ หวีสับเงิน และลูกปัดสีเงิน สวมเครื่องประดับเงิน

ชาย - นุ่งโจงเบนหยักครึ่งทิ้งชายพกด้านหน้า สวมเสื้อคอตั้งผ้าหน้าติดกระดุม ผ้าสไบ ไหมหม่อนผูกเอวและ โปกศีระ

อุปกรณ์ประกอบการแสดง - ลูกโหวดและตัวโหวด

ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง

- ลายนกเค้าอ่านคอน , ลายอ่านหนังสือน้อย , ลายพรานเดินดง , ลายกลอนเงิน , ลายเมฆกินโป่ง

ภาพที่ 38 การแต่งกายชุดฟ้อนโหวด
ที่มา : อาจารย์ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ

2.16 ฟ้อนซิดไหมไทยอีสาน

ผ้าไหมและผ้าซิด หัตถกรรมพื้นบ้านที่ได้รับความสนใจจากทั่วโลก จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นจังหวัดที่มีชื่อเสียงด้านการทอผ้าไหมและผ้าซิด ดังปรากฏอยู่ในคำขวัญของจังหวัดว่า "สิบเอ็ดประตูเมืองงาม เรืองนามพระสูงใหญ่ ผ้าไหมสาเกต บุญผะเหวดประเพณี มหาเจดีย์ชัยมงคล งามน่ายลบึงพลาญชัย เขตกว้างใหญ่ทุ่งกุลารุโลกลือชาข้าวหอมมะลิ"

ซิดไหมไทยอีสาน เป็นการแสดงผลงานเชิงสร้างสรรค์ด้านนาฏศิลป์พื้นบ้าน ที่สื่อให้เห็นถึงวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของชุมชนชาวอีสาน ที่ประกอบอาชีพการทอผ้าฝ้ายและผ้าไหม เพื่อใช้นุ่งห่มภายในครัวเรือนและการพัฒนาการทอ และยังเป็น การแลกเปลี่ยน ค้าขาย จนกลายเป็นอาชีพที่หล่อเลี้ยงชีวิตของชุมชนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดได้นำเสนอขั้นตอนลักษณะการผลิต ตลอดจนประเพณีที่เกี่ยวข้องกับอาชีพไว้ 3 ขั้นตอน คือ การลงข่วง การทอผ้า และการนำเสนอผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากผ้าซิดและผ้าไหม

การแสดงชุดฟ้อนซิดไหมไทยอีสานได้นำออกแสดงครั้งแรกเพื่อถวายการต้อนรับสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในวโรกาสที่เสด็จเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2541 โดยได้รับความกรุณาจาก ดร. สิริชัยชาญ พักจำรูญ รองอธิบดีกรมศิลปากร เป็นผู้ให้แนวคิดและข้อเสนอแนะ จากนั้นจึงได้นำการแสดงชุดนี้ไปนำเสนอผลงานสร้างสรรค์เนื่องในงานนิทรรศการศิลปวัฒนธรรมที่ภาคของสถานศึกษาในสังกัดกรมศิลปากร เมื่อปีพ.ศ. 2544 ณ วิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์

การแต่งกาย

ผู้ฟ้อนกลุ่มที่ 1 - นุ่งผ้าซิ่นไหมมัดหมี่มีเชิง ใส่เสื้อแขนเลข (อีสานเรียกว่า แขนเกี้ยว) ตัดเย็บด้วยผ้าไหมพื้น ห่มผ้าเบี่ยง (ผ้าสไบ) ทิ้งชายด้านหน้าและด้านหลัง เก้าอี้มมวย ทัดดอกไม้ สวมเครื่องประดับเงิน

ผู้ฟ้อนกลุ่มที่ 2 - นุ่งผ้าซิ่นมีเชิง ใส่เสื้อรัดอกห่มทับด้วยผ้าซิด โดยจับจีบซ้อนพาดไหล่และอีกด้านหนึ่งเหน็บชายผ้าที่อก เก้าอี้มมวยทัดดอกไม้ สวมเครื่องประดับเงิน

ผู้ฟ้อนชาย - นุ่งโสร่งยาวกรอมเท้าจีบทับซ้อนด้านหน้า ใส่เสื้อคอกลมผ้าไหมผ่าอก ติดกระดุม ใช้ผ้าซิดผูกเอว สวมสร้อยคอเงิน

อุปกรณ์ประกอบการแสดง - อุปกรณ์การทอผ้า

ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง

- ลายเงินฝ้าย , ลายเคี้ยวหัวโนนตาล , ลายลำข้าว , ลายสาวน้อยหยิกแม่ , ลายสาวน้อยลงข่วง

ภาพที่ 39 การแต่งกายชุดฟ้อนจิดใหม่ไทยอีสาน
ที่มา : นายชัยณรงค์ ต้นสุข

2.17 เชิงทำนา

เชิงทำนา เป็นการแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวอีสานในการประกอบอาชีพทำนา โดยนำขั้นตอนการทำนามาจำลองในรูปแบบการแสดง เริ่มตั้งแต่การไถคราดนา การหว่านข้าว การถอนต้นกล้า การปักดำ การเกี่ยวข้าว และการนวดข้าว ดังนั้นการแสดงชุดสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของอาชีพเกษตรกรรมที่ยังคงอยู่กับชาวอีสานมาแต่โบราณ วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดได้ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อให้เหมาะสมกับรูปแบบการแสดงและนำออกแสดงเผยแพร่ทั่วไป

การแต่งกาย

ผู้ฟ้อน - นุ่งผ้าซิ่นมัดหมี่มีเชิง ใส่เสื้อแขนกระบอก โปกศีรษะด้วยผ้าขาวม้า
อุปกรณ์ประกอบการแสดง - ตะกร้า , เลี้ยว , ไม้ฟาดข้าว , พัด
ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง - ลายแมลงภู่ออมดอก

ภาพ ที่ 40 การแต่งกายชุดเชิงทำนา
ที่มา : อาจารย์ปีทมาวดี ชาญสุวรรณ

2.18 ฟ้อนผีปู่ตา

ฟ้อนผีปู่ตา เป็นการฟ้อนซึ่งจัดขึ้นในงานบุญเดือน 7 หรือบุญข้าสະ ซึ่งเป็นชุดหนึ่งในประเพณีในฮีตสิบสองของชาวอีสาน “ ข้าสະ ” หมายถึง การชำระหรือชะล้างสิ่งสกปรก เพื่อให้หมดมลทินเรื่องเศร้าหมอง บุญเดือน 7 มีการกระทำอยู่หลายอย่าง อาทิเช่น การตอกหลักเมือง การสวดถอนที่บ้านเมือง การเลี้ยงผีปู่ตา ฟ้อนบุญผีปู่ตา จัดเป็นการรำประกอบกับการทำพิธีเลี้ยงผีปู่ตา คำว่า “ ปู่ ” หมายถึง ปู่และย่า “ ตา ” หมายถึง ตาและยาย ทั้ง ปู่ ย่า ตา ยาย นั้น เป็นบุรพชนที่ควรเคารพสักการบูชา เมื่อท่านมีชีวิตอยู่บุตรธิดาต้องเอาใจใส่เลี้ยงดูท่านตลอดเวลา และเมื่อท่านล่วงลับไปแล้วก็ต้องทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้

พิธีเลี้ยงนี้จะกระทำโดย ชาวบ้านจะพากันจัดสัมภาระโภชนาหารไปเลี้ยง ณ สถานที่ที่ปู่ตาอยู่ คือ ศาลที่ปลูกไว้ในป่าที่ใกล้บ้าน ชาวอีสานเรียกว่า คอนปู่ตา และหมอบูกระทำให้พิธีประจำหมู่บ้าน หรือ ข้าจ้ำ จะมีหน้าที่ดูแลรักษาและเลี้ยงดูตามเวลา

จากพิธีกรรมนี้ วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดได้คิดประดิษฐ์ท่ารำขึ้นประกอบการกระทำพิธี เรียกว่า ฟ้อนผีปู่ตา ทั้งนี้เพื่อความเหมาะสมและสวยงาม

การแต่งกาย

ผู้ฟ้อน -นุ่งซิ่นขาวครึ่งแข้ง สวมเสื้อแขนกระบอก ห่มสไบเกล้าผมมวยทัดพวงอุบะ สวมเครื่องประดับ ถือ ตะกร้า

ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง

ภาพที่ 41 การแต่งกายชุดฟ้อนผีปู่ตา
ที่มา : อาจารย์ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ

2.19 ฟ็อนบายศรีสู่ขวัญ

พิธีบายศรีสู่ขวัญ เป็นพิธีสำคัญอย่างหนึ่งของชาวอีสานที่เกิดจากความเชื่อว่ามีภูษิตวิญญาณ หมายถึง จิตวิญญาณอันเป็นมงคล ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีต่อชีวิตอยู่กับตัวของทุกคน และในบางครั้ง บางคราวอาจจะมีเหตุการณ์ที่ทำให้ขวัญออกจากกาย เช่น เกิดอาการตกใจ เกิดเหตุการณ์ที่ไม่ดี ดังนั้นคนไทยจึงนิยมประกอบพิธีกรรมเพื่อเรียกขวัญ เรียกความเป็นสิริมงคลให้กลับเข้าสู่กาย ชาวอีสานเรียกว่า พิธีบายศรีสู่ขวัญ ถือเป็นพิธีอันมงคลแก่ผู้เข้าร่วม และเมื่อมีผู้มาเยือนก็จะประกอบ พิธีบายศรีสู่ขวัญต้อนรับ เพื่อขอให้ประสบแต่ความสุขปราศจากทุกข์ภัยและอุปสรรคต่าง ๆ มีจิตใจ มั่นคง อายุยืนขวัญขึ้น เป็นคำอวยพรให้แก่ผู้มาร่วมงานทุกคน

การแต่งกาย

ผู้ฟ็อน - นุ่งผ้าซิ่นมีเชิงยาวกรอมเท้า สวมเสื้อแขนยาวสีขาวหรือสีครีม มีผ้าสไบจับ พาดไหล่เกล้าผมมวยทัดพวงอุบะ สวมเครื่องประดับ

ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง - ลอกทำนองลายบายศรีสู่ขวัญ

ภาพ ที่ 42 การแต่งกายชุดฟ็อนบายศรีสู่ขวัญ
ที่มา : ฝ่ายศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด

2.20 ฟ้อนक्रमอง

“क्रमอง ” เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการดำข้าวของชาวอีสานสมัยโบราณ ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านที่ยังไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวกเหมือนอย่างเช่นปัจจุบัน ดังนั้นวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด จึงนำกรรมวิธีการดำข้าวของชาวบ้านมาประดิษฐ์เป็นท่าฟ้อนและนำเสนอในรูปแบบของการแสดงเพื่อสื่อให้เห็นถึงขั้นตอนต่าง ๆ ก่อนที่จะเป็นข้าวสารดังที่เห็นในปัจจุบัน ซึ่งการแสดงชุดนี้จึงเป็นการสะท้อนวิถีชีวิตของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี

ผู้ฟ้อน - ผู้หญิง 8-12 คน

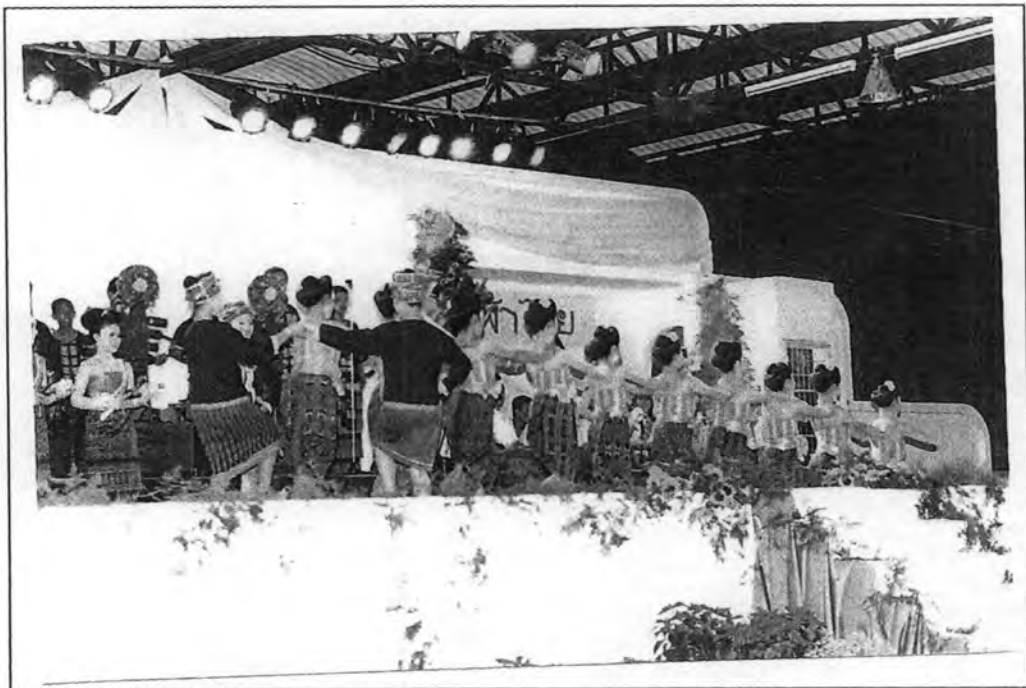
การแต่งกาย

ผู้ฟ้อนกลุ่มที่ 1 - นุ่งโจงกระเบน ใส่เสื้อรัดอกด้วยผ้าสไบลาว เก้าหมมวยทัดดอกไม้
สวมเครื่องประดับ

ผู้ฟ้อนกลุ่มที่ 2 - นุ่งผ้าซิ่นมีเชิง ใส่เสื้อแขนกระบอก เก้าหมมวยทัดดอกไม้
สวมเครื่องประดับ

อุปกรณ์ประกอบการแสดง - ครกมองขนาดเล็ก , กระหยัง , กระด้ง

ลายดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง - ลายนกไชบินข้ามทุ่ง

ภาพ ที่ 43 การแต่งกายชุดฟ้อนक्रमอง
ที่มา : ฝ่ายศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

จากการแสดงพื้นบ้านที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ทั้ง 20 ชุด ผู้วิจัยได้สรุปเป็นตารางตามปีที่สร้างสรรค์และแหล่งที่มาของข้อมูลได้ดังนี้

ลำดับ	ชุดการแสดง	ปี พ.ศ. ที่สร้างสรรค์	แหล่งที่มาของข้อมูล
1	เพื่อนมโนราห์เล่นน้ำ	2523	วรรณกรรมพื้นบ้านเรื่องท้าวสีรน-นางมโนราห์ หมอคำ คณะรังสิตมันต์ จังหวัดอุบลราชธานี
2	เด็กเดือนห้า	2523	ประเพณีตรุษสงกรานต์ ของชาวอีสาน
3	เพื่อนสาวหลอก	2523	กรรมวิธีการทอผ้าของชาวอีสาน
4	เจียงเชียงซ่อง	2523	บ้านโคกก่อง ต. ปอภาร อ. เมือง จ.ร้อยเอ็ด
5	เจียงนางคัง	2525	บ้านหนองไหล อำเภอห้วยตะพาน จังหวัดอุบลราชธานี
6	เพื่อนภูไท 3 เผ่า	2525	จ.กาฬสินธุ์ จ.สกลนคร และ อ.เรณูนคร จ.นครพนม
7	เพื่อนแมงคืบเต่า	2525	กิริยาท่าทางของสัตว์
8	เรือมضانตรูจน์	2526	การละเล่นของชาวอีสานใต้
9	เพื่อนไหลเรือไฟ	2526	ประเพณีไหลเรือไฟจังหวัดนครพนม
10	เพื่อนเก็บฝ้าย	2526	การประกอบอาชีพของชาวอีสาน
11	เพื่อนกะโป้	2530	การละเล่นของชาวอีสานใต้
12	เพื่อนหมากกับแก้ว-ตำพลิน	2534	การละเล่นของชาวร้อยเอ็ด
13	เพื่อนเก็บขิด	2535	หัตถกรรมพื้นบ้านของชาวอีสานจังหวัดร้อยเอ็ด
14	เพื่อนเด็กเกี้ยว	2536	ทำนองลำของหมอคำ
15	เพื่อนโหวด	2537	การประดิษฐ์โหวดชาวอำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด
16	เพื่อนขิดไหมไทยอีสาน	2544	หัตถกรรมพื้นบ้านของชาวอีสาน
17	เซิ้งทำนา	ไม่ปรากฏปีที่ประดิษฐ์	วิถีชีวิตของชาวอีสาน
18	เพื่อนผีปูด	ไม่ปรากฏปีที่ประดิษฐ์	พิธีกรรมบุญเดือนเจ็ดของชาวอีสาน
19	เพื่อนบายศรีสู่ขวัญ	ไม่ปรากฏปีที่ประดิษฐ์	พิธีกรรมพื้นบ้านของชาวอีสาน
20	เพื่อนครกมอง	ไม่ปรากฏปีที่ประดิษฐ์	วิถีชีวิตของชาวอีสาน

ตารางที่ 3 แสดงผลงานการแสดงพื้นบ้านของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

แหล่งที่มา : ฝ่ายศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

จากผลงานการแสดงพื้นบ้านของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด จำนวน 32 ชุด ผู้วิจัยได้แบ่งเป็นหมวดหมู่ตามแนวความคิดในการสร้างสรรค์การแสดงออกเป็น 6 กลุ่ม คือ 1. การฟ้อนที่สืบเนื่องจากวรรณกรรมพื้นบ้าน 2. การฟ้อนที่สืบเนื่องจากพิธีกรรม 3. การฟ้อนที่สืบเนื่องจากประเพณีการเล่น 4. การฟ้อนประกอบทำนองลำ 5. การฟ้อนที่สืบเนื่องจากศิลปอาชีพและวิถีชีวิต 6. การฟ้อนเลียนแบบท่าทางของสัตว์ ตามรายละเอียดดังนี้

1. การฟ้อนที่สืบเนื่องจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานประกอบด้วย
 - 1.1 ฟ้อนมโนราห์เล่นน้ำ
 - 1.2 ฟ้อนสังข์สินชัย
2. การฟ้อนที่สืบเนื่องจากพิธีกรรมความเชื่อของชาวอีสานประกอบด้วย
 - 2.1 เชิงเชียงซ่อง
 - 2.2 เชิงนางดั่ง
 - 2.3 เชิงบั้งไฟ
 - 2.4 ฟ้อนคิงครกคิงสาก
 - 2.5 ฟ้อนผีปู่ตา
 - 2.6 ฟ้อนบายศรีสู่ขวัญ
3. การฟ้อนที่สืบเนื่องจากประเพณี การเล่น และการเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาวชาวอีสานประกอบด้วย
 - 3.1 มวยโบราณ
 - 3.2 เดินกระทบสาก
 - 3.3 ฟ้อนไหลเรือไฟ
 - 3.4 ฟ้อนกลองคุ่ม
 - 3.5 เรือมกัณฑ์
 - 3.6 ฟ้อนสี่ทันคอน
 - 3.7 ฟ้อนกะโป้
 - 3.6 ฟ้อนหมากกับแก๊บ-ลำเพลิน
 - 3.9 เรือมขันตรูจน์

4. การฟ้อนประกอบทำนองลำหรือการขับร้องเพลงพื้นบ้านหมอลำในทำนองต่างๆ ที่ปรากฏ
ในภาคอีสาน ประกอบด้วย

- 4.1 เต๋ยเคื่อนห้า
- 4.2 ฟ้อนตั้งหวาย
- 4.3 ฟ้อนคอนสะหวัน
- 4.4 ฟ้อนภูไท 3 เผ่า
- 4.5 ฟ้อนแม่บทอีสาน
- 4.6 เต๋ยเกี้ยว
- 4.7 ฟ้อนสาละวัน

5. การฟ้อนที่สืบเนื่องจากศิลปะอาชีพและวิถีชีวิตของชาวอีสาน ประกอบด้วย

- 5.1 ฟ้อนสาวหลอก
- 5.2 ฟ้อนทำนา
- 5.3 ฟ้อนक्रमอง
- 5.4 ฟ้อนเก็บขิด
- 5.5 ฟ้อนโหวด
- 5.6 ฟ้อนขิดไหมไทยอีสาน

6. การฟ้อนเลียนแบบท่าทางของสัตว์ ซึ่งแมงคืบเต่าเป็นแมลงปีกแข็งสีดำที่สามารถอาศัย
อยู่ในน้ำและบนบกได้ ประกอบด้วย ฟ้อนแมงคืบเต่า

ดังนั้นนาฏศิลป์อีสานนั้นมีการพัฒนาการมาจากธรรมชาติตามวิถีชีวิต สภาพความเป็นอยู่ของ
ชาวไทยอีสาน และได้พัฒนาเป็นรูปแบบการแสดงหลากหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นนาฏศิลป์
ประเภทศิลปะ นาฏศิลป์ประเภทโบราณคดี นาฏศิลป์ประเภทชนเผ่า นาฏศิลป์ประเภท
เลียนแบบกิริยาสัตว์ นาฏศิลป์ประเภทเพื่อความสวยงามของกระบวนการทำพิธีรำ ตลอดจนนาฏศิลป์
เพื่อพิธีกรรมและการบูชา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรำรำเพื่อการบำบ้ครักษาโรคภัยไข้เจ็บ จากในอดีต
นาฏศิลป์เป็นเครื่องมือสื่อสารระหว่างเทพกับผู้คน ดังนั้นชาวอีสานจึงมีความเชื่อและความศรัทธา
เกี่ยวกับแดน (สิ่งศักดิ์สิทธิ์) เป็นอย่างยิ่ง จนกระทั่งได้พัฒนาสู่การแสดงบนเวทีตามแบบงาน
นาฏศิลป์อีสานที่ปรากฏในปัจจุบัน ด้วยเป็นสถาบันที่เติบโตและผลิตนักเรียน นักศึกษา ศิลปิน
รวมถึงบุคลากรทางการศึกษามาอย่างต่อเนื่อง วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดจึงเป็นสถาบันการศึกษาที่คงไว้
ซึ่งการอนุรักษ์ สืบสาน และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ของชาวอีสาน และทำให้ชาวอีสานได้ภาคภูมิใจ
ในภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ได้สร้างสมมรดกทางวัฒนธรรมให้แก่อนุชนรุ่นหลัง ได้ศึกษามาจนถึง
ปัจจุบัน

สรุปท้ายบท

จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่กึ่งกลางของภาคอีสานมานานกว่า 200 ปี อดีตเคยเป็นเมืองใหญ่ที่รุ่งเรืองมาก เดิมชื่อว่า สาเกตุนคร มีประตูทางเข้าเมือง 11 ประตู มีเมืองขึ้น 11 เมืองและมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน ประวัติศาสตร์ของเมืองร้อยเอ็ดเริ่มปรากฏขึ้นในราวสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย โดยมีเจ้าลาวจากนครเวียงจันทร์ได้เดินทางมาตั้งบ้านเรือนในบริเวณที่เป็นอำเภอสุวรรณภูมิในปัจจุบัน ต่อมาได้ฟังพระบรมโฑธิสมภารสมเด็จพระบรมราชาที่ 3 แห่งกรุงศรีอยุธยาในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ย้ายเมืองใหม่มาตั้งที่บริเวณเมืองร้อยเอ็ดปัจจุบัน ส่วนเมืองสุวรรณภูมิเดิมนั้นยังมีอยู่ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทร์ คิดก่อกบฏต่อกรุงธนบุรี ได้ยกทัพเข้ามาตีหัวเมืองราชทางจนถึงนครราชสีมา แต่ก็ถูกทัพไทยตีแตกพ่ายไปในที่สุดและแต่งตั้งท้าวทนเป็นพระขัติยะวงษา โดยยกบ้านกุ่มฮ้างซึ่งเป็นเมืองร้อยเอ็ดเก่ายกขึ้นเป็นเมืองร้อยเอ็ดตามเดิม ร้อยเอ็ดก็พัฒนามาเป็นบริเวณร้อยเอ็ดและมาเป็นมณฑลร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นหนึ่งในมณฑลอีสาน ในช่วงเปลี่ยนการปกครองก็ได้เปลี่ยนจากมณฑลร้อยเอ็ด เป็นจังหวัดร้อยเอ็ดในปัจจุบัน

ประชากรในจังหวัดร้อยเอ็ดมีความหลากหลายในกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นกลุ่มชนดั้งเดิมและกลุ่มชนที่อพยพถิ่นฐานหรือการแต่งงานของคนในกลุ่มต่างๆ ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ดจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์

ความเชื่อและศรัทธาการนับถือแดน (เทวดา) ครุ ผี และศาสนา ซึ่งล้วนแล้วก็คือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหล่านี้มีบทบาทและอิทธิพลสูงต่อความรู้สึกนึกคิด ค่านิยมของชาวอีสาน ซึ่งใช้เป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ จนกลายมาเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมของชาวอีสานที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาของแต่ละเดือนในรอบปี (ฮีดสิบสอง) โดยเฉพาะชนชาติไทย-ลาว ที่อาศัยอยู่ตามลุ่มแม่น้ำโขงและใกล้เคียงจะนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์มากและเป็นจุดกำเนิดของพิธีกรรมมากมาย เช่น พิธีกรรมการขอฝนด้วยการเซ็งบั้งไฟ พิธีกรรมการรักษาผู้ป่วยด้วยการล่าผีฟ้า พิธีกรรมการเสี้ยงทายหาของหายด้วยการเด้าเซียงซ้อง เป็นต้น และนอกจากนี้ยังมีพิธีกรรมในช่วงสำคัญของชีวิตคือ พิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น สรุปแล้วก็คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นผู้ให้กำเนิดพิธีกรรมต่างๆ ที่ปรากฏในสังคมชนชาติไทย-ลาว และที่อาศัยอยู่ใกล้เคียง และเป็นความเชื่อที่เก่าแก่ที่สุดที่หลงเหลือร่องรอยให้เห็นอยู่ และพิธีกรรมดังกล่าวยังมีส่วนสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงพิธีกรรมในวิถีชีวิตไทย ทั้งพิธีกรรมทั่วไปที่ทุกแห่งมีความเชื่อตรงกันและประกอบพิธีกรรมคล้ายกัน เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากินทำให้เกิดการขอฝน พิธีเกี่ยวกับชีวิตทำให้เกิดมรณาไหว้บรรพบุรุษ การรักษาผู้ป่วยและการบำรุงขวัญ ซึ่งพิธีกรรมก็คือวิธีการชนิดหนึ่งที่จะนำไปสู่เป้าหมายเพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ต้องการ

ความเชื่อเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการผลิตการกระทำของบุคคลในสังคม มนุษย์ได้นำเอาคติความเชื่อเหล่านี้ไปประกอบพิธีกรรมและประกอบในการดำเนินชีวิต เพื่อนำไปคลี่คลายข้อขัดแย้งระหว่างคนกับธรรมชาติ คนกับคน และคนกับกฎเกณฑ์ทางสังคม เช่น ใช้การเต่าเซียงซ้องในพิธีกรรมการเสี่ยงทายขับไล่ภูตผีและวิญญาณที่มากระทำต่อชุมชน ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ที่ส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและการดำรงชีวิต พิธีกรรมเหล่านี้ทำให้เกิดกำลังใจในการต่อสู้กับอุปสรรคทั้งหลายทั้งปวงและเพื่อให้ได้มาในสิ่งที่มุ่งหวังหรือมุ่งหมายที่ตั้งเอาไว้ นอกจากนี้การประกอบพิธีกรรมทำให้ลดข้อขัดแย้งระหว่างคนกับคน และคนกับกฎเกณฑ์ทางสังคมได้อีกทางหนึ่ง เช่น การประกอบพิธีกรรมร่วมกันทำให้เกิดความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันอุหนุนเกื้อกูลช่วยเหลือเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน เพื่อให้ได้มาในสิ่งที่มุ่งหวังอันเดียวกันคือความสงบสุขของผู้ดีทุกคน

การละเล่นพื้นบ้านของจังหวัดร้อยเอ็ด คือ การละเล่นที่เป็นมหรสพเป็นการแสดงเพื่อความบันเทิงในกลุ่มชน โดยจะจัดแสดงในงานเทศกาลต่าง ๆ หรืองานบุญ สิ่งที่ขาดไม่ได้เลย ก็คือ หมอลำ หนังกลางแปลง และมหรสพอื่น ๆ เป็นต้น หมอลำที่แสดงในจังหวัดร้อยเอ็ดมีอยู่หลายประเภท เช่น หมอลำพื้น หมอลำกลอน หมอลำหมู หมอลำประยุกต์ นอกจากนี้จะมีหมอลำแล้วยังมีการแสดงดนตรีพื้นบ้านที่เรียกว่า “วงโปงลาง” ซึ่งนิยมเล่นกันอย่างแพร่หลายในแถบอีสานตอนเหนือและดนตรีที่ได้รับการนำมาเป็นเครื่องดนตรีประจำจังหวัดร้อยเอ็ดคือ “โหวด” ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่ได้รับการพัฒนามาจากเครื่องเล่นของเด็กเลี้ยงสัตว์ โดยนายทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ ได้พัฒนามาเป็นเครื่องดนตรีและนำมาบรรเลงประกอบในวงโปงลางจนกลายเป็นที่นิยมกันทั่วไป

วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดได้ก่อตั้งขึ้นในจังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อปี พ.ศ. 2522 เปิดทำการเรียนการสอนมาจนถึงปัจจุบัน ตลอดระยะเวลา 27 ปี วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดได้แนวคิดในการสร้างสรรค์การแสดงพื้นบ้านอีสานจากพิธีกรรม ประเพณี การละเล่น และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอีสาน เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ประเพณีการละเล่นต่างๆ ของชาวอีสาน และยังเป็นการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมด้านดนตรี-นาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน ซึ่งมีทั้งการแสดงที่ได้ปรับปรุงขึ้นจากเดิม 12 ชุด และการแสดงที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ 20 ชุด รวมทั้งหมด 32 ชุด และยังรวมถึงการแสดงที่สืบเนื่องมาจากพิธีกรรมเซียงซ้อง ที่มีแรงบันดาลใจมาจากคติความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมแบบชาวบ้านของบ้านโคกก่อ ตำบลปอภาร อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยเป็นการจำลองเหตุการณ์มาจากพิธีกรรมการเสี่ยงทายขับไล่ผี เพื่อให้ผู้ชมการแสดงได้ศึกษาและรู้จักพิธีกรรมนั้น ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวถึงองค์ประกอบของการแสดงที่สืบเนื่องมาจากพิธีกรรมเซียงซ้องในบทต่อไป